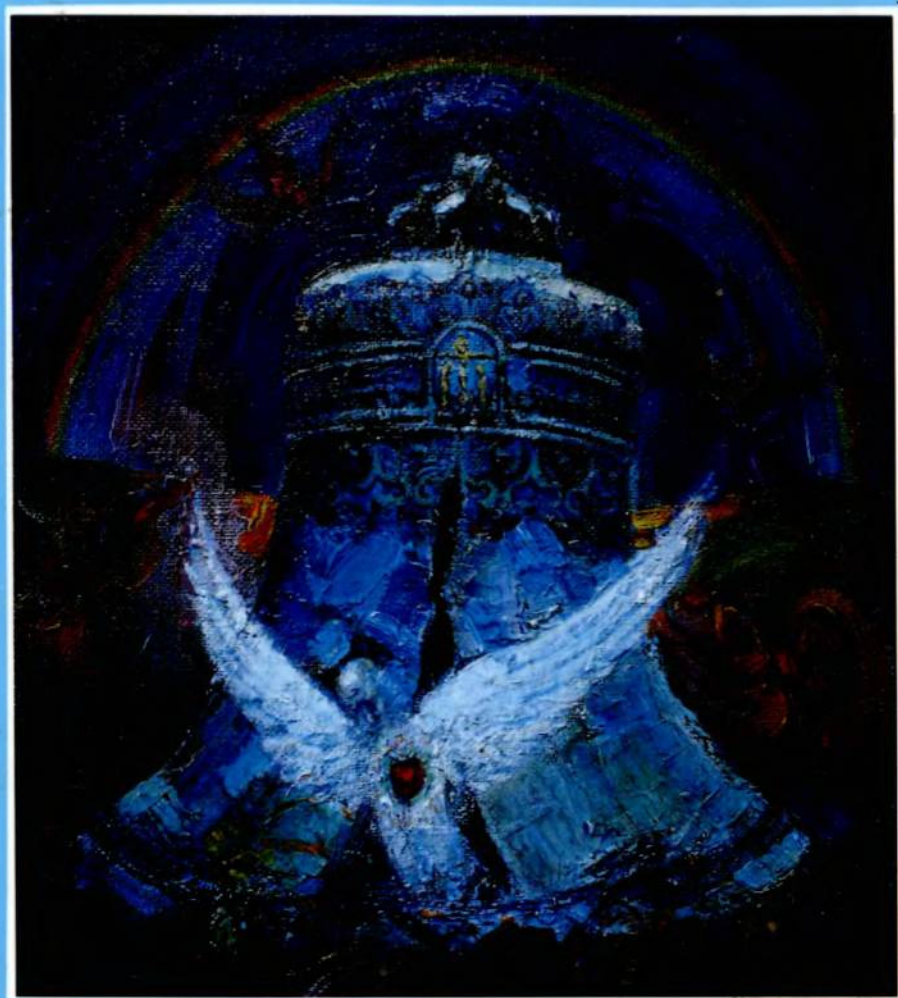
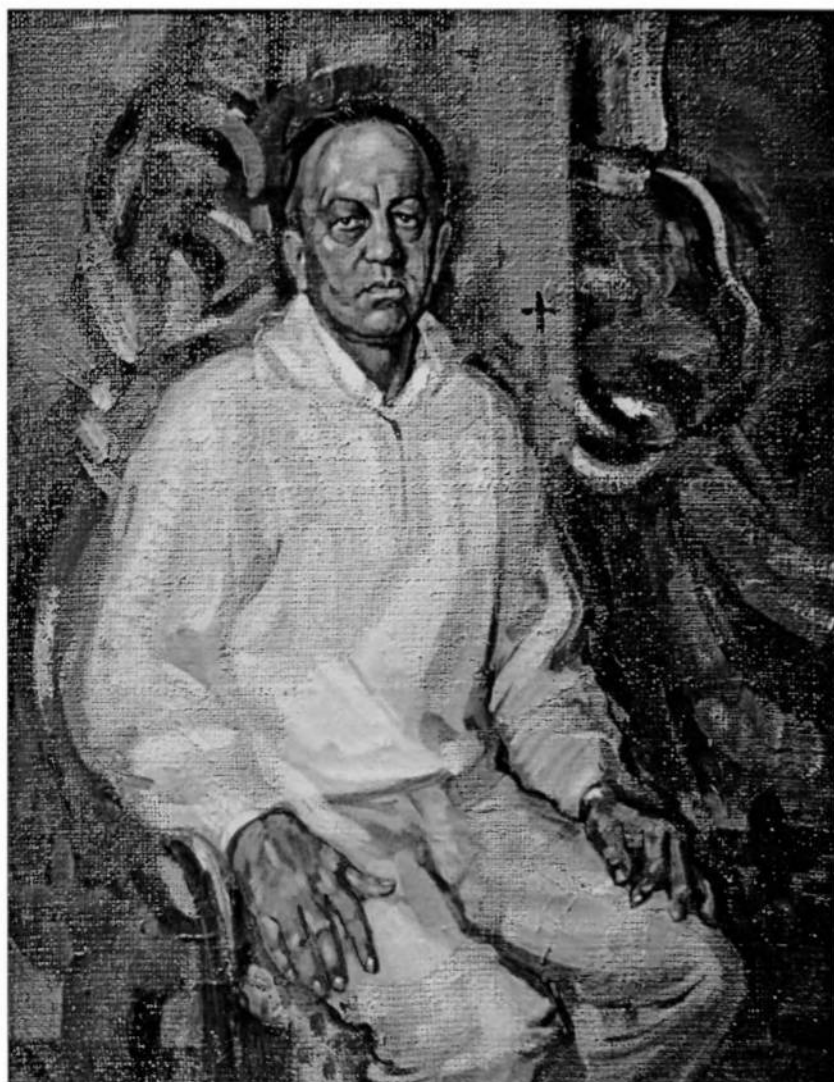


ДУКЛЯ

№ 3 2009





літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Співка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

Realizované s finančnou
podporou MK SR
- program Kultúra
národnostných menšín 2009

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОґАНИК,
ПРОКІП КОЛІСНИК,
ГАННА КОЦУР,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
3,98 € (120 крон).

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
ul. Požiarnická 17

Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 051/7725 061

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, a.s., Stredisko pred-
platného tlače, Námestie slobody 27,
810 05 Bratislava 15,
e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk

ЗМІСТ

Іван Яцканин	
На очах вождів	2
Василь Стефак	
По той бік ночі	8
Марек Вадас	
Переборювання рубежів	23
Нова робота	23
Василь Кухта	
Добірка поезії	25
Роман Лубківський	
З Антоничем у Празі	33
Патріоти українськості	34
Яношик	35
Модрини	36
Йосиф Шелепець	
Українсько-руські аматорські театральні вистави в Східній Словаччині (1919-1949)	37
Микола Тимошик	
Чому спалили українські книги?	66
Юрій Кундрат	
Переклад символічної лексики	71
Марія Чижмар	
Науковець, педагог, організатор	78
Зузана Ганудель	
Мовні особливості лемків	80
Лам Кванг Ми	
Добірка віршів (Переклад Ю. Завгородній)	89
Михайло Роман	
Нова монографія про Івана Франка	91
Адріана Амір	
Ніжна карнавалізація	94
«Українського цвіту по всьому світу» (ММ)	95

ПРОЗА

Іван ЯЦКАНИН



На очах вождів

Ну й життя... Живеш собі... А що далі?.. Зайві запитання? Чи саме заради такого життя багато з рідні й попрощалося з життям?..

Життя... Аж голова від нього тріщить...

Коли збагнула, що вона нізвідки, це ніяк не вплинуло на життя Анжеліки. Хоча це їй так лише здавалося, але ж, як кажуть сільські мудреці після четвертої чарчини, – «усе з одним пов'язане...» Не знаючи, про що мова, вони й так праві.

Анжеліка змалку була слухняною дівчинкою, і це її врятувало. Мовчазність не тільки допомагала уникнути чужого ока, але й пересудів. Та причина була зовсім іншою. Мовчала, бо не знала, навіть не догадувалася, хто її батько, звідки взявся і куди зник... Багатьох це мучить, а вона знала своє – їй цього не бракує. Не треба їй шукати власного тата – оте лайно, яке ніколи не зізнається, ніколи не пожаліє її. Кажете, що грубувато про власного... тата... У неї було таке право, могла про нього навіть і гостріше сказати



Якщо дві жінки довго живуть разом, то з часом або самі розкажуть, або одна з них не витримає і скаже все, що так довго приховувала.

Анжеліка вже у такому віці, що її матері не було б й так трудно і соромно розказати все, що довго лежало на душі, що завзято приховувала, коли дивилась на неї і бачила сліди ніколи не забутих хвилин молодості. Як би там не було, однак її мамі нині соромно за ті хвилини чужої втіхи. Та все ж уже загоїлись і рани від докору батьків.

Як казали давні, та й оті у селі після четвертої чарки – нічого не буває випадково, бо ж в осінні дощі тато Магдалини не зміг виконати поставки картоплі державі і відшити тих, що приходили і аж під ніс тикали вимоги, щоб твердоголовий Михайло Бозняк нарешті написав заяву в артіль. Та він не здавався. Усі дивувалися. Такий невеличкий чоловік зі спиною широкою, мов двері, задумав не піддаватися будь-якій владі. Почав, бідний, у сусідів купувати картоплю, лиш би позбутися непроханих гостей. Не залякало його навіть те, що Миколу Колечка зупинили оті в смердючих куртках саме тоді, коли завертав з підводою на власне подвір'я. Не встиг і зіскочити з воза, як строго наказали: «Пішли з нами!» Микола настільки перелякався, що не зміг навіть запитати, куди і за що. І не треба було запитувати. Вони самі сказали: «За ту глину, яку ти сипав у мішки, щоб важчими стали». А коли, нарешті, прийшов до тяти, то змігся тільки на одне: «А хто ж коней випряже?» На

такому Михайла зловити не могли, оскільки про подібне у нього була своя думка. Коли йому про це розказували, він, і не моргнувши оком, казав: «І справді, хто ж ту глину їсти буде...»

Ця заплакана субота багатьом запам'яталася. Михайло привіз з Ясинкової останні мішки картоплі. На колеса наліпилось стільки жовтиці, хоч цеглу роби. Коняка і не знає, чого більше тягне – чи картоплі в мішках, чи тої жовтиці, яка, мов реп'ях, тримається коліс.

Дощ почав змішуватися з вітром, збиваючи з дерев останнє скручене листя.

Михайло вже на подвір'ї. На порозі хати стоїть його Марія. Така невеличка, худенька, здавалось би, ледь тримається на ногах. А вона кожного ранку ніби воскресала, оживала, і не було видно вчорашньої втоми.

Він часто у недільне післяобіддя, коли хата порожня, мріяв про те, як гарно буде – всі житимуть разом, хоча у кожного буде своє господарство. У селі їх за це поважають. Їх буде дедалі більше й більше... і тоді відчують нову силу... Завжди після таких роздумів солодко дрімав.

Марія стоїть з ліхтариком на порозі, дивиться на нього і жаліє його. Живуть вони так, що вона може його санувати, співчувати йому. Він це знає, тому й гукає:

– Іди, іди до хати. Я сам...сам.

Усіх загнав у хату, щоб не виходили надвір, бо ж вистачає, що сам до нитки змок. Всі слухняно прибили чола до шибки вікна і дивляться, як на широкій спині несе мокрі мішки у сарайчик біля сипанця... Потім знімає хомут з коняки, вагу вішає на дощану стіну сарайчика, щоб не мокла, не набрякла... Ніжно поплескує коня по спині, витирає досуха, накриває його, як завжди, ковдрою. Дощ падає і на нього, але він у першу чергу дбає про коня. Потім зникає. Ще довго не появляється у хаті. Його з нетерпінням чекають, а його нема.

Знайшли його аж пізно ввечері – висів у сарайчику над мішками картоплі, які збирався віддати державі. А тепер його короткі ноги ніби ще раз підраховували, скільки мішків ще лишилося придбати, щоб не бути в боргу...

Минуло дев'ять днів після похорону Михайла, і у хату знову завітали ті троє, які раніше підсували йому під ніс заявку, щоб вступив у спільне господарство – артіль. Зараз вони стоять за Марією. Вона знеможена, слабенька, уся в чорному, а біля неї, тримаючись маминої чорної сукні, її донечка – Магдалина. І тоді, навіть не подивившись на свою доцю, плюнула їм до ніг. Вони напрочуд швидко залишили хату, ще довго витираючи ноги.

Сусідки, які через плоти дивились на усе, казали, що це добрим не закінчиться. Напевно, ці старі вішунки або щось знали, передчували, бо насправді вже наступного дня на нижньому кінці села згоріло сім хат. Село оточило нещастя. Усі повірили, що держава зі своєю тисячу разів клятою-проклятою поставкою картоплі та ще ті непрохані гості – причина їхньої біди.

Марія зі своєю донечкою Магдалиною не знаходила собі місця. Вона кілька разів пройшла тими місцями, якими ходив її чоловік, та не допомагало...

Ще коли жив Михайло, завжди після вечері сиділи довше за столом. Марія поклала свої маленькі натруджені долоні до його рук, які ніби не вмщалися на стіл, і, дивлячись на нього, благальними очима якимось таємниче промовляла:

– Михайле, я знаю, мовчи, я добре знаю, як нам тяжко, але Магдалині, Магдалинці вже буде легше, бо усе буде інакше...

Він не протестував, не противився, мовчав, потім гмикав, мимрив щось попід ніс, покашлював, аж наважився:

– Магдалинка... Магдалинка, гарна дівчинка... Їй мусить бути легше. Іди, поди-

вись на неї. Я прийду, поцілую її, я вас люблю, – зітхнув, сховавши руки аж десь під стіл.

Отакі розмови повторювались після недільного обіду. Правда, тоді ще брав у руки стару газету...

А потім? Потім замість мерехтливого сну приходили ті троє, правда, вже в іншому складі, але ж з тією самою заявкою. Завжди, коли чужі торкались хвіртки, перед Марією виринала та жахлива картина – Михайло колишеться над мішками картоплі. Тоді вона вже не плакала, а рвала ті заявки так, що не було тої сили, аби її зупинити.

Їх це не залякало. У їхньому портфелі усяких паперів купа. На кілька днів усе притихало, потім знову ворушилась клямка на дверях. На порозі стояли ті самі люди. Вони підло посміхалися, але водночас вдавали порозуміння, яке прикривали нарочитою ввічливістю.

Отой, якому під носом тільки-но виперся пушок, який ще не можна побрити, витягує з кишені цукерки і суне її доньці Магдалині. Марія їх забирає з доньчиної долоні і кидає аж ген до дверей, ніби з ними хоче і цей непотріб вигнати з хати. А той зеленьк посміхається до Магдалини, а Марія навіть не зауважила, як дівчина підросла. Коли в хаті лихо, діти дуже швидко дорослішають. Цукерки ж були лиш такою собі першою спробою залицання.... «І добре я зробила, не треба нам чужих ласощів», – подумала Марія, оглянувшись, і побачила, що Магдалина вже не тримається її сукні. Дівчина стояла біля вікна і мовчки дивилася на подвір'я, яке з кожною хвилиною щільніше й щільніше огортали присмерки. Пітьма спускалась з дерев, лягала на мокре подвір'я, бо трава, яку влітку ніхто не косив, ставала для неї м'якою подушкою.

Ніч. Раніше селянам снилися польові сні, але коли почали підійматись на горища, снилися сні, сповнені любові, пахощів кохання, і не треба було ліхтариків – очі світилися, аж горище сяяло дивним блиском.

О-го! Тепер їм не до таких снів. Із жахом прокидаються серед ночі, спітнілі прислуховуються, і кожен шурхіт їх насторожує. Вискакують з ліжка, біжать до вікна, дивляться, чи не видно якісь тіні, і так воно кожної ночі, бо своє – дороге. Чи хтось хоча б догадується, скільки за цим всім мозолів і страху? Мозолі вже й не болять, а страх робить з людини те, що вона і сама вже себе не впізнає. Але цим зайдам саме таких і треба.

Не можу пригадати сільських жінок, яких би знемогла робота, навпаки, саме робота й була тою пілюлькою, яку треба було приймати щодня, правда, вистачало вранці, аби включити свій двигун.

Марія несла на плечах важку ношу зеленої трави.

– Що ти вигадуєш? – запитала, коли побачила, як Магдалина на високій колоді рубала сухе букове гілляччя, яке привіз дядько Андрій, коли возив соснові балки на нову стодолу. Гілля було настільки просохле, що не рубалося, а ламалося і відлітало від сокири по всьому подвір'ю.

Тоді Марія, мабуть, вперше побачила, яка у неї помічниця. Та водночас це її насторожило, бо відчувала, що Магдалині вже недовго так тинятися навколо хати. Скинувши травичку зі спини, почала збирати дрова по подвір'ю. Зігнеться, очі підніме і дивиться на доньку. І плаче. Сліз і нарікань не видно й не чути, але душа плаче. Дров уже повний оберемок, другою рукою притискає його до грудей, мов дитину і несе у той самий сарайчик, де колись стояли мішки з картоплею... Пригадала і здивувалась: «Як це так, що мені не страшно?» Це їй лише здавалось, бо ніяк не наважилася підняти голову і подивитися вгору. Замість того подумала про нього,

про Михайла, як би тішився, побачивши Магдалину. І знову плач і сльози, яких не чути, яких не видно...

Час, коли людина усвідомить собі, що їй вже не можна лише так тинятися, приходить неочікувано, але він не лякає настільки, як вчинок, до якого вона вдається. Буває, хочеш комусь допомогти, та ще гірше, коли усім, і тоді поступово, крок за кроком, шкодиш самому собі.

Магдалині вже совість не дозволяла дивитися, як мати дедалі більше гнеться до землі, то від роботи, то від років, які лягають на плечі. Та мати добре знає, якщо дочка біля неї, то їй легше. Вона боїться тої хвилини, коли дівчина підійде до неї, обніме і стривожено скаже: «Мамо, я піду, нам буде легше». Ні, мабуть, так не скаже. А Магдалина обдумує кожен свій порив, кожне словечко, яке доведеться сказати матері, лиш би не образити, не додати жалю, не дати ще один привід до смутку, який ляже на її лице, вмостившись в усі шпаринки зморшок.

Магдалина стоїть біля хвіртки, бачить, як мати спускається вниз по вигону – у правій руці сапка, в лівій – дзвонить собі порожнє відро. У її походці і гордість, і акуратність, а водночас й покірність, притаманна сільським жінкам. Здається, ця врівноваженість передається на все, повз що вона пройде. Якщо зможете, то інколи зупиніться і погляньте, які дива може творити людська доброта, яку енергію викличе навколо себе, як по-іншому дозволяє глянути на світ. Отак іде з поля Марія.

Біля хвіртки Магдалина мовчки і поспішно бере з рук матері відро та сапку. Мати зупиняє її єдиним поглядом, знімає з голови хустку, струшує її, поправляє волосся, але воно, неслухняне, хоче погратися з підвечірнім вітерцем.

– Та зачекай, – зупиняє доньку й присідає на лавочку біля дверей хати. – Тітка Аня з Груня сказала, що завтра вранці у село приїде автобус і буде забирати людей з нашого й навколишніх сіл, охочих працювати на швейній фабриці в районі, – встала швидко, мов стріла з рушніці.

Марія дивилася на Магдалину, а та дивується, чому ж мати не запрошує її присісти на лавочку, на якій, бувало, сиділи так довго, аж поки круглий місяць не повився над Пастівником. Тоді вголос сміялися до нього і зі сміхом зникали у хаті.

Тепер усе інакше.

– Я одна з нашого села? – запитала Магдалина, та не знає, що їй робити з руками, бо сапка з відром вже довго валяються біля її ніг.

– Тітка Аня казала, а вона все знає, що з села вже п'ятеро дівчат зголосилося, але автобус буде заїжджати і до Талатівців, Сучави, Негрішних.

Сказавши це, Марія напрочуд швидко зникла у хаті. Навмисне залишила Магдалину з думою про завтрашній день.

Магдалина розгублено дивилась то на порожню лавочку, то на хатні двері.

– Ти вечерю зготувала, чого їсти не йдеш, га? – гукнула мати на доньку крізь вікно, щоб ніхто не бачив, як мати доню у світ відправляє.

Після вечері обидві довго балакали, не могли заснути, а вранці усе село розбудив гуркіт старенького автобуса. Село ще спало, тож автобус розбудив лише тих, кого треба було будити.

Марія випровадила доньку. Не було ні сліз, ні дорікань, ні повчань. Мовчки і гордовито. Цього вона навчилася ще від свого Михайла.

Швейна фабрика, куди вибралася Магдалина, нагадувала вулик. Здалеку доносився гуркіт швейних машин. Вона згадала, яка тиша панувала у хаті, коли разом з мамою присідали під лампою і починали вишивати.

Коли зайшла у приймальний зал, яким було її здивування – серед тих, хто їх зу-

стрічав, був і той, який колись захотів пригостити її цукерками. Вона боязко дивилася на нього. Він придивлявся до всіх, уважно заглядаючи в якісь папери. Однак їй здавалося, що його погляд кілька разів зупинявся саме на ній.

– Я вас знаю, – зізнався, коли вже черга дійшла до неї.

Вона зняковіла, рум'янець вискочив на щоки, погляд втупила на папку в його руках. Густі вуса і тоненьке, як льон, волосся змінили його. Залишилась лише уїдлива усмішка, яку пригадала ще з тих часів.

Він запрошував кожного окремо, хто бажав працювати на фабриці, у свій кабінет, аби оформити папери. Кинув рукою, попросивши її до столу. Вона тремтіла, хустинка в руках була вже мокрою. Зробила кілька кроків, зупинилась, думала кинути все і побігти додому.

– Ваше прізвище?

– Магдалина Бознаяк.

– Гм, Бознаяк, Бознаяк. Так, так, ваш батько...

– Залишіть мого тата, його вже нема... – закричала з плачем, не ворухнувшись з місця.

– Я хотів сказати, – його голос набрав офіційного тону, – ваші і донині не підписали заявку...

Магдалина мовчала. Під час цієї мовчанки бачила маму, яка строго на неї дивилась, ніби хоче сказати: «Без роботи додому не вертайся...»

– Я б хотів для вас зробити усе можливе і неможливе, але, ви самі знаєте... неможливо більше...

Магдалина ще більше втяглася у себе. Нарешті, це й він зауважив.

– Я вам пропоную не поспішати зі своїм рішенням ...

Вона подивилась на нього. В його очах проскочили чи то якісь дивні бісики, чи дивне бажання на грані добре прихованої хтивості, в кінці якої була просьба...

Магдалина розглядала приміщення, поки він рився у паперах, що лежали на столі. Зі стіни грізно дивились на неї троє дядьків, троє чоловіків. Дивилися на неї так зосереджено, ніби вона перед ними в якомусь боргу.

– Прийдіть завтра о третій годині, побачимо, що можна зробити... – референт зупинився, бо, здається, знайшов ту бамагу, яку так довго шукав, піднявши голову, ще раз повторив:

– О третій. Спробуємо... – почула вже біля дверей, і їй здавалось, що ті троє зі стіни своїм гострим поглядом гупають її у спину, женуть геть звідси, ніби вона може осквернити їхній притулок.

Коридор заставлений меблями. Важко не тільки пройти, але й розібратися, чи їх хтось приніс, чи їх виносить, або, може, їм соромно, що їхні кабінети занадто розтовстіли, розбагатіли... Ні, такого не може бути, адже ці люди не знають, що таке скромність. У них своя філософія: «Ми довго бідували, тепер і заживемо...»

По коридору туди-сюди бігав миршавий чоловічок, його кругла голова і небриге обличчя нагадували злодія, якому вже нікуди втекти. Його вдаваний клопіт почав заважати людям, які туди заходили і мовчки з похиленими головами стояли перед дверима кабінетів, на яких не було жодних імен, з ким тут можна мати справу. Були на них одні номери. Здається, що у кожній установі є свій миршавий чоловічок, який своїм шумом, своєю біготнею по коридорах навіює атмосферу заклопотаності усіх тих, хто за дверима.

О третій годині у коридорі вже було безлюдно. Залишились меблі і зелені стрілки на стінах, які показували, куди бігти, якби скоїлося якесь нещастя.

Кабінет номер чотирнадцять. Стільки вона й запам'ятала з попередньої зустрі-

чі, бо ж тут усі двері однакові. Не чути стукоту друкарської машинки, ні неприємного звуку пересування меблів по жорсткій підлозі.

Постукала у двері, не почувши відповіді, зайшла. Референт сидів за столом, заклопотано дивився у папери, навіть не глянувши, хто зайшов. Раптом встав, у лівій руці тримав кілька бумаг, правою рукою тицяв у них:

– Тяжко, тяжко буде вас влаштувати... Є побоювання, що ви... Стільки понаписувано. Гм, трудно... трудно... Ви можете тут усе знищити... погано впливати на людей... Є побоювання...

Він несподівано вийшов із-за стола, обійшов його один раз і вдруге, нагадував ритуал молодого партійного шамана. Йому ж не бракувало досвіду старих партійних самців.

Знову постояв над паперами, спершись обома руками на стіл, потім подався аж до дверей, замкнувши їх, на мить сперся на них спиною і дивився на неї, як ніяковіє, як її очі просять порятунку, зрозумівши, що усе в його руках...

– Ви правильно мене зрозумійте, що справа дуже секретна. Мене могли б рознести на копитах, якби я лиш так дав дозвіл... Правда, тільки ти це можеш змінити. Тільки ти можеш змити гріхи батьків... – він перейшов на ти, як старий досвідчений партійний апаратник, його слова, торкнувшись стіни, повертались до нього, і він починав ними насолоджуватись... слова звучать, мов гомін золотого дзвону.

Вона стоїть, як скеля, ні, не скеля, але, як та риба, яку щойно зловили, і вона настільки перелякана, що забула борсатись у сітці.

Референт хапає її за талію, підіймає – і вона вже на столі саме серед тих паперів, де вирішується її доля. Він поспішає – лівою рукою змітає папери зі столу, правою намагається скинути піджак, з кишені летять гаманець, монети, мабуть, і партквиток. Вона боїться його поспіху, його швидкого дихання, примружених очей.

– Я не можу. Не можу, – благає, просить, та він не чує. Аж коли ще раз закричить: Я не можу. На мене дивляться... – аж тоді він опритомнів, скочив зі стола і оглянувшись навколо себе, потім, знизавши плечима, очима спитав її, хто ж на неї дивиться. А вона лиш очима показала на стіну.

А на стіні – вожді. На очах цих дядьків вона не може...

Йому насамперед трішечки смішно, та водночас стає моторошно, похапцем збирає усі папери, потім підставляє стілець і піджаком закриває картину з вождями, щоб нічогоісінько не бачили, бо ж і він голий, і на нього дивляться бородаті дядьки, хоча йому не так соромно...

– Усе, – зітхнув і подався до неї. А вона покірно лежала на столі, на якому ще покоїлися чужі біографії, просьби, заявки. Тепер увесь стіл її, вона лежить на ньому, як в морзі – очі заплющені, обличчя воскове. Він намагається повернути ще недавній шал кохання. Хапається за роги стола, переконуючи її, що все-таки він тут господар, і це саме для нього вибрали цей стіл, і все, що на ньому...

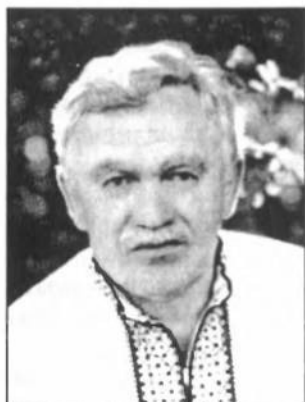
Раптом усе падає. Падає піджак, який приховував перед вождями пристрасні на столі; падає картина – і вожді вже валяються під столом у купі розбитого скла.

Вона зіскочила зі столу по той бік, де ближче до дверей. Швидко кидає на себе одяг, поправляє волосся і біжить до дверей.

А він стоїть голий, мов Адам, на цьому твердому лежбищі і гукає за нею:

– Приходь, місце для тебе тут завжди знайдеться...

Двері замкнені. Ніхто нічого не бачить. І вожді вже нічого не бачать, то й нічого не скажуть...Тільки його глумливий сміх врізається у душу, як осколки розбитого скла у голу п'яту...



Василь Стефак – прозаїк, член Національної спілки письменників України. Автор збірок оповідань «Далекий птах» (1973), «Весняна ворожба» (2002), повісті «День» (1977), романів «Хочу журавля» (1980), «Що нового під сонцем» (1984), «По той бік ночі» (2006), художньо-документального видання «Ренгури» (2002). У перекладі В. Стефака побачили світ українською мовою повість А.Пристаєвкіна «Золота хмаринка ночувала» (1990) та роман В. Гроссмана «Життя і доля» (1991). Окремі твори письменника публікувалися білоруською, болгарською, грузинською, литовською, молдовською, російською та узбецькою мовами.

«По той бік ночі» – це твір про українську героїку, спроба художнього осмислення вірогідних реальних подій. Сотенний УПА Небесійчук – «Син» перейшов через усі кола комуністичного пекла. Та ні вишукані тортури, ні солодкі обіцянки не зламали його. Він настільки зневажає противника, що не лише не відкріє йому повстанської таємниці, але й відмовляється, взамін за волю, попросити помилювання. Однак знайшлися аргументи, перед якими, здавалося б, не встояти людині – хоч би була зі заліза.

Часи не минають – вони перетинаються: колись за голову «Сина» давали орден і трофейний «вілліс», а тепер, наприкінці 80-х, за його душу обіцяють Зірку Героя.

Роман адресовано тим, хто вкрай мало, до того ж із нещирих вуст, знає про боротьбу рідного народу за незалежність.

По той бік ночі

(Уривок)

Хіба дивно, що муж упав на війні?

Умирили так найкращі із предків наших.

Володимир Мономах

І. ОСТАННЕ КОЛО?

1

...Настала пуста і порожнеча, і непроглядна темрява накрила небесні безодні. Ні ранків, ні вечорів, – одна й та ж незбутня запівніч. І Дух Божий не ширяв над водами, і не було нікого, хто б поцінував: добре воно чи зле, хто б утішився чи засумував, засміявся, або ж волів відпочити, завершивши працю свою.

Ніщо – п'ятьма, ніщо – не світло. Ніде й нічого, нізвідки, ніяк. Ніде й нічого. Поза ніччю, по той бік ночі, там, де все є нічим.

П'ятьма і порожнеча. Ніщо, ніде і ніяк.

Так тяжко дихати зябрами...

(Зябрами?)

У торф'яному ставку сочиться мені кров із пораненого ока...

(Мені? З ока?)

Із далека-прадалека, може, аж із занебесся кличе – не докличеться якогось Чильчика жінка із рідкісним щемливим іменням Калина.

(Калина?)

І останній льодовик, не зачепивши Української гряди, задкує собі до студеного океану, випростовуються карликові деревця, і тато ором порають поле, і хтось «я» заволочує терновою гілкою.

(Хто я?)

Ще хтось «я» здійняв над собою руки: будьмо!

(Де я?)

«Сонічко! – із найглибших глибин, із найвищих гір видихнуло пестливим дівочим голоском. – Сонічко ти моє...»

(...І молода яблуня в цвіту вибухнула у небо...)

Хтось вказівним пальцем попереджав невідь-кого: пам'ятай – не тут, і не сьогодні...

Падали дощі, ледь тліла ватра, ніжні цілющі руки перев'язували твою рану, спочутливий голос наспівував про неземне кохання голубки і пророкував: ми ще пройдемо урочистим перемаршем біля Святої Софії, – полки, – ні, армії! – і хтось, тамуючи біль, сміявся, щоб не зурочити: ну, ще ніколи так низько над нашими головами не кружляла слава.

(Хто і що мав пам'ятати? Що не зійшло посіяне? За той час вже й на долоні зійшло б!)

Комусь Йому приглянулася ця земля – була прекрасна, і люди на ній були щирі й добрі, мов діти, – та лише наготувався благословити її, як незнана сила мовби пов'язала йому руки.

(...Були зав'язані йому рот і душа).

Та ніщо не могло спинити спрагу доброчинства.

«Плодьтеся, розмножуйтеся, наповнюйте, володійте, пануйте!»

Але ще чогось бракувало для повняви й завершеності Слова.

Аж якось прийшли до нього (до нього?) на гостину зелений бережок, приязне жеботіння потічка, селянська хата з подовгастим шпихліром. Безвусий Провідник із неприродно блідим обличчям, опершись на сукувату палицю, промовляв перед дволавою підлітків: «Я дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потали й поставив на грані двох світів творити нове життя...»

«Ідіть з Богом, – Провідник пестив суворим поглядом своїх вихованців. – Про почуте тут розповідайте друзям і пам'ятайте: за ці два тижні ми встигли діткнутися лише окремих пригод української раси впродовж її історії».

Спитати б, але...

«Тебе щось непокоїть, юний друже?»

«Так... Ми крайні?»

Погляд Провідника ковзнув по хлоп'ячих обличчях, метнувся поза



гори, у небеса, десь туди, де недавно в бою з мадярами був поранений у пах...

«Он клаптик жита половіє, – спазм тамованого болю війнув виснаженим обличчям. – Посередині нивки – одна полеглиця, мовби там гарцювали чорти. І поламані стебла – це, може, ті з нашого народу, які впали на Сниводі, на Ворсклі, під Конотопом чи Мотовилівкою, це козаки полковника Кричевського, герої Крут і Базару – честь і слава їм, вони виконали своє завдання перед народом...»

Провідник лизнув пересохлі уста:

«Поряд із тими стеблами, під ними – незліченно зігнутих. Ці витрусять зерно на стерню або ж зігниють не дозрівши, й ніхто ніколи не спом'яне їх. Нехай буде, це ті з нашого народу, які сполячилися, зросійщилися, ті, яких наш Пророк називав московською гряззю, варшавським сміттям... Ми ж із вами маємо уподібнитися на он тих, поодиноких, струнких, з повними колосками, які не піддалися стихії. Ми зобов'язані допомогти випрямитися й зігнутих, ошуканим чужинецькою брехнею... Ми не крайні, а перші, – ми є вибраними, від яких залежить, чи прокинеться Україна. Хіба ж це не гордо бути тими, які випрямлятимуть хребет нації?»

(Зраднику проклятий, чому крізь роки не викореню тебе з душі?)

Інкили темрява червоніла, і тоді безодню виповнював дух змарнованого людського тіла. А ще коли-не-коли скреготіло віддалік, мовби тюремними ключами, жебоніло – то матірною лайкою, то з позітхом – про відмучення.

Аж якось народилася пам'ять.

Груди чавив нестерпний сопух.

В'язень спробував поворухнутися, але тут же душа заволала всіма сибірами.

Опритомнівши наступного разу, він помалу усвідомив себе, згадав усе, що сталося: вранішню прогулянку під вічно чужим осклілим небом, прощальний жест Американця, вечірнє одкровення генерала, обридливе муркотіння Наглядача про капітальний ремонт із відрубубанням голів, і втечу, і вівчурів.

Свідомість схлипнула стогоном, і помалу, без принуки стала занурюватися у такий бажаний і вимріяний серпанок, де ніщо не розмовляло, не допитувало, не катувало, не хлюпотіло, не шемрало, а лише мервіло, розсіваючи іскри – скалки упокоєних бажань.

Та ще золотава повинь безголосо лилася звідкись із неба на зруб, через який з осторогою переходила його сотня, тримаючи напоготові давним-давно поіржавілу зброю.

Жага незгоди з видом нетривко збурила єство, й, знову на мить прояснівши розумом, він збагнув, що тепер насправді помирає.

2

Після сніданку двері до камери безшумно розсунулися.

– Чуеш, на вихід, з речами! – скомандував із порога наглядач – контролер.

В'язень так і осів на тапчан, зігнувся, мов на його вутлі плечі опустилася гора. Мабуть, його лише дивом не схопив удар.

– Архипе, з якими речами? – В'язень нарешті здобувся на мову.

– Руш вперед! – мов і не чув той. – І не дивися, що я без ружжа, пам'ятай: крок вправо тобі може вилізти боком.

Через хвилину в палату увійшли асистенти головного лікаря Воронова, і В'язень ще раз завмер від жахливої гадки. Без жодних пояснень його повели тьманим коридором з частими поворотами. Перед ними відхилилися масивні двері, В'язня підштовхнули до фігурного крісла, спеціальним ремінням пов'язали руки й ноги. Щоб не брикався, коли вводитимуть йому якусь свіжу холеру?

Здавалося, він уже й не дихає.

Невідь-звідки випірнув сам Воронов, білим ковпаком на ходу витираючи блискучу лисину (таким, напевне, й з'являється «той щез би» перед рокованими у пекло) – усміхнений, святковий і трішки заклопотаний. З розгону гепнувся в пригвинчений до долівки стілець.

«Якби я був не жалів закривавлених пучок, то...» – в думках каявся В'язень. Але тут же осмикнув себе: серед хитромудрого приладдя мусив бути обачним і в думанні.

Око й тепер не зауважило в приміщенні жодної речі, якою в крайньому випадку скористався б для захисту.

– Ви мене геть заінтригували, – не стримався. – Напевне, у вашій державі на сьогодні перенесли святкування Першотравня...

– Нічого такого – звідки ви взяли? – лікар провів тонкими довгими пальцями по сяючому тім'ї, зіскочив із стільця, заходив по кімнаті, раз по раз окидаючи В'язня залюбленим поглядом. – Нічого особливого... Ви не кашляли? Не чихаєте? – і ледачкуватим помахом руки запросив колег до роботи.

Зграя білих ворончуків тут же накинулася на В'язня: обвили шнурами дротів, пов'язали голову обручами, притулили присмоки до зволожених ділянок на грудях, на руках, на ногах, поводили чорною шишкою по животу. Щось тріщало, смикало, малавало зигзаги.

«Я вас не боюся, не боюся... Мені зовсім не страшно! Господи, це тремтіння... Ну ж, візьми себе в руки... Адже не біла трясця, коли розстрілювали чи живим закопували...»

Та не просто було опанувати себе.

– Мої працівники вважають, що я заховався у світлини вашого черепка, – просто-рікував Воронов. – Так і є... У інших вашого віку не голови – макітри з розм'якшеними мізками. А ваша – це вище, аніж скульптури Родена чи розписи Мікеланджело у Ватикані. А яка чистота! Ви мене чуєте? Де ж склероз? Де бляшки?

Знімали пов'язі, рантуховими шматинами витирали зволожені ділянки тіла.

– Відпочивайте, – задоволено мовив лікар і, білим ковпаком поїздивши блискою маківкою, зник за громіздкою машинерією у сусідній, відгородженій товстим склом кімнаті.

3

Полковник Зеленцов виплигнув з вертольота, поковзнувся, ледь не випустив дорожню сумку, але втримав рівновагу, хвацько притупнув, відчувши під ногами земну твердь. Із непевним відчуттям недовіри й остороги глянув у бік кількох непримітних ізб, від яких до очищеного від снігу майданчика, мерзлякувато зіщулившись й притопуючи валяючись, наближався приземистий чоловік у вохристому кожусі.

«Він не повинен був відсилати мене з Москви десятого дня після смерті батька», – подумав Зеленцов.

«Два тижні тобі вистане – розвієшся після тяжкої втрати, ну й на природі дошліфуєш «Голгофу». І укоськай Люду – ви ж офіційно не розлучені, досить дрібної скарги на тебе, щоб... ти розумієш – я не всемогутній...»

Полковник рішуче притлумив у собі непотребні почуття, почепив на обличчі сумливо-привітну усмішку й рівним кроком рушив навстріч генералові.

«Вроїться дурня в голову, сказав собі в думках, будь справедливим: можна погодитися з товаришем дитинства, що на помисливому дядькові ніде печатки поставити, однак допомагав вашій сім'ї в усьому, хоча й не просили його о тім. І не треба вигадувати».

Чоловіки обнялися, розцілувалися.

– Ти запізнився, змусив мене нервувати.

– Я...

– Як Люда?

– Пропащий варіант, – зітхнув Зеленцов.

– Тут ти промахнувся.

– Я намагався отямити її, – сказав Зеленцов, – але надто далеко зайшло.

– Так, тут не влучив, – повторив генерал. – Чекіст в жодному разі не повинен керуватися почуттями, тим паче, коли йдеться про таке серйозне діло, як творення сім'ї.

4

Тут, серед сіризни бездушної пустелі, невідь-хто невідь-для чого посадив або скинув з пліч, як зайвий вантаж, засніжені непривабливі сопки. Мабуть, хліб і до хліба сюди завозили аж із Африки.

Країна концтаборів, сторожових веж і лютих вівчурів. Край несвят. Цієї квітневої днини тут, заливши сліпаки горілкою, потайки від людського ока поминали б хіба що кривавого лиходія й руйнівника Русі Андрія Суздальського, якого десь тоді, після грабівницького нападу на Київ, зарізав його ж головний воєначальник мордвин Анбал.

Позаду значуще кахикнуло. Ще когось привезли й випустили на прогулянку? В'язень озирнувся – у білій брамі Гори поряд із старлеєм – начальником охорони – стримів лікар Воронов. Здалеку обидва скидалися на мерців, яких, замість поховати, стрчма прикопали в снігу.

Боковим зором В'язень зауважив, як поза сріблястою огорожею із ізби, ледь похитуючись, вийшло двоє. Ні, троє...

Отой, подібний на бодню, довголітній кат, обтяжений не лише м'ясом і кожухом, але й роками. В'язень затримав погляд на кобурі старлея у брамі Гори, відітхнув.

Один із трійці, високий, світло-русий, все крутив головою – він явно почувався тут не в своїй тарілці.

«Що ж ти, приятелю, робиш ці всі роки? Таку купу літ змарнував! Що ти робиш?»

«Я хотів зрозуміти, Гаррі, чому нам, українцям, немає місця на своїй святій землі. Я тисячі разів намагався осмислити те, що бачив власними очима. І ніщо з минулого не ставало минулим, воно залишалося при мені всі дні й роки, і я не називав це прокляттям».

Ось кого вже не сподівався побачити тут! Гаррі, що трапилося?

Млість поразки навиліт пронизала груди.

«Ну... Я тебе бажаю – вони не повинні бачити, що тобі зле».

Та й Американець, запримітивши по той бік сріблястої сітки свого кривдника, раптом випрямився, мов бойовий кінь.

Неймовірним зусиллям волі В'язень підвів голову, зробив ще крок вперед, заграв жовнами, вищирив зуби, тикнув у бік трійці середнім пальцем лівої, правою ж погладив себе по носі.

Гаррі відреагував моментально: копнув черевиком сніг, кинувся на сріблясту сітку, мов герой російського фільму на амбразуру. Але поза сітку і йому було зась, і може, тому Американець розгублено пооглядався, сплюнув у сніг і взявся старанно працювати черевиком. «Мов чавиш лісового кліща» – «Ні, приблизно в такий спосіб мене навчали рок-н-ролу» – «Цим жестом мій «Кропива» кожен раз завершував свою байку» – «Кропива?» – «Старший стрілець. Чудовий кулеметник. Силач. Убитий того зимового дня, коли мало хто з моїх залишався живий. Зрадник виказав, яким шляхом підемо...»

Болісна гримаса перекривила обличчя Гаррі:

«Можливо, й мій син теж отак...»

В'язень розумів, що замасковані телекамери у ці миті фільмують обличчя Американця, а також і його обличчя; він без поспіху обернувся до колишнього співкамерника спиною й почовгав прокиданою в снігах стежкою, все віддаляючись і віддаляючись від межової сітки-перегородки. Гниле небо могло ще до вечора розродитися свіжим снігопадом. Гм, снігопадом. Він умисне посковзнувся, ступив із стежки убік. Майже до колін. За мірками цих люб'язних країв не надто глибоко. Однак не легко довелося б зараз випадковому мандрівникові посеред білої цілини в цій околиці. Але якби він дістався залізничної колії, відламок якої тягнеться і в нутро сопки, то... Гаррі на той час уже... Ти не знаєш ніякого Гаррі, ти на віки вічні забув про американця! І не думай про нього. Думай про... Десять там... хтозна-де... цієї пори, мабуть... з бережків, ровами, набираючи сили й розгону, дзвенять ручаї, оживає земля, вистрілюючи пуп'янками мати-й-мачухи, білими й синіми пролісками, кликоцеєм... Ось-ось з'являться й острівці святково-фіолетових брандушок. – Господи, твоя воля – яке диво!.. Гаррі ще повезуть в Москву? Чи він вже звідтам? Із високості лине вітальний переклик диких гусей, уже прилетів і виспіває жайворонок. У таку пору тато обрізали дерева в саду або переглядали реманент – скоро у поле. Хіба б затрималися жайвори та шпаки – тоді селянину нікуди квапитися – очевидячки весна припізниться.

Ох, не тіш себе ілюзією, подумки пригальмував В'язень, чи далеко втечеш? Втечу – хіба мені вперше? Хіба не я одного разу саме із цих країв був дістався самого Львова, і якби краще пильнувався, то... Ну, ми, українці, мали б славні складати своєму задньому розуму. Та ні, я все обдумав, а дріб'язкове випустив з уваги... Ну-ну... Але зараз насправді сприятливий час для втечі – вся совітчина мов варена.

Старлей, вистромивши рябу голову із замаскованої брами, виригнув матюк, гидкими словами пом'янувши апостолів та вигублених Іродом дітей.

В'язень так і не озирнувся. В уяві уже був далеко звідси, він мірним кроком верстав тайгу, ось і ноги заломлюються, короткий перепочинок, він лягає на спину і ногами опирається о стовбур кедрача. Тепер би звестися... Е, не вперше, – повертаєшся на жовиті і, як тварина, зводишся на чотирьох. Траплялося й гірше: якось було – і десять кровів не міг пройти, щоб не відпочити. Тоді криваво ходив до вітру, і переслідували міражі: раз йому навстріч ішла Калина в одягах Пречистої.

Здалеку наближався стрекіт вертольота.

В'язень, не стишуючи ходи, увійшов крізь сріблясту браму в нутро гори. Здавалося, що серце через мить якщо не виплигне з грудей, то розірветься, мов граната.

5

Десять поряд, під долівкою, потужно струменіла вода. В гучному її потоці то виринало, то потопало пустотливе дівоче багатоголосся. Черговий офіцер торкнув зачудованого Зеленцова за плече, і той кинувся наздоганяти генерала. У просторій кімнаті з голими стінами стіл вигинався від напоїв та закусок. З непомітних бокових дверей випурхнула зграйка напівголих вродливих дівчат – умить вони обліпили Клейменова, мовби то були його дочки.

– Христіно, татунь питає за тобою! – вигукнула котрась.

Зеленцов провів захопленими очима білявку, яка мовби дряпнула його ковзким поглядом. Напевне, дівчина умисне затрималася в роздягальні, щоб всі побачили, як вона «ходить плечима».

Мимоволі перед очима постала п'яна, розхристана дружина: «Ти не переспиш зі мною? Гордуєш! Ну й котися, чистоплюй...»

Генерал тим часом вивільнився з обіймів, кинув кожуха на руки начальнику точки пісноокому Зоїлову, широким жестом запросив колег, які прибули з ним із Москви, а також Зеленцова й дівчат до столу.

— Друзі мої! — Клейменов стулив у жмені гранчак. — Вороги людства щодень відчують силу ударів Кей-джи-бі*. Хай ця сила міцніє з року в рік на користь миру, прогресу і майбутнього справедливого ладу у всьому світі! Ура!

— А ти? — Зеленцов вільною рукою грайливо притягнув до себе білявку, яка кружляла обіч його із келихом у руці, дратуючи багатими, ледь підстрибуючими грудьми. — Ти відчуваєш нашу силу?

— О-о-о, новенький, — дівчина зайшлася вабливим смішком. — Тобі серед нас теж знайдеться місце для подвигу, правда, татуню? Ану, по...

— Діла! — вигукнув Зеленцов. — Ей, не щипайся, красунечко!

— Ах-ха-ха!

— Поцілуй, плем'яшу! Це тобі не залежаний товар з німецьких чи бельгійських перевулків! Так, Крістіно?.. Я переконую її, що поляки, як і українці, — то зіпсуті Австрією великороси. Не вірять. Видать, через брак освіти. Але в найголовнішому... — ти зрозумів напрям моїх думок? — вищий клас, гарантія, — генерал говорив напористо, мов присипав землю.

— Гарантували, коли інструмент працював не в автоматичному режимі.

— Як це «в автоматичному»? — Зеленцов вдавав нетямовитого.

— Та як — піднімається вручну, а падає автоматично. Сауна заревіла, дівці грайливо попадали на генерала, а той і собі покашляв смішком.

— Лярви!

Неквапом частувалися, дівчата допомагали чоловікам звільнитися від зайвих одєж, плавали в басейні з підігрітою водою, парилися, знову хлюпалися — уже мовби у водах Північного Льодовитого, усамітнювалися в ближніх кімнатах, аж генерал, невідь-чого роздратувавшись, гаркнув на вавілонських блудниць:

— Пшли вон... ще не вечір...

Дівулі зі смішками у кліп ока здиміли (умисне десь за дверима — лунким стройовим кроком), чоловіки ж іще попірнали в крижаній купелі, насухо витерлися, оглянули один одного бадьорими поглядами.

— Не можу довго без баби, — крякнув генерал, — погано починає працювати комп'ютер, — і постукав пальцем по широкому, без зморшок чолу.

Зеленцов розуміюче схитнув головою, а перед очима все ще плавно кружляла білявка, і сірі її очі з насмішкою мовби запитували: «Я сподобалася тобі? Я багатьом подобаюся».

Обидва з дядьком продовжували обід у генералових покоях.

— Ну, ти ... оцінив мій хід?

— Так, — полковникове обличчя із замріяного вмиль стало строгим.

— Ти більше подібний на мене, ніж на свого рідного, — генерал прокашляв горло.

Полковник на мить припізнився із усмішкою вдячності:

— Ви в академії привселюдно зізнавалися, що я ваш найздібніший учень.

— І не помилився, плем'яшу... Давай ще по одній. І кажи тост, щоб не виглядало, ніби ми просто пиячимо.

«Є думка, що кожна випита чарка — це цвяшок у нашу труну. Тож випиймо, щоб ця труна не розсипалася», — промайнуло в голові Зеленцова. Але такий тост був би занадто інтелектуальний як для Клейменова, тому полковник з нотками пошани в голосі сказав:

* КГБ — англ.

– За удачу! І щоб ви нам були здорові, дядьку!

Через декілька хвилин черговий допровадив їх до напівтьмяної кімнати, начиненої апаратурою. Зв'язок з літаком діяв бездоганно. Та хоча весь ланцюжок відпрацьовано в деталях, якийсь хробачок не давав Клейменову спокою і невтишима тривога смоктала під ложечкою, байдуже, що тепер від нього уже нічого не залежало.

Він знічев'я погортав журнал. Оператор, який контролював одну із прихованих телекамер, відзначив у рапорті про останню прогулянку Гаррі: «Щось непевне майнуло в його примружених очах».

Генерал гмукнув – від його ока теж не втекло, як своєрідно відреагував американець на жест бандерівця. Необхідні розпорядження було зроблено одразу.

– Ти випадково не зауважив щось незвичне в тому мужикові за сіткою, коли раптом знавіснів наш Американець? – ніби знічев'я спитав Зеленцова.

– Щось особливого? Та ні... Але спало на гадку, що саме такий крок, яким той ішов, вибрав би і я, якби випало піша долати далеку дорогу. А то птиця...

– О, ще та птиця!

Минали тягучі хвилини, генерал очевидячки втрачав терпець.

– Чому не прибув учора, як було велено? – раптом накинувся на Зеленцова. – Ти усвідомлюєш, що я лише задля тебе цього американця... з аеродрому... ще раз сюди... Та й не моя справа готувати й відправляти шпигунів... Розумієш, скільки мені це коштувало?

Полковник зобразив на обличчі вибачливий усміх: okazія нештатна виникла на нашій малій батьківщині - пастуха проводжали на пенсію.

– Ти...

Але полковник і далі заспокійливим тоном слово за словом переповів подію, яка в глухому вологодському сільці стала більшим святом, ніж День перемоги, бо вперше від кінця Великої Вітчизняної сільський пастух дожив до пенсії, а не замерз у силосній ямі, не втопився в баюрі чи канаві перепивши, перший, який не згорів од випивону. А тих, що згоріли, поминали.

6

Після вечері черговий офіцер, безцеремонно відштовхнувши наглядача від вічка у дверях камери, повів В'язня німим коридором. Проминули кілька порожніх кімнат із голими столами й табуретками (для допитів, майнуло в голові В'язня). У третій за письмовим столом возсідав Клейменов. Давно не бачилися. Непроханий страшок холодною лапою схопив В'язня за груди. Ба, що цього разу придумав наш благодійник?

Генерал відпустив старлея, стрельнув у бік В'язня недобрим поглядом і показав рукою: сідай.

– Ну, здрастуй, Небесейчик. Я, генерал Клейменов...

– Небесійчук... е... що? Отже, я дарма сподівався, що вас понизять до підполковника... Але приємно, що не на мені ви заробили велику зізду.

– М-да... жарті твої... Дивлюся і жаль бере - це ж скільки літ, вважай усе життя коту під хвіст. В ім'я чого? Гадаєш, твої колишні приятелі золотого хреста вишлють? І не надійся – вони там усе проіли і прос...и. Оно – можеш поглянути – фотографії з іспанських пляжів, де минулого літа відпочивали твої... гм... колишні зверхники.

– Чогось мені здається, пане генерале, що ті люфтники саме у вас заробили срібняки собі на відпочинок.

– Востаннє пропоную: покайся, Небесейчик!

– Небесійчук, пане енерале!

Клейменов блиснув білками.

– Я ще з жодним бандитом не підтримував стосунків півжиття, – буркнув.

Можна було й змовчати.

– Я теж. До речі, мені на сьогодні снилося, що ви у моєму саду кинули знічев'я гранату під молоду у цвіту яблуню.

– Не навоюєшся... А чи знаєш, що всіх політичних, а серед них – і бандьор, ми ще коли випустили на волю?

– Всіх? А мене?

В'язневі сперло дихання. Ось зараз, через мить, скинувши маску показного благодушя, московський чекіст, ніби між іншим, єхидним голосом скаже: «Ми обслідували твою камеру, відкинули плакат із закликами до октябрських і...»

– Тебе відпусти, то й завтра викопаєш іржавий кулемет і знов лякатимеш мирних радянських людей.

– Але й ховати шило в мішку в теперішній час не вигідно, – В'язневі ледь попустило віддих. – І перебудовники не поглядять по голівці за те, що утримує мене незаконно.

Чи треба було про це нагадувати ворогові?

– Та вже... Врахував... Мені до рук потрапив цікавий ролик, – похвалився генерал і, напевне, натиснув на кнопку десь під стільницею, бо увійшов той же офіцер, мовчки почепив на стіні метровий екран, десь завуркотів моторчик, і жовтий потужний промінь, ковзнувши по стелі, зазмер, умістившись на білому.

– Кіно удвох ми ще не практикували, – не втримався В'язень.

– Пильнуй екран.

На обличчі В'язня повисла іронічна посмішка – перед очами мінялися чудові гори і доли, вишукані будівлі, фешенебельні ресторани й запружені загорілим людом пляжі, – там смажилися, жували, бісилися з жиру поважні чоловіки й манірні жінки, і колисалися моря-океани з великими й малими кораблями, човнами й човниками, – поскрізь буяли музика, людський сміх, і втаємничено перешіптувалися морські хвилі. Потім з'явився вольєр: на зеленій мураві бавилися різномасті пси – їх було багато, а насамкінець залишилося двоє, – голос за кадром називав їх імена, й собаки охоче відкликалися, отримуючи шматочки м'яса з рук жінки, апетитні форми якої лиш підкреслював коротенький, вище колін сірий халатик. Попестивши псів, жінка загнала їх у клітки, зняла халат і пов'язку з рота, і Небесійчук ледь не ахнув: з екрана на нього дивилася попівна Анця – «Тиша».

Зблисло в пам'яті повстання в'язнів у Караганді, перекошене від жаху, на лихо красиве і в неволі личко, просьба наляканої дівчини, з якою тебе так багато пов'язувало не лише в часи боротьби, захистити її і, може, якби не наглий клич друзів...

Він збагнув, що помилився, коли та ж панійка провінційною російською говіркою, налягаючи на «а», заговорила з лікарем.

У наступних кадрах лікар з асистентами (їх обличчя ховали маски) віднімав голову в однієї з собак, потім ту голову пришивав до тулуба іншого пса – і, найдивніше, що обидві голови ніби нормально почувалися в одному тілі, і «Лже-Тиша» навіть виводила диво-звіра на прогулянку. А далі, в наступних кадрах такі ж операції на собаках, на мавпах успішно проводив... тутешній начальник медсанчастини майор Воронов.

– Ну, що ти втямив, Небесійчук?

Непросто було діставати серце десь аж із п'ят...

«А якщо вони таки знають? І поводяться зі мною, мов кіт із мишею? Чи то домучує мене клята вроджена помисливість?»

– Небесійчук, пане єнерале, – В'язень козирнув зів'ялою рукою, – кінотеатр на двох – це чудово, і якщо вам знову стане самотньо, то...

Але цього вечора старий чекіст постав перед В'язнем немов з позиченим обличчям.

— Дивний ти і нерозумний чоловік, Небесейчук. Я тобі пропонував чудову партію — я тебе відпустив разом з Гаррі у США...

— Небесейчук. Пора б уже й вивчити за стільки літ... Але що це у вас за тон такий? Вам зовсім не пасує роль приязної людини, — В'язень охоче вщипнув свого довголітнього мучителя.

Мов і не чув Клейменов. Десь у нутрощах стола добув дві чарки-стограмівки і пляшку.

— Випий... Це, можливо, остання твоя...

— О-о, нечувана панська щедрість!

Ледь сіпнулася брова чекіста. Проте відказав твердим голосом:

— Так, уважаю кріпких ворогів.

— І ви на честь нашої довголітньої дружби вибрали...

— Наука тебе вибрала, — здалося, генерал вимовив ті слова з жалем. — Випий же, Небесейчук, хороший коньяк. А щодо шила... Немає у нас шила. І за документами ти Звездьонов, — проста, без претензій радянська людина, яка втрапила в автокатастрофу. І якщо експеримент вдасться...

Кисла посмішка на вилицюватому лиці старого чекіста свідчила, що він ні на гріш не довіряє тій науці.

Рука В'язня механічно совала чаркою по столу.

«Що ж, колись та мусила завершитися наша заклята дружба», — гаряч заливала все єство.

— Ми і без твоїх послуг зробили свою справу. На Заході серед ваших недобитків панує дух поразенства й занепадництва. Рюмсати, обливати брудом колишніх побратимів, інтригувати, сваритися — оцим і слава ваша еміграція. Деяких ми на вернули на вірний шлях. Серед них і чимало твоїх знайомих. Багато користі приніс «Сокіл». Недавно переставився. А ось про ще одного точно вперше почуєш. Сьогодні можу розсекретити...

Генерал зазирнув у папір, що лежав перед ним, назвав два прізвища, два бої, другий пароль на мертвий пункт зв'язку, який знали теж лише двоє. Пароль був дійсний у дні, коли ти востаннє пробував перейти кордон і очікував на друга, який так і не з'явився назначеного дня.

Клейменов бив у саме серце — він не брехав.

На якусь дрібку миті мигнув спогад, пов'язаний із тим, про кого щойно, не назвавши ні псевда, ні прізвища, натякнув генерал: Володимирська душогубка, несподіваний спілкамерник, який через день вибухає істерикою — скажіть, що ж це діється, якщо найкращий друг, якому я десятки разів рятував життя, перестав довіряти мені? «Найкращий друг» відбувся жартом: мовляв, менше знаєш, довше живеш, — хоч і мав густ насварити побратима за невластиву повстанцеві цікавість.

Ім і «Вогнистий» служить? Той, який не знав милосердя до жодного пійманого ворога? Режим простив йому?

— І ти можеш скористатися останнім шансом, — пригаслим голосом вів Клейменов.

— У мене ще є шанс? — добувся на слово В'язень.

— Ніч на роздуми. Або воля, або операційний стіл. Ти знаєш, що мені потрібно.

— Каяття? — видихнув В'язень.

— Ти знаєш.

Генерал блиснув зіницями, попорпався у кишенях, простягнув у бік В'язня кулак, розкрив. На долоні відбивала жовтизною царська золота монета.

(Десь там, на гірських бездоріжжях, парівка коней з останніх сил тягне розхитаного воза. Аж Сивко фиркнув, оббризкав слиною твою потилицю. І лиш тоді спам'ятовуєшся – даєш перепочинок коням і колесам, перевіряєш зброю й застигаєш на стійці).

– А як же бути з іржавим кулеметом?

– Наша влада гуманна. Ми пробачили багатьом, хто покався.

В'язень стиснув голову обручами рук, заплющив очі, відітхнув, відсунув від себе чарку й вклав у голос всю щирість, на яку був здатен.

– Дивуюся, стільки років ви плекаєте марні фантазії... Та навіть Остап Бендер до такого не опустився б. Ну, в політиці ми недруги, але невже через якийсь скарб я по своїй волі поневірився б усе життя вашими «санаторіями»?

Клейменов роздратовано натиснув на гудзик дзвінка. Тепер і В'язень помітив невеличку плямку на столі.

– Пам'ятай – одна ніч, – буркнув навздогін генерал.

Отак собі увечері побалювали кат і жертва.

Завелика то була порція інформації для В'язня – як на один раз. Ось чому в цій незвичній душогубці тебе щотижня ретельно годинами обстежував ззамолоду полісільй і на вигляд вайлуватий Воронов, який здіймав тривогу, якщо ти справді лише чхнув чи прокашляв горло.

Мимовільний непрошений жаль хвилюю накотився у мозок, і В'язень який уже раз за роки неволі докорив собі ж: то геній придумав, щоб останній набій берегти для себе, і дарма ти колись, у скрутну годину, знехтував тією наукою.

Він дістав із кишені запряну вишиту хусточку, витер обличчя, шию. Здавалося, він аж тепер сповна усвідомив, що в цій останній в'язниці доля двічі подовжила йому життя: уперше, коли привезли сюди, – після «благословення» генералових костоломів втрапив до цілющих рук отого Воронова; і вдруге пощастило, коли хитромудро впольований совітами у Камбоджі американець одного ранку пожалівся оперові: ні з ким по-людському поговорити.

Дивне було те щастя...

7

Стілець, причі, тумбочка. В кутку умивальник та унітаз. Якщо у коридорі станеш навпроти дверей, обидві половинки автоматично розсунуться. Інколи автоматика не спрацьовує, тоді натискають на потайну кнопку у стіні й називають пароль. Ти не знаєш пароля. Кожні п'ятнадцять хвилин хтось зазирає у вічко. Але після восьмої – спокій до сьомої ранку. Тут за тобою доглядають, наче ти не колишній повстанець (і всього лише сотник), а сам фельдмаршал Паулюс.

Режим утримання геть ослаб, і робота не валила з ніг: плести сіть із сріблястого податливого дроту і то не щодня – це тобі не махати кайлом дванадцять годин на добу.

Тут не було ні вахти, ні каптьорок-комор, ні «воронків», ні «кімнати побачень». Його більше не мучили, не допитували, не вимагали, не погрожували. Уперше за багато літ він по-людському, не ховаючись, святкував Різдво і Великдень.

Йому і тут дозволили користуватися бібліотекою.

Роки катувань у табірному гулагівському пеклі помалу притуплювалися і ставали спогадами.

«Вважайте, що ви тут на поселенні, – запевняв лікар, – незабаром спокійно відбудете на свою бандерівщину - може, навіть потягом, який, чуєте, продуднів тунелем крізь нашу сопку».

Та й справді, навіть за їхніми, совіцькими мірками він давно уже відбув своє покарання.

Проте невідчепна думка про втечу теж не покидала. А що жив у позірній злагоді з охороною, то й помалу розбагатів на десяток цвяхів, ножа та декілька пластилінових кубиків.

Він зумів прихилити до себе розхристаного опера. Аж одного дня після тривалої відсутності в камеру ввійшов... так, той-таки Архип Лукашенко, хоча очі, жести, шрами на поголеній голові вказували іншу істоту в машкарі нащадка кубанського козака Лукаша. І та істота говорила іншим голосом, і була вона напрочуд агресивна та боягузлива.

В'язень вийнув ліктем – нехотячи здмухнув поштівку з тумбочки.

Підняв її, сумовитим поглядом обвів запорожців, які все ще писали листа турецькому султанові.

«Хлопці, – подумав, – досить уже сміятися, пора б і повоювати... Але ви подумайте: ці осинавці намислили хоч у такий спосіб покористати з мене! А дзуськи!»

А сам і далі міряв кроками камеру, постановивши собі не глядіти в той бік, де біла тапчана за тумбою стіна закрита великим плакатом. Напевне, йому вчувся тріскіт вертольота. Та й не проникають крізь ці бетони звуки із живого світу.

«Гаррі, ти молодець!»

Той спогад ще надто свіжий: нокаутований Американець отямлюється на цій ось бетонній долівці, а ще довше доходить мети вчинку товариша по нещастю.

«Навіщо це? Нам було так добре!»

Та ураз світлішає на обличчі й, болісно обмацуючи скалічений ніс, каже:

«У тебе надто благородне обличчя, Українцю, ти мав би шалений успіх у наших леді».

«You, cry! Cry for help»* знавісніло шипить В'язень, замахнувшись на лежачого черевиком.

Через хвилину охорона вислуховує незвичний як для американця вереск, пересипаний російським матюком, та заклик закатрупити скаженого бандерівця.

Скаженого... хм... Ти, Гаррі, теж на власній шкурі відчув, що довготривала неволя непомітно ламає людину, не дивина й озвіріти. Якщо подумати – справді маю мало спільного з тим «Сином», за голову якого нашим христопродавцям обіцяли грубі гроші. У мою пам'ять, напевне, штучним шляхом прицеплено дні життя іншої істоти – молодой, непокірної, вільної, яка і мислила не так, як я, і чинила інакше, і якщо той молодіюк і зазнав якихось прикрощів, то винятково через не зовсім ретельний послух щодо вищої команди. О так, він найдовше вчився дисципліни й підпорядкування.

Мимоволі знову і знову в думках вертався до останнього спільного дня з Американцем.

Відходив «старий» рік – тридцять сьомий рік неволі.

Доступні новини нагадували початок сорокових. У Китаї талановита молодь писала дацзибао, в яких викладала свої думки про державу, про те, яким вона бачить рух вперед. Яке прекрасне майбутнє в цих молодиків, котрі отак гарно і розумно мислять про свою країну, про її вдосконалення!

Закипало і в Європі.

Світ рушив... Але куди? А в який бік підеш ти, Росіє?

Мозок обвівав вихор неясних здогадів про спіральні кола розвитку людства.

Нові ідеї помалу приживуться у світі, розмислював Небесійчук. Тільки й того, що вихлюпуються вони, на жаль, знову не з українського середовища.

* «Кричи! Кричи на поміч» – англ.

Гаррі нарешті здався, прийняв твій план, – він ожив, вже й дратував сентиментами, вкотре згадуючи уголок, як вдруге відправився в Камбоджу на розшуки сина-журналіста, як провідник покинув його серед джунглів у хижі, повній людських скелетів, як на нього натрапили радянські моряки, як за ними прибув вертоліт, як його взяли в літак... «Ми не покинемо тебе, Американцю, без документів, без грошей...» Чому ти впевнений, Українцю, що за мною полювали? Чому для мене не очевидно?

«А може, це безвідповідальне базікало не здатне на чин? – припікало сумління. – Ти його просиш: уважай, а він просторікує, що витягне тебе з неволі, і коли ти перед його носом махаєш кулаком, знічів'я береться згадувати, що в Америці до Різдва починають готуватися ще в листопаді. І про лампочки на ялинці, подарунки, вистави, Санта Клауса та гостини з пуншем і шампаном».

Уже і в твоїй пам'яті змигують повстанські Свят-вечори в глухих дебрах коло ва-три, інколи й без шматка хліба, і не кожен раз – після переможного бою. Якось перед Різдом до сотні завітав із почтом крайовий провідник Роберт – невисокого росту, в широких штанах, із непокірними кучерями з-під шапки, піджак на один гудзик, ланцюжок – від борта до нагрудної кишені... «Струнко! Крісом почесть дай!» – стрільці завмерли у трилаві. Десь далеко скреготіла сорока. «Друже командире, зголошую стан...» – «Дякую, спочинь». Коротка промова: «Братове! Ми продовжуємо святу справу предків... У Новому році бажаю вам сили, відваги, витривалості, гарту в нашій боротьбі за волю. Тримайте міцно зброю в своїх руках – до остаточної перемоги». – «Слава!»

Круглолиций холодним усміхом заглядав на галявину – теж грівся від повстанського багаття. Того року в лісах була тверда зима – аж тріщали буки.

Траплялося, споживав повстанську кутю в бункері із кур'єрами, зв'язковими та з вірним Дунаєм – псом, який врешті зрадив любов'ю...

«Ану, скажи, чи я кривдив тебе?» – грався з собакою, перевертаючи його, збиваючи з ніг, і пес теж грайливо дерся з чоловіком, неболяче кусаючи господаря, вириваючись, нападаючи. Потім потомлені віддихувалися, і ти обіцяв собаці кращі часи – з добірною, не обструганою овечею кісткою.

А тоді Гаррі, захопившись своїм спогадом, замугикав знайому мелодію – ти й собі засвистав «Щедрик» Леонтовича. Ти ба – наша пісня стала різдвяною мелодією й за морями-океанами.

«Українцю, – раптом вигукнув Гаррі із сльозами на очах, – ти таку купу літ змарнував! Ти проциндрив своє життя!»

І в ту мить спрацювала невидима міна.

«Сьогодні ще американцеві, можливо, повірять, завтра – нізащо».

І ти без замаху всадив кулаком у щасливе, розігріте різдвяними спогадами обличчя тюремного друга.

«Господи, допоможи йому, доведи його без пригод до рідного порога».

В'язень приліг на тапчан, затулив руками очі, а в голові мололося...

Гаррі, брате, хіба ж я із власної волі проциндрив те життя? Та й чи на радянському підсонні існувало коли-небудь нормальне життя? Ви там для індіанців про людське око хоч резервації спорудили. Знаєш, возили мене на Україну. Легше було на душі, коли били, вивертали тіло, мов кожух... Вертався з Батьківщини затруєний, мов щур, пригноблений тим, що люд знову погодився на під'яремне існування. Чи я не щасливіший від них? Мій хребет не вигинається перед партійним бонзою, мені не соромно за себе. За найменшої змоги я вчився. І одинадцять разів втік з неволі. Ні, моя доля зовсім не найтяжча.

У одній із психушок я стрічав мудрагеля, який вважав, що справжнє життя кожного з нас вже відбулося колись в інших світах, в інших іпостасях, і коли було досягнуто

мети, все завершилося чиєюсь хворобливою забаганкою – нашим народженням на цьому світі, де геть усе є недоцільним, непотребним і нещасливим – вода підмиває берег, сонце висушує воду, комаха знищує траву, птаха знищує комаху. Все живе протягом земного строку зазнає неймовірних страждань. Хіба що лиш рідкісні істоти – мудреці – внаслідок надлюдських зусиль знаходять мир і порозуміння з навколишнім світом, – вони, щоправда, для цього вчаться уникати всіляких бажань.

Погляд перечепився об журнальну картинку на стіні, на якій сидів козак з бандурою, а позаду бив копитом ситий бойовий кінь.

«Може, ти, друже Мамаю, знаєш, навіщо я був посланий у цей світ? Молодим, з «фінкою» у руках я не запитував про таке».

Звівся, колував камерою, неначе вовк у клітці. Німа розпука билася о стіни. Останні години тут... Може, взагалі останні?.. Охорона... Але ж я умів перехитрити й мудріших.

Не підкажеш, Американцю, де я мав взяти інше життя?

Хтозна-звідки мовби дихнуло весняним вітром. В очах – Господи, як спрадалеку! – тато увійшли до комори, розв'язали мішок з зярою пшеницею, занурили руки... Гей, зеренця, прокидайтеся! Відтак коло вулика: гей, черво, весна прийшла, прокидайся, і най тобі Бог помагає щасливо перелітувати.

«Тату...»

В'язень роздягнувся, вивговорив молитву. Господи, бережи мою батьківщину від пустоцвіту, від мору, від підступного сусіда.

8

Вдень і вночі, проводами і крізь ефір, через пустелі й океани, з космосу і ракетних шахт, туди і назад, у мегаполіси та хутори без упину летять депеші. «Галю, вітаю з днем народження. Твій Аркадій. Бейрут». «Олексю, брате? – чи гоже нам у 1989 році воруговувати за межу? Перестань тероризувати мою сім'ю. Іван. Південний полюс». «Корхут Осірісу. Операція «Воша-1» успішно завершена. Об'єкт Ікс був щирим, відповіді його заслуговують на довіру».

Вдень і вночі... міриади скалок буття цивілізації...

9

Воронов гоголем походжав поміж столами лабораторії. Таки станеться, таки дочекався він свого зоряного часу, вознесення на небеса, на яких мешкають найсвітліші голови людства. Щойно Клейменов видушив із себе довгоочікуване «згоден» і поставив закарлючку у протоколи.

Майор розумів, що важиться на авантюру. Але хіба те ж не вчинив майже 20 років тому американський нейрохірург Роберт Уайт із Клівленда, пришивши голову однієї макаки до тулуба іншої? Подібні операції він, Воронов, тепер проводить із заплученими очима, хоча й досі не вирішена проблема приживлення спинного мозку, зрошування нервових волокон. Та й хто гарантуватиме, що з операційного столу підніметься саме цей Небесійчук-Звездьонов? А якщо всупереч марксам-ленінам виявиться, що людська душа таки існує?

«Дурниці, – сердився на себе ж, – то не мої питання. Моє – провести пересадку голови, нафаршировувати її сильними імунодепресантами і якомога довше оберігати пацієнта від інфекцій».

О, небеса, хай та голова на чужому тілі проживе лише декілька годин – це вже гарантуватиме декому світову славу.

Мовби згадавши щось, плеснув себе долонею по чолі, дістав з полиці першу ліпшу касету, вставив у гніздо відеомагнітофона, натиснув на клавішу.

«Ти прославиш мене, бандерівцю, з ніжністю думав про В'язня, і не лише мене...»

Як воно стається: два роки тому цього Небесійчука доставили сюди, до засекреченої військової частини, разом з кількома мавпами як звичний експериментальний матеріал. І був би той матеріал використаний за призначенням, якби не твій геніальний розум, лікарю.

На екрані з'явилися два чоловіки – високий, світло-русий, повнощокий, літ сорока, і значно старший – середнього зросту, сухорлявий, із впалими щоками та сивим довгим волоссям, що ледь не торкалось плечей. Обидва розмовляли про риб.

«Якось мені потрапляли під руку книги про океан, про рибу, і я заочно полюбив їх, і досі інколи сняться летючі рибки, які випорскують з океанської товщі», – говорив сивий ламаною англійською, клацаючи пальцями лівої, коли не знаходив одразу відповідного слова.

«...Налякані макреллю або кальмарами», – вклинювався русявий.

«...Темно-сині зі спини ... чи з живота?»

«Із сріблястими животами...»

«...Або тунці...»

Нечутно розсунулися половинки дверей, у камеру ввійшов плечистий молодик з байдужими очима, губи його нечутно ворухнулися, мовби силкувався вимовити якийсь забуте слово.

«О, це відомі мандрівники», – продовжував русявий.

«Я читав – самотні, триметрові велетні... Або акули, марлини, риби-вітрильники, меч-риби...»

«Трапляються й семиметрові. Чуєш, і ти збреши їм, згоджуйся, підемо разом, я спец у рибацькому царстві, я тобі у нашому вільному світі тих всіх рибу викладу на тарілочки».

Молодик і далі стримів коло дверей, переминаючись з ноги на ногу, і раптом ні сіло ні впало заговорив:

«Риби виникли 400 мільйонів років тому в силурійському періоді або й трохи раніше. Це клас водяних хребетних тварин з кінцівками у вигляді плавців, зябровим диханням і непостійною температурою тіла... Водяться у всіх водах планети від полюсів до екватора. Головний мозок риби невеликий, складається з переднього, проміжного, середнього мозку, мозочка та довгастого мозку. Кора переднього мозку у риби зовсім не розвинута... У кісткових риби добре розвинені нюх, смак, зір, слух, органи рівноваги, сейсмо сенсорні відчуття та відчуття електричного поля. За способом життя розрізняють...»

«Стоп, Архипе, – перервав сивочубий, – що таке сейсмо сенсорні відчуття?»

«Не наю».

«Ти ж оповідаєш нам про рибу?»

«Про яких рибу?»

Воронов прокрутив плівку, зітер бесіду В'язня з Американцем аж по фразу Гаррі «згоджуйся й ти». У наступному сюжеті контролер Архип терся о плече сивочолого, мов якийсь збоченець. Цього разу в'язень не встиг вивернутися від його кулака. Але, Архипе, хто ж так б'є?

Посовав кулаком по щоці бандерівця і запишався! Хм... Немає вже в тебе розуму, Архипе. Але є тіло – воно ідеальне для мого експерименту М-да, Архипе, ми... нам з тобою таки доручено вищими силами перекувати казку на будень, і ми це зробимо.

Переборювання рубежів



– Ні, ще одне пиво і все, – скаже Рафаель і присяде за свій уже традиційний стіл, якому треба було вже десять років підкладати одну ногу. – Інакше я поблювавсь б.

Сидить тут кожного дня, оскільки це найкраще місце у світі. З холодильником і видом на долину. Тут усе життя як на долоні.

Учора відзначив прощання з сусідом. Жінки плакали, чоловіки пили ром і згадували. Рафаель найбільше. Вони ж були найкращими друзями.

Біля цього стола, що хитається, просиділи всю вічність. Цілував його сиве волосся й холодні долоні. З кожним цокнувся. Поправляв промовців і поповнював їхні розповіді. Хотів пригадати і забути. Кричав у пільму, яким незвичним було просте життя у Воліго. Співав і танцював з похиленою головою, щоб міг кинути зіркам. Мріяв врзати у пам'ять речі, про які розмовляли і водночас усе стерти з голови. Забути про вечори у барі «Солутіон». Але ж стільки рому немає на усій земній кулі.

Усього було саме стільки, як треба. Сьогодні не почуває себе найкраще. Відп'є собі із зарощеної пляшки й зітхне. Так, як зітхають старики, коли залишаються одні. На терасі появиться найстарша донька Воліго. Та, литками якої так таємно захоплювався. Він соромився, як остання собака.

– Учора ви гарно говорили про тата. Вип'ємо по стаканчику, – скаже і поставить перед ним п'ятдесят грам міцної домашньої горілки. Рафаель знає, що мав би гальмувати. Якщо вип'є, усе закінчиться погано. Однак автоматично повторить рух жінки – стакан пригубить, і на нього пові їдкий сморід алкоголю. Виблює усе, що назбиралось під час свята. Усього повен стіл.

– Оце і є гість, як має бути. Точно знає, коли досить, – скаже корчмар і витягне з відра ганчірку. І так вже давно не прибирав.

Нова робота

Я вже й не пам'ятаю, скільки днів, тижнів чи місяців минуло, що я востаннє був на роботі. Не була це хтозна яка цікава робота, і не була добре оплачуваною. Правду кажучи, платню я взагалі не отримував. Жив тільки з того, що мені гості всунули у кишеню як винагороду за мої послуги. І наперекір усьому я не міг скаржитися.

Зранку до ночі стоячи біля брами готелю «Аква», я відчиняв двері й носив багаж. У мене була чиста червона форма, шапка і рукавички. Я гордо походжав туди-сюди, посміхався насупленим торговцям, які приходили у готельний бар, щоб зустрітися, дамам на тротуарі зичив доброго дня. Давав поради гостям, як куди добратися, замовляв таксі, приводив мужчин, у яких було гроші, для

обміну. Тут мені давали монету, там – дві. Люди ніколи не викидають грошей лише так. Навіть коли йдеться про найбільших багатіїв. Але коли увечері повертав кишені, завжди знаходив гроші на пиво і смажену рибку. У порівнянні з людьми з нашої вулиці я жив на широку ногу.

Одної ночі виникла проблема. З таксі виступила пані у червоному міні костюмі. Провокативні рухи, глибоке декольте, ефектна косметика і дивна висока перука... коротко кажучи, з першого погляду – проститутка. У мене був чіткий наказ – подібних жінок не впускати ні у готель, ні в ресторан. Це був поважний готель, і моїм завданням було – дбати про порядок. Я її зупинив біля дверей і ввічливо сказав їй: «Туди не можна. Ви, напевно, сплутали адресу». Гавкнула на мене, пробиваючись у готель, і почала витворяти сцени. Але ж розпорядження є розпорядженням. Нарешті, з'явився мужчина з бюро обслуговування, виправдався перед нею і ляпнув мене по морді. Я нічого не розумів, допоки знову до мене не підійшов і не сказав, що це донька одного міністра. Наступного дня мене викинули з роботи.

Я відвідав усі підприємства околиці. Ресторани, магазини, склади, майстерні ремонту, станції, торговельні місця. Не знайшов і тої найостаннішої роботи. Моє зухвальство змінилось на тотальне отупіння. Дні пересипались поміж пальцями. Я їв викинуті фрукти з базару. Не було у мене чим заплатити за квартиру – тоді й почав спати під мостом. Аж одного разу...

Я сидів над річкою, коли вигляд на неї мені заступила кремезна постать. Був це білий, що хотів дізнатись, як добратись з Дейда у пристань. Я йому пояснив, він присів до мене. Пригостив мене печивом, витяг пляшку пастису. Був це той найкращий напій, який коли-небудь потрапляв мені у рот. Я ще й сигарети отримав, ті найдорожчі, американські. Ми завели розмову. Він розпитував про все можливе: які квартали безпечні, де вигідно харчуватися, скільки що приблизно коштує, щоб продавці не здирали, де можна дешево купити сувеніри, які міг би вислати в Європу і таке подібне. Він же тут новачок.

Я пив оцей пастис, розмовляв і почувався так добре, як ніколи. Мені спало на думку, що я міг би йому запропонувати свої послуги, міг би бути його супровідником, тільки за харчі і напої. Однак я не наважився, бо ж усвідомлював собі своє становище. Брудний і обдертий.

Коли ми випили половину пляшки і викурили по п'ять сигарет, він оглянувся і серйозно подивився на мене. Потім запропонував мені таке, що я ледь не впав в обморок. Йому потрібен хтось, хто би охороняв будинок, дбав про його господарство та город. Можу зразу ж за тиждень зайнятись тим, поки він оформить усі папери і переселиться з готелю у будинок. Мовляв, не може мені для початку багато запропонувати, але жити в злиднях не буду. Отримаю п'ятдесят тисяч, а як виявлю себе добрим працівником, ще мені добавить.

Я на нього недогадливо глянув. А він, аби йому повірити, витягнув як аванс десятитисячну купюру. Навіть у ті найкращі часи десять тисяч я заробив за десять днів. Я був приголомшений і на мить не змігся й на словечко.

– Це, це, це щось незвичне, – вигукнув я на радішах. – Це просто сон!

– Чоловіче, тим самим ти й усе зіпсував, – сказав розчаровано і зник.

**Зі словацької переклав
Іван ЯЦКАНИН**

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!



Василь КУХТА

Кухта Василь Васильович народився 23 квітня 1956 року у м. Рахові Закарпатської області. Закінчив факультет журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка (1981). Журналістську діяльність розпочав кореспондентом, завідувачем відділу обласної газети «Молодь Закарпаття». Відтак редагував всеукраїнський історико-краєзнавчий журнал «Карпатський край», літературно-мистецький часопис «Тиса», працював відповідальним секретарем Закарпатської організації Національної спілки письменників України. Нині – головний

редактор журналу «Карпатський світ», перший заступник головного редактора журналу «Зелені Карпати», співголова Міжнародної творчої асоціації «Corona Carpatica» (Україна-Румунія). Член Національної спілки письменників України, Асоціації українських письменників та Національної спілки журналістів України. Є автором поетичних книг «Дрібка солі» (1989), «Верхи сліпучі» (1992), «Гуцульські душі» (1994), «Тисові пороги» (2000), «Гуцульський князь» (2001), «Пава повстання» (2004), «Гуцульський Париж» (2007), «Patria» (2008), збірок есе «Не вмирай, Гуцульчино!» (1993), «Я тримаюсь за епоху...» (2007), численних публікацій у вітчизняній та зарубіжній періодиці. Лауреат літературних премій: імені Бориса Нечерди; «Князь Роси» імені Тараса Мельничука; імені Федора Потушняка; літпремії III тисячоліття «Лицар слова» (Румунія) та ін. Твори Василя Кухти перекладалися на російську, словацьку, угорську та румунську мови. Живе і працює в м. Ужгороді.



Гори страшні, горбаті –
Тільки хрести і пні...
Вперто гаптує мати
Пави на полотні.

Матінко, кривцю витріть –
Ніжна всміхнеться суть...
Сфінкси яких єгиптів
В генах моїх живуть?..

Василь Кухта

Які повчальні поетичні збірки жодні класики української поезії! Поезія Василя Кухти усталює понад безліч зображень контрабандного крадіячого слова...

Іван Андруш

Дивовижний гуцульський епікос Василя Кухти осміяє у словесу тибеті, у словесу ретівстві. Твори його за стилістичною наладує рідбарство. Він різьбить слова, і слово у нього багатіє: метафоро-лукса, вискі, скульптурна...

Василь Герасим'юк

У надмірній українській поезії по-шіфчиківськиму газоборала наша історія в творчості В. Кухти. На тихих висотах забувала для мене історична тема - спосіб Закарпаття - у Вімплі Василя Кухти.

Юрій Базуза

Розумність, думка, інтелектуалізм, вибіли відтворені в надмірній мірі діалогічності мови словом - найяскравіший ознаки творчого стилю Василя Кухти.

Наталія Венедиктова

Личний герой Василя Кухти - свідомість особистості. Він для собі радя набити на надмірних - суспільних, приватних - особистих. У рідних і прикид світів допомагає висловити йому одвічні людські пристрасті: то ти сильний, хто в'є, а той, хто витримав...

Микола Мухомил

Кажуть: ви надто горді,
Ви не слов'яни, ні...
Душу хмільного лотра
Вишийте на полотні!

Кажуть: ви готи й даки,
Що затаїли гріх:
Срібний пістоль в атаку
Проситься із-під стріх.

Шепчуть: за шелом'янем
Обри плекають мість...
Вишийте шовком, мамо,
Нашу слов'янську честь!

Мало зосталось... мало –
Тих, що пізнали суть.
Та на тарелі, мамо,
Славу не нам несуть.

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ПАРИЖ

Миколі Беркелі

...Рахів – гуцульський Париж!

Степан Клочурак.

Газета «Нова Свобода», 1938 р.

О Рахове, ти був колись Парижем...
Нехай гуцульським, але, кажуть, був!
Про тебе вищий світ давно забув –
Ув інший бік модерні гострить лижі!

І досі таємничий і знадливий –
Кров голуба випорскує з аорт...
Блукають тіні: австріяк, мов хорт,
І тлаустий чех, по вінця повен пивом,

Смуглявий угр з імперською манюю,
З кокардою на лобі московит,
Із крамом в пелені рудий хасид...
Непорожньо у тебе за спиною!

Жерці торгів, безжурних променадів...
Видіння проганяєш геть чужі:
Легкий до тіла доступ. Та душі
Твої не збороти барикаду!

Корону гір насунувши на очі,
Ти чулим серцем міряєш углиб –
І буркутів бездонних чуєш схлип...
І фраз медових слухати не хочеш!

...Латинська церква. Візантійські храми.
Картоноробня. Комбінат. Завод –
Колоніальних залишки щедрот...
Стоїть народ в задумі на майдані

І мріє з одержимістю естета,
Впадаючи в благоговійний транс,
Про розбудову гірськолижних трас –
Наповнення місцевого бюджету.

І я стою, тамую насолоду
І вдячність (і тремчу од млосних бриж)
Тому, хто відрядив колись в Париж
Гуцульську вдачу і гуцульську моду.

А ти смієшся дрібно, мов дитина...
І руки відігрівши у золі,
Смішне словечко зрониш: «Гайналі!*... »,
Зневажливо охрестиш ним долину.

Гуцульським носом крутиш на манежі –
Не скоро в горах одізнеться гук...
І проростають крізь щербатий брук
Смерек столітніх ейфелеві вежі.

І час несе моє астральне тіло –
Шпарка твоїх обіймів течія...
Дивлюсь з-під хмар: невже *той, сивий*, – я...
І Рахів – одчайдух помолоділий?!

І ти, і я не боїмося впасти...
У нас торги завжди не «на мазі»,

* Так закарпатські гуцули називають жителів долини.

Бо ми з тобою, наче два князі,
Одної крові... однієї касти.

Ген, край душі пасеться сива хата...
Як і торік, мене ти, брате, взриш –
Щасливий, повернуся у Париж...
До гір... до зізд... Тобі колядувати!



Гримлять вози, од пилу й тлуму сірі,
Спалахують обличчя й сердаки.
Похмурі поганяють машталіри
Крізь пісню. Крізь недолю. Крізь віки.

Звідкіль ви, люди? шепітські? космацькі?
Не спиняться – даремно не проси...
Шаблюки їхні довгі гайдамацькі,
Їх пальці вузлуваті – од коси.

Їх смушки й губи ще не пахнуть тліном,
Ще шляхом не гойдає каламуть.
У їх очах живе ще Україна
Із синім басаманом через грудь...

Ще березень, ще рік тридцять дев'ятий.
Надії ще не спалено мости.
Ще віру у пророка не розп'ято.
Ще в силі преподобний Августин...

Та в Краснім полі вже зросла ненависть,
Вже страхом підпоясаний Сігет.
Вже чорний, ворожбитський свій акафіст
Готовий прочитати кулет...

Гримлять вози. Нема вівса й розради.
Палаци пропливають і хрести..
В америках яких...

яких канадах

Вам Україну суджено знайти?!

...Поблякли смушки. І погасли файки.
Чийсь голос долинає з верховіть:

У вузликah з червоної китайки
Гуцельської землі не розвезіть...



Над ґрунями віхола квилить,
Плaщaницю вітер білу носить...
Знову ти стоїш простоволоса,
У кофтині... Що тобі болить?

Слухаєш далекі голоси
Тих, котрі пішли за перевали.
Ще тобі мигтять, немов опали,
Їх сліди в обрамленні сльози.

Брязкіт зброї, грати, бурий сніг.
Люте «...мать» і лебедине «мамо»...
Досі ще тобі не одпaлaли
Тих сердець хорaли вогняні.

Припаду губами до руки
Враз німий уколе серце докір.
Не чекай їх. Це мовчать потоки.
Завірюхи відгомін глухий...

В небесах байдужих – ні зорі.
У пiтьмі морозний чути хрускіт:
Одчaхнулась пам'яті гaлузкa,
Чи банкет справляють упирі?..

Лиш в твоїй ласкавій коляді
Ясне світло ще лікує вічі, –
Та ялинок поминальні свічі
В мертвій одбиваються воді...

БАЛАДА ПРО КНЯЗЯ РОСИ

Пам'яті Тараса Мельничука

1.

Дзвякнули глухо двері,
Наче прибудні пси:

* Батьківщина наша! (лат.).

Ну, захаді, бандера!..
Кто ти? – Я – Князь Роси...

Слідчий сміється хтиво:
– Братець!.. Вот это блажь!
Кружка да ватник вишивий –
Княжескій твой багаж...

Чорний язик свій гострить –
Все про парашу, грязь...
– Патрія... патрія ностра... –
Тихо шепоче Князь.

2.

... – Чом, Коломие, стогнеш? –
Ти ж бо малий Париж...
Як у вини не втонеш,
То у вогні згориш.

Волі йому не досить,
Вдосталь вини й вина..
Патрія... патрія ностра...
Ну, але де ж вона?!

Морщить чиновник лоба:
– Хто ти, – пита, – єси?!
Дивна твоя подоба...
Відповідь: – Князь Роси...

3.

Ходить він – білим в білім –
Проз Коломию. Проз...
Горне кресак до тіла,
Повний цілющих рос.

Горду скликає гміну,
Духом поправши тлін.
Але йому – по коліно
Та, що не встала з колін.

Що він, крилатий, просить:
Кобзу чи сагайдак?..

Патрія... патрія ностра! –
Княжого неба знак.



Зарано, кажуть, настав
 Великдень:
Ще верхи – гніді
 норовисті
 коні
До зелених не звикли сідел.
Ще потоки – струги
 мутноокі,
 сонні
Не гойдають дараб небесних.
Ще душа – кізлятко
 смішне
 латкасте
Не боїться ножа і вовка...

Запізно, кажуть, настав
 Великдень:
Вже верхи – черешень
 одквітлих
 згарки,
Попелом сивим плаї підкуті.
Вже потоки – тонкі
 рукави
 розбухлі
Першої бурі, першого страху.
Вже душа – племінчик
 всеношної
 свічки –
Біля райських воріт згасає...

СІНА В СНІГАХ

Сіна в снігах – хисткі, хрумкі ковчеги
У морі безнадійної бентеги.
Але кого врятують ті сіна?..
І хатній дух, і теплий дих маржини –
Лиш прихисток чужої батьківщини:
За нього ще не сплачена ціна.

Сіна в снігах – остання віра плоті,
Висока, наче голос Паваротті.
Душа тече крізь пальці, мов руна...
Блага вівця – сумна гора Глемя,
Її Господь зліпив із воску й глею:
Ми жили тут. Чи житимем?.. Дарма.

Сіна в снігах – пожухлі габардини,
І папороті цвіт – дві жменьки трини.
Невже на світі все – лиш прах і тлін?..
Що нам зосталось: лій дрібної гадки?
Продажна сила та іржава бартка?
Порожня тайстра? порошок із колін?..

Сіна в снігах – печать страшного лоску,
Замерзлий глей, холодні краплі воску,
Останній позирк Бога з-над глемей...
Та серце просить: хай запіють треті,
Щоб вік новий сповити у верету –
Без слів фальшивих, без пустих камей...

Сіна в снігах...

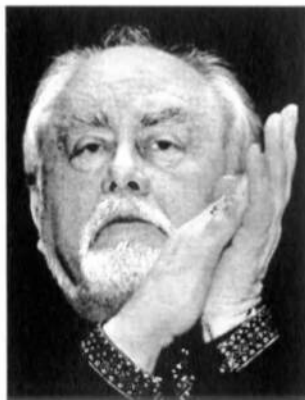


За Попіваном, де зорі в'ються
У Божій пущі, –
Ой там гуляють, ой там пасуться
Гуцульські душі.

Вони у павах, рожевих шатах,
У злотних пряжках,
Їм буде ризи шовкові прати
Святий нанашко.

Далеко зрада, надія – близько...
Небес отава –
У ній шукають чотирилисник
Свої слави.

Складають квіття на білий камінь,
Мене не бачать.
А я літаю понад верхами
І гірко плачу...



Роман ЛУБКІВСЬКИЙ

З АНТОНИЧЕМ У ПРАЗІ

..Янгол знак подає сурмою Судного
Дня.
Сонячнокрилий лет у небесах застиг.
Святі з намолених місць пішли кудись
навмання.
Сірий сіється пил із куполів золотих.

Апокаліпсис? – Так! Апокаліпсис? – Ні!
Танки замість коней. Вершники –
без голів.
Тавра свастик чи зір вибито на броні.
Ревущі. Сморід. Смерть – сховище
сліз і слів.

Вацлав святий затерп, стогне
в полум'ї Гус:
Палах, чех молодий вийшов – проти
армад.
Спалах – і він горить! Ворог,
стотьменний гнус,
Гине од власних куль, гусениць
і гранат...

...Ти ж там, Богдане, був, Ольжич
і Маланюк,
Теліза і Дараган – ім'я вам легіон!
Вдруге вмирили ви. Кров'ю вмивали
брук.
Дикий кошмарний сон? Правди святий
закон?

Правду ви принесли – про Крути
і про Базар.
Також – про Биківню. Також –
про Сандармох.
Фауст Чорту читав «Слово
про Альказар»,
Кафка заздрило тобі, князю різьблених
строф!

**Чом же, як час настав, ніжний мов
 оксамит,
Віщі слова твої стерла чиясь рука?
Чом Європа стара знову бере на спит
Народ і землю твою, погляду уника?**

Сонце в неї вклади, крила дай замість
авт,
Комп'ютер вирви з душі, в серце вдар
мов у дзвін,
Хай перепалить він, хай переплавить
він
Кривду стару й нову в золото Правди
правд.

ПАТРІОТИ УКРАЇНСЬКОСТІ

Невже перевелися патріоти?
О ні! Заполонили милий край –
Хохландію. І що ж? Вони не проти
Державу розбудовувать – і край.

Вони натхненно творять
«субкультуру»
(Лиш «общеруську»). Словом, вооце...
Та бісяться од жиру, а не здуру,
Бо видно – дур, неграмотність –
пече!..

Споруджують модерні хмародери,
Але раюють в тінях черешень
Єлизавети. До Бандери
Звикають, та не руште їх кишень...

Національні цуплять артефакти,
Вишиванки купують для принцес,
І творячи (пардон!) статеві акти,
В «Бульварі» сей увічніють процес...

А то складають фантастичний графік

Падіння гривні, бо аерозоль
Дорожчає... І відсилають «нафік»
Хоч Президента... Тисне на мозоль!

І вже по-українському, так звично
Кладуть на серце руку: «Ще не вме...»
І виглядають цілком симпатично
А хто розуль, той віри їм не йме.

ЯНОШИК

Бував я, і не раз, в корчмах
словацьких,
 Щипав дівок, на людях цілував,
 Співав пісень – сумних, зухвало-
хвацьких.
 Але не ждав закінчення забав...

Мав при собі з вином та хлібом
кошик,
Тож Фелдек, мій натхненник, друг
і брат,
Навіював мені, що він – Яношик,
А я – той пан, що гинути не рад.

Навчав мене премудрості: «Повільно
Ділись добром, але тримай в умі:
Як хочеш, брате, почуватись вільно,
Май сливовицю в храмі і в тюрмі!»

А далі ми рушали до винарні,
А Шікула давно вже тут як тут,
І знов красуні – гарні чи негарні,
Яка різниця! Гарний був би кут!

Співали знов сумної-пресумної:
«Поведзте моєй матері»... Сльози
Ніхто в нас не побачив ні одної, –
Печаль. Журба. Та відгомін грози

Розбійницької (збойницької)!.. Боже,
Чом не зостався в тім шинку повік?
Тутешнє панство (не таке вороже,
Як наше!) свій, казало б, чоловік...

...Настав би час іти до ешафоту
(Занадто довго вже чекає кат
На звичну та улюблену роботу), –
А я йому – останній свій дукат!

– Бери! Пошли до Києва, до Спільки,
У преісподню, де гуляв Еней.
Хай хлопці вип'ють келишок горілки
Поволі так, не кваплячи коней.

Даруйте за веселу сю розмову
Про збойника. (Против його ім'я
Мені мій друг). А вішатимуть знову,
Яношика, не плачте: то ж бо я!

МОДРИНИ

Посестри-ровесниці, модрини,
Золотаві донечки мої,
Голубі небесні ручаї
Знов полощуть ваші пелерини...
Ще торкнуться пишного одіння
Чисті, ясно-сріберні сніги!
Тільки надто близько вороги, –
Скрізь, де тільки наші володіння.
Заповзають повагом за шкіру
Древоточці різних поколінь.
Лише ждуть, коли огорне лінь
Вас, таких довірливих не вміру.
А як до байдужості навернуть,
Гризтимуть, точитимуть дотла;
Непорочні молоді тіла,
Ще живі, в отруйний тлін обернуть!
Стрепеніться кроною густою
Та дзвінкою – і задзвонить спиж!
Кличте мене, кличте: «Гей, не спи ж!»
Кинусь, хоч стою між сухостою...
Гомоніть, нагадуйте про рідність,
Сльозами живиць давайте знать!
Ми так легко не здамося: знать,
Лісова чи людська має гідність!
Підійду з вогнем іще за дня,
Підпалю, щоб огненні корони
Увінчали недосяжні крони, –
Хай мене дорубують до пня!

ПУБЛІЦИСТИКА



Йосиф ШЕЛЕПЕЦЬ

Українсько-руські аматорські театральні вистави в Східній Словаччині

(1919 – 1949)

Вступ

Розпад Австро-Угорської монархії і виникнення Чехословацької республіки позитивно відбилися в житті української меншини в Словаччині. Відродилося і швидко стало розвиватися її культурно-національне життя. В школах у підготовці учнів почала вживатися народна мова, стали появлятися свої газети, друкуватися азбукою книжки та зазнав небувалого розвитку русько-український аматорський театр. В окремих селах почали виникати сільські любительські театральні гуртки, які стали розучувати і ставити на сільській сцені різні драматичні твори.

Найвизначнішу роль у розвитку сільських аматорських театральних гуртків та їх вистав виконали сільські вчителі, які закінчили учительські семінарії в Ужгороді та в Пряшеві. Ці вчителі вже в семінаріях готувалися до освітньої роботи серед свого народу і часто ще під час навчання, набуваючи досвід у театральній роботі, виступали у виставах, які ставилися в школі. У підготовці студентів у Пряшівській греко-католицькій учительській семінарії до роботи в сільських драматичних гуртках багато зробив її директор Олександр Дзіяк, який мав неабиякі режисерські здібності. Він підбирав студентів для театральних вистав, які ставилися у стінах школи, розучував з ними п'єси і готував їх до виступів на сцені. Під його керівництвом та за його режисерськими інструкціями студенти семінарії поставили п'єсу Олександра Духновича *Добродітель перевишає багатство*, далі п'єси *Правда перемогла*, *Знімчений Юрко* та *Кандидат*. (Див. газета *Русское слово*, ч. 8, 1929 р.). Другим учителем Пряшівської греко-католицької учительської семінарії, який вів студентів до роботи з театральними гуртками, був Микола Ількович. (Див. газ. *Русское слово*, ч. 8, 1933 р.).

В розвитку українсько-руських аматорських театральних вистав у Східній Словаччині визначилися три типи гуртків. Один тип становили гуртки, які організувалися в учительській семінарії та в Руській горожанській школі в Пряшеві. Вони склалися з студентів та учнів шкіл. Другим типом були гуртки сільської молоді та дорослих в окремих селах під керівництвом учителя, а інколи й місцевого пароха. Третій тип становили аматорські драматичні гуртки, що їх утворювали сільські учителі одної місцевості. Такі гуртки, складені виключно з учителів, існували в регіонах Маковиці та Спишу. Ці гуртки виступали не тільки в своєму регіоні, але й у віддалених місцевостях. Водночас вони їздили на виступи й у районні місцевості. Ці гуртки мали деякі задатки професійного драматичного мистецтва, і з них вийшли й декотрі майбутні професійні актори. Спільне для всіх цих драматичних колективів було те, що вони користалися одним репертуаром, який складали п'єси, сцени, жарти, діалоги та монологи українських та інших авторів, пізніше й авторів місцевого походження.

Готуючи огляд українсько-руських аматорських вистав у Східній Словаччині від початків Чехословацької республіки до 1948-1950 рр., ми збирали інформації про ці вистави, надруковані

в тодішній пресі, що видавалася для потреб русько-української меншини в нашому регіоні. Редакції газет *Русское слово*, *Народная газета*, *Слово народа*, *Новое время* та *Пряшещина* дбали про те, щоб інформації про окремі вистави надсилалися їм регулярно зразу після вистав та щоб у цих інформаціях був наведений день, коли відбулася вистава, хто виступав, інколи й хто підготував виставу та чи драматичний гурток їздив із виставою й у навколишні села.

Українсько-руські аматорські театральні вистави в Східній Словаччині мали свій визначений час. Як правило, вони відбувалися в зимові місяці, починаючи церковним святом св. Миколи, коли в сільських школах влаштовувалися Миколаївські вечори. Другим терміном, коли відбувалися вистави, був січень нового календарного року. Найчастіше п'єси ставилися другого дня Різдва або у свято Нового року за церковним юліанським календарем. Інколи вистави мали місце під час піvernічних канікул у сільських школах. Сільські аматорські театральні вистави в літніх місяцях відбувалися переважно в травні та червні з нагоди Дня матері та з нагоди закінчення навчального року. Доволі часто вистави відбувалися при нагоді державних свят та інших пам'ятних дат Чехословаччини.

До цього огляду українсько-руських аматорських драматичних вистав у Східній Словаччині ми включили ті вистави, здійснення яких можна верифікувати за друкованими засобами масової інформації. Всі ці вистави документально підтверджені. Вони є фактами нашого культурного життя в минулому. Гадаємо, що їх огляд зацікавить усіх, хто працює на ділянці культури або цікавиться нашим культурним життям у минулому.

Дані про театральні вистави ми брали із газет:

Благовістник. Издатель Епархіальное правительство в Пряшеві. Отв. ред. Василій Голко. Печатаєт книгопечатня Наклад. Дружества в Пряшеві.

Год іздания II. Числа 1-2 – 12. Пряшев, 1947.

Год іздания IV. Числа 1-2 – 12. Пряшев, 1949.

Да прийде царствіє твоє. Оффіціальний орган Общ. Найсв. Серця І. Христа і Сполка Всепомагающей Богородиці.

Год ізд. I. Пряшев, 1928. Числа 1 – 8.

Год ізд. II. Пряшев, 1929. Числа 1 – 10.

Год ізд. I. (III.). Пряшев, 1930. Числа 1 – 10.

Год ізд. II. (IV). Пряшев, 1931. Числа 1 – 9.

Год ізд. III. (V). Пряшев, 1932. Числа 1 – 10.

Год ізд. IV. (VI). Пряшев, 1933. Числа 1 – 10.

Год ізд. V. (VII). Пряшев, 1934. Числа 1 – 10.

Год ізд. VI. (VIII). Пряшев, 1935. Числа 1 – 10.

Год ізд. VII. (IV). Пряшев, 1936. Числа 1 – 10.

Демократический голос. Орган демократической партии секции украинско-русской. Изд. Демократическая партия, секция укр.-русская в Пряшеве. Печатаєт книгопечатня св. Николая в Пряшеве.

Год ізд. I. Пряшев, 1945. Число 1.

Год ізд. II. Пряшев, 1946. Числа 1 – 20.

Год ізд. III. Пряшев, 1947. Числа 1 – 20.

Народная газета. Орган русской народной партии в Словакии.

Год ізд. I. Пряшев, 1924. Числа 1 – 10.

Год ізд. II. Пряшев, 1925. Числа 1 – 21, 24.

Год ізд. III. Пряшев, 1926. Числа 1 – 10, 12 – 21, 23 – 24.

Год ізд. IV. Пряшев, 1927. Числа 1 – 18.

Год ізд. V. Пряшев, 1928. Числа 1 – 20.

Год ізд. VI. Пряшев, 1929. Числа 1 – 11, 13 – 27.

Год ізд. VII. Пряшев, 1930. Числа 1 – 28, 32 – 39.

Новое время. Политическо-культурный еженедельник. (II річ.) Культурно-политический еженедельник (III-й річ.).

Год изд. I. Меджилабірці, 1940. Числа 1 – 2.

Год изд. II. Меджилабірці, 1941. Числа 1 – 44.

Год изд. III. Меджилабірці, 1942. Числа 1 – 37.

Год изд. IV. Меджилабірці, 1943. Числа 1 – 26.

Год изд. V. Меджилабірці, 1944. Числа 1 – 14.

Пряшевская Русь. Орган свободной русской общественной мысли. Отв. редактор Василий Минарич. Главный редактор Теодор Ройкович. Книгопеч. Св. Николая. Пряшев.

Год изд. I. Пряшев, 1938. Числа 1 – 21.

Год изд. II. Пряшев, 1939. Числа 2 – 17.

Русское слово. Еженедельная народная газета. Отв. ред. Степан Гойдич. Сотрудники Діонісій Зубрицький та Александр Демянич. Издатель Йосиф Кизак.

Год изд. I. Пряшев, 1924. Числа 1 – 24, 26– 36.

Год изд. II. Пряшев, 1925. Числа 1 – 46.

Год изд. III. Пряшев, 1926. Числа 1 – 43.

Год изд. IV. Пряшев, 1927. Числа 1 – 42.

Год изд. V. Пряшев, 1928. Числа 1 – 46.

Год изд. VI. Пряшев, 1929. Числа 1 – 46.

Год изд. VII. Пряшев, 1930. Числа 1 – 43.

Год изд. VIII. Пряшев, 1931. Числа 1 – 44.

Год изд. IX. Пряшев, 1932. Числа 1 – 45.

Год изд. X. Пряшев, 1933. Числа 1 – 26.

Год изд. XI. Пряшев, 1934. Числа 1 – 21.

Год изд. XII. Пряшев, 1935. Числа 1 – 33.

Год изд. XIII. Пряшев, 1936. Числа 1 – 26.

Год изд. XIV. Пряшев, 1937. Числа 1 – 44.

Год изд. XV. Пряшев, 1938. Числа 3 – 40.

Слово народа. Народно-просвітна новинка. Виходить два рази на місяць.

Рік I. Пряшів, 1931. Число 1.

Рік II. Пряшів, 1932. Числа 1 – 14.

Аматорські театральні вистави

Андрійова

9-го січня 1944 року сільський драматичний гурток поставив п'єси *Заяц в корчмі* та *Закопаное сокровище*.

Банське

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч. 1, 7-го січня 1947 року), в селі підготували драматизацію твору *Мальчик у Христа на ёлке*.

Бардіїв

Інформаційні вістки у пресі говорять, що перша українська театральна вистава в місті Бардіїві відбулася 9-го червня 1935 року. Драмгурток околиці ставив п'єсу Йосифа Кизака *Пристапш*.

Друга українська театральна вистава відбулася в 1938 році. Організувала виставу філія Товариства Олександра Духновича. Драматичний гурток із Герлахова ставив п'єсу

Не добре ката в міху купувати, а колектив із села Бехерів поставив п'єсу *Козут на ярмарку*.

22-го липня 1945 року учителі з Мальцова та околиці дали виставу п'єси *Муж умер*.

На Миколаївському вечорі молоді Марійської конгрегації 1948 року було поставлено твір *Жертва самоотверженности*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 20, 23-го травня 1946 року), гурток СМК поставив п'єсу *Сільський суд* Йосифа Кизака.

Згідно з газетою *Пряшевщина* (ч. 25, 27-го червня 1946 року), було поставлено п'єсу *Барнуля*.

17-го листопада 1946 року драматичний гурток паралельних руських класів горожанської школи ставив п'єсу *Чорт – не жена*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 1-2, 7-го січня 1947 року), драматичний гурток учнів паралельних руських класів горожанської школи ставив п'єсу *Св. отець Миколай между сиротами*.

Згідно з інформацією *Пряшевщини* (ч. 9, 20-го лютого 1947 року), учні паралельних руських класів горожанської школи з нагоди ювілею російського поета Олександра Сергієвича Пушкіна ставили п'єсу *Німая невіста*.

Белеївці

За інформацією, надрукованою в газеті *Пряшевщина* (ч. 9, 1949 року), в селі поставили п'єсу *Маруся*.

Бенядиківці

За газетою *Пряшевщина* (ч. 14, 8-го квітня 1948 року), в селі ставили п'єсу *То чорт, не жена*.

Бенятина

Газета *Пряшевщина* повідомила, що 7-го березня 1946 року в селі ставили п'єсу *У кого більше*.

Березівка

За газетою *Пряшевщина* (ч. 8, 17-го лютого 1949 року), в селі ставили п'єсу *Панич на мельниці*.

Бехерів

У звіті про освітню роботу читальні в селі, надрукованому в 9-10 номері *Народної газети* від 9-го травня 1930 року, пишеться, що в селі ставили п'єси *Віл*, *Німая невіста* та *Побіда світла над тьмою*.

За інформаціями преси, члени драматичного гуртка при читальні Товариства Олександра Духновича в січні 1933 року поставили п'єсу І. Луцика *За сиротою бог з калитою*. Режирував п'єсу учитель О. О. Фаринич. Вистава пройшла успішно, і 22-го січня сільський гурток виступив із нею в залі Богословської семінарії в Пряшеві.

Дальша театральна вистава в селі відбулася у 1938 році, коли драматичний гурток ставив жарт *Козут на ярмарку*.

7-го лютого 1948 року в селі ставили комедію місцевого пароха Н. Омеляновича *Старий паробок* та комедію *Жандарм і циганка*, яку склала місцева молодь.

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч. 11, 18-го березня 1948 року), в селі ставили п'єси *Панич на мельниці*, *Партизан*, *Шариська опера* та *Берта*. *Берта* – це чеська опера.

Біловежа

За даними газети *Пряшевщина* (ч. 8, 17-го лютого 1949 року), сільські актори поставили п'єсу *Рождественская ёлка*.

На пару тижнів раніше в селі ставили п'єси *Маруся* та *Обманщик*.

Бодружал

За даними газети *Новое время* (ч. 4, 2-го лютого 1943 року), в селі ставили твір *Закопаное сокровище* та діалог *Ци ялівка, ци гача*.

Бокша

Згідно з газетою *Пряшевщина* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), сільські аматори ставили п'єси *Свекра* та *Авто*.

Борів

15 лютого 1932 року сільський драматичний гурток ставив п'єсу Антонія Бобульського *Верховинська кров*. 8-го травня того самого року під керівництвом учителя Миколи Горняка драматичний гурток поставив твори *Горе от темноти* та *Заяць в корчмі*.

Дальша вистава в селі відбулася 21 січня 1933 року, коли сільський драматичний гурток поставив на сільській сцені п'єсу О. Калитовського *За сиротою бог з калитою*.

30 квітня 1933 року сільська молодь виступила з п'єсою Антонія Бобульського *Вуйко з Америки*.

Брусниця

8-го січня 1931 року сільський гурток ставив п'єсу *Знімчений Юрко*.

19-го квітня 1931 року драматичний гурток поставив п'єсу *Страх духа*.

Під час Різдва 1933 року сільський аматорський гурток ставив різдвяний твір *Мир*.

17-го лютого 1943 року сільські артисти ставили п'єсу *Ворожба*.

За даними газети *Новоє время* (ч. 3, 5-го лютого 1944 року), сільські любителі драматичного мистецтва ставили п'єси *Іцко сват* та *Наші дні*.

Буківці

За повідомленням у пресі, надісланим паном Капішинським, в січні 1926 року сільським драматичним колективом було поставлено п'єсу Ірини Невицької *Боже провидіння*.

3-го лютого 1929 року сільський молодіжний колектив поставив п'єсу німецькомовного автора Захарія Віл. Дорослі виступили з п'єсою Антонія Бобульського *Кандидат*.

10-го листопада 1935 року сільський колектив ставив п'єсу Й. Кизака *Пристап* та твір невідомого автора *Іслідователі занятій*

Валентівці

За газетою *Пряшевщина* (ч. 12, 21-го березня 1946 року), в селі поставили п'єсу *Крива присяга*.

Валашківці

10-го червня 1928 року з нагоди святкування роковин Олександра Васильовича Духновича сільський драматичний гурток ставив п'єсу *Лихо з женою, лихо без жeni*.

11-го січня 1931 року драматичний гурток поставив п'єсу, надруковану в журналі «Благовістник» *Кара божя* та п'єсу Антонія Бобульського *Пастирська ігра*.

Варадка

19-го квітня 1942 року сільські аматори ставили твір *Босорка*.

Вархівці

10-го травня 1947 року сільський гурток поставив п'єси *Наказаніє за гріх* та *Віл*.

Велика Поляна

Театральна вистава відбулася 29-го та 30-го квітня 1933 року. Драматичний гурток, складений із сільської молоді, ставив п'єсу Антонія Бобульського *Німая невіста*. Крім згаданої п'єси, молодь ще поставила п'єсу Тобілевича *Сто тисяч*. П'єсу режировав учитель, письменник та публіцист Ервін Владимир, який виступав у п'єсі в головній ролі.

3-го та 4-го лютого 1934 року сільський колектив виступив із п'єсою *Маруся*.

26-го та 27-го січня 1935 року в селі була вистава п'єси *Кто виіграєт*. Виставу підготував учитель Ервін Владимир.

26-го та 27-го червня того самого року під керівництвом Ервіна Владимира було поставлено твір *Когда воїни рискуют*.

За вісткою, надрукованою в газеті *Пряшевщина* (ч. 20, 23-го травня 1946 року), в селі ставили п'єсу Івана Тобілевича *Три до вибору*.

За газетою *Пряшевщина* (ч.14, 8-го квітня 1948 року), сільські аматори ставили п'єси *Жау умер, Барнуля* та *Циган Рунчик продає коня*.

Великий Липник

Під керівництвом учителя Такача напередодні Святого вечора в 1927 році сільський колектив поставив п'єсу на дві дії Степана Гойдича *Рождественний сон*.

Увечері Нового 1934 року в селі ставили п'єсу Антонія Бобульського *Месія*.

9-го та 14-го квітня 1934 року той самий сільський колектив ставив п'єсу *Віл* німецькомовного автора Захарія та короткі жарты і сцени *Держися даного слова, Продали коня* та *водевіль Боже, отче народів*.

9-го січня 1935 року сільським драматичним колективом була поставлена п'єса Анталовського *Рождественская ёлка*.

За вісткою, надрукованою в газеті *Русское слово* 3-го червня 1938 року, колективом учителів Липника і Фольварка (тепер село Страняни) було поставлено на сцені п'єсу *Барнуля*.

28-го жовтня 1947 року з нагоди свята Дня свободи ставили п'єсу Ервіна Владимира *Свет свободи*.

За даними газети *Пряшевщина* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), в селі поставили дві п'єси Ервіна Владимира. Назви п'єс у повідомленні не наведені.

Великий Сулин

21-го листопада 1943 року ставили твори *Муж умер, Барнуля* та *Віл*.

За повідомленням газети *Пряшевщина* (13-го січня 1946 року) в селі ставили п'єси *Відьма-босорка, То чорт, а не жена*. Далі повідомлялось, що сільський гурток готує виставу п'єси *Крива присяга*.

19-го січня 1947 року ставили в селі п'єси *Як ковбаса та чарка, то минеться сварка* та *Дурисвітка*.

19-го грудня 1947 року ставили п'єсу *Гості з-за хмар*.

Видрань

19-го січня 1947 року ставили твори *Молчи, язичку, Господина директора ніт дома, Мотор* та *Чканє*.

За даними газети *Пряшевщина* (число з датою 20-го січня 1946 року), ставили комедію *Бородате непорозуміння*.

Вишава

26-го січня 1936 року сільський гурток поставив на сцені п'єсу Антонія Бобульського *Верховинська кров*.

18-го грудня 1946 року ставили п'єсу *Держися даного слова*.

Висланка

31-го січня 1937 року сільським гуртком було поставлено п'єсу Антонія Бобульського *Верховинська кров*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 5, 6-го січня 1948 року), ставили п'єсу *Полюбив панич селянку*.

3-го травня 1948 року ставили п'єсу *Маруся*.

Вишній Миршів

12-го квітня 1942 року ставили п'єсу Йосифа Кизака *Свадьбой починається, свадьбой кончається*.

16-го лютого 1946 року ставили п'єсу *Бідна на світі пещена дитина*.

7-го червня 1947 року ставили п'єсу *Свекра*.

16-го лютого 1947 року ставили п'єсу Антонія Бобульського *Бідна на світі пещена дитина*.

Вишній Верлих

15-го лютого 1927 року сільський аматорський гурток ставив п'єси *Кандидат* і *Держися даного слова*.

10-го січня 1929 року шкільні діти виступили із сценкою *Продали коня*.

16-го та 17-го лютого 1929 року театральний гурток ставив п'єси *Чиї долари* та *Віл*. Вистава пройшла під керівництвом учителя Івана Прибули.

Водночас словацькі службовці сѣла підготували виставу п'єси словацькою мовою *Олга а Емма*.

27-го лютого сільська молодь поставила п'єси *Бахтарня*, *Іцко сват* та *Дротар*.

19-го липня 1936 року в селі відбулося свято *День руської культури*. При цій нагоді було поставлено п'єсу Івана Новака *Відьма-босорка*.

За газетою *Новое время* (ч. 37, 26-го грудня 1942 року), в селі відбулася театральна вистава. Назва п'єси в газетному повідомленні не наведена.

Вишній Тварожець

За повідомленням газети *Русское слово*, 21-го січня 1934 року відбулася в селі вистава, яку давали шкільні діти. Назва п'єси не наведена.

Вишня Полянка

10-го березня 1929 року в селі ставили трагедію на п'ять дій *Жидівка-вихрестка*.

7-го березня 1932 року драматичний гурток ставив п'єсу *Безталанна*. Виставу режировав учитель Теодор Рожек.

8-го січня 1946 року драматичний гурток СМК ставив п'єсу *Спаношене хлопство* Вані Гунянки.

7-го лютого 1946 року ставили твір *Закопаное сокровище*.

За вісткою газети *Пряшевщина*, драматичний гурток СМК 8-го січня 1946 року ставив п'єсу *Шолтес* Вані Гунянки.

Вишня Радвань

26-го лютого 1938 року драматичним колективом села було поставлено п'єсу Йосифа Кизака *Свадьбой починається, свадьбой кончається*.

23-го лютого 1946 року ставили п'єсу *Присташ*.

На Миколаївському вечорі 1946 року ставили твір *Льгунышка*.

На Різдвяні свята 1947 року підготували п'єсу *Закопаное сокровище* і ставили її 12-го та 14-го січня.

10-го травня 1947 року ставили п'єсу Михайла Матиса *Американка* та жарт *Ци ялівка, ци гача*.

14-го та 17-го січня 1948 року ставили твори *Свекра* та *Панич на мельниці*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 10, 3-го березня 1949 року), в селі ставили п'єсу *Бородате непорозуміння*.

Габура

У Маланчин вечір 1925 року читальня Товариства ім. Духновича поставила п'єсу *Правда побідит*.

21-го лютого 1926 року під керівництвом учителя Жатковича було поставлено п'єсу *Вуйко з Америки*.

3 нагоди різдвяної ялинки в січні 1930 року ставили п'єсу *Різдвяний сон*.

5-го лютого 1933 року в селі було влаштовано святковий вечір. При цій нагоді було поставлено драму *Верховина* та комедію на одну дію *Сатана в бочці*.

12-го лютого того самого року габурський сільський театральний гурток виступив з обома п'єсами в селі Микова.

15-го лютого 1935 року сільський гурток ставив п'єси *Верховинська кров* та жарт *П'яна корова*.

Гавай

В лютому 1933 року під керівництвом учителя Яворського ставили п'єсу *Чиї долари*.

Грабівчик

Згідно з газетою *Новое время* (ч. 4, 2-го лютого 1943 року), в селі ставили твір *Провещеніє*.

17-го квітня 1944 року ставили п'єсу *Свекруха*.

Грабське

18-го листопада 1947 року ставили п'єсу Йосифа Кизака *Присташ*.

Гералтів

За інформацією газети *Русское слово*, на початку 1929 року в селі відбулася театральна вистава. Точної дати і назви п'єси не наведено.

8-го та 9-го січня 1930 року в селі ставили п'єси *Рождественський сон* та *Мир*.

У травні 1948 року ставили п'єси *Барнуля*, *Чорт, не жена та Депутат до Відня*.

Герлахів

22-го липня учні та молодь із Герлахова виступали в Бардієві з п'єсою Устияновича *Пробужденіє*.

29-го липня 1945 року герлахівчани ставили в Бардієві п'єсу *Жена горою*.

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч. 27, 3-го липня 1947 року), ставили комедію Марусина *Хоч раз його правда* та жарт на одну дію Баланчука *Перехитрив*.

Грибів

26-го квітня 1942 року в селі ставили п'єсу *Верховинська кров*.

Дара

14-го та 16-го січня 1949 року драматичний гурток ставив п'єсу *Присташ* Йосифа Кизака.

Дрениця

За газетою *Пряшевщина* (ч. 25, 27-го червня 1946 року), ставили п'єсу *Тестамент*.

19-го та 20-го січня 1947 року ставили п'єсу *Присташ*.

За газетою *Пряшевщина* (ч.4, 28-го січня 1948 року), ставили п'єси *Полюбив панич селянку* та *Добра порада*.

Дубова

За газетою *Пряшевщина* (ч. 11, 14-го березня 1946 року), учні народної школи ставили п'єсу А. Грицака *Пройди світом*.

Дуброва

За даними газети *Пряшевщина* (ч.11, 10-го березня 1949 року), сільський драматичний гурток ставив п'єси *Полюбив панич селянку*, *Панич на мельниці*, *Сватання на вечерицях*, *Сирота* та *Бородате непорозуміння*.

Дюрков

За газетою *Пряшевщина* (ч. 9, 28-го лютого 1946 року), ставили п'єсу *Закопаное сокровище* Степана Гойдича.

Завадка

За газетою *Пряшевщина* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), в селі ставили п'єси *Панич на мельниці*, *Два дохтори* та *Свадьбой починається, свадьбой кончається*.

Збій

9-го лютого 1947 року ставили п'єсу *Депутат до Відня*.

За *Пряшевщиною* (ч. 9, 1949 року), ставили п'єсу *Панич на мельниці*.

Збудська Біла

12-го вересня 1943 року ставили п'єсу Михайла Матиса *Американка*.

Звала

За газетними інформаціями, в селі відбулася театральна вистава 7-го лютого 1931 року. Назву п'єси в газеті не наведено.

Зубне

9-го квітня 1934 року під керівництвом учителя Михайла Віца було поставлено п'єси *Фальшиві свідки* та *Парикмахер*.

28-го травня 1934 року молодіжний колектив із Зубного виступав у Гостовицях із п'єсами *Ворог женщин* та *Парикмахер*.

2-го грудня 1934 року в селі ставили п'єсу *Німая невіста*, діалог *Поет і його любовниця* та сцену *Сварлива баба*, які написав Миколай Горняк.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 13, 24-го березня 1949 року), в селі ставили п'єси *Маруся* та *У кого больше*.

Камйонка

16-го січня 1930 року шкільна молодь виступала з п'єсою *Крутиться, не крутиться* та *Побіда світла над тьмою*. Вистави підготували учителі Іван Масиця та Іван Пивоварник.

8-го травня 1938 року на сільській сцені було поставлено п'єсу *Маруся*.

28-го лютого 1943 року ставили п'єси Антонія Бобульського *Німая невіста*, *Чиї долари* та діалог Андрія Штиліхи *Ци ялівка, ци гача*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 20-го січня 1946 року), ставили п'єсу *Барнуля*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 4, 28-го січня 1948 року), в селі ставили п'єсу Волкова *Новий староста* та гумореску *Кобила*.

Капішова

14-го лютого 1942 року в селі ставили дві словацькі п'єси по-словацьки та материнською мовою п'єсу *Депутат до Відня*.

Кечківці

За повідомленням газети *Новое время* (н. 4, 2-го лютого 1943 року) ставили п'єсу *Кающаяся мать* та сценку *Ци ялівки, ци гача*.

Кийов

23-го та 24-го лютого 1935 року сільський драматичний колектив поставив п'єси *Сварлива баба* та *Кандидат*.

2-го та 23-го січня 1938 року в селі було влаштовано святковий вечір. При цій нагоді ставили п'єсу Йосифа Кизака *Свадьбой починається, свадьбой кончається*.

26-го та 27-го лютого 1938 року ставили п'єсу Антонія Бобульського *Вуйко з Америки*.

Корункова

19-го січня 1929 року шкільні діти виступили в Брусниці з п'єсою *Кубо*.

Кошиці

Місцева філія Общества ім. Олександра Духновича ставила п'єсу *Присташ* Йосифа Кизака.

Крайня Бистра

6-го березня 1932 року драматичний гурток *Просвіти* ставив твір *Як ковбаса та чарка* за газетою *Пряшевичина* (ч. 6, 13-го лютого 1948 року), на свято Миколая 1947 року було поставлено твори *Прядки*, *Бача у лікаря* та *Два куми*.

19-го січня 1948 року ставили п'єсу *Присташ*.

Крайня Поляна

10-го грудня 1932 року сільський гурток ставив п'єсу *Висипаная камнем доріжка та Мафтей Клепета*.

27-го лютого 1944 року в селі ставили п'єсу *Маруся*.

Крайня Порубка

За газетою *Пряшевичина* (ч. 19, 13-го травня 1948 року), ставили п'єсу *Німая невіста* Антонія Бобульського.

Красний Брід

18-го грудня 1937 року було поставлено виставу *Ординація* та *Св. Николай у школі*.

Кремпах

23-го лютого 1947 року ставили п'єсу *Німая невіста*.

Криве

За інформацією газети *Пряшевичина* (ч. 7, 6-го лютого 1947 року), гурток СМК ставив твір *Свекра та Англійская блоха*.

25-го травня 1947 року ставили п'єсу *Німая невіста*.

Крижі

19-го січня 1947 року ставили п'єсу *Свекра*.

Кружлів

2-го квітня 1947 року ставили твір *Муж умер*.

Кружльова

За інформацією *Русского слова*, 5 лютого 1930 року в селі ставили п'єси *Кара божя* та *Свідок*. Постановку п'єс підготував учитель Іван Ковальчук.

24-го січня 1937 року ставили п'єсу *інспекція у народного учителя*.

2-го лютого 1936 року ставили п'єси *Німая невіста*, діалог *Придьте до нас*, п'єсу Йосифа Кизака *Присташ* та монолог Миколая Горняка *Сварлива баба*.

20-го лютого 1938 року ставили жарт *Продали коня*, п'єсу Йосифа Кизака *Сільський суд* та п'єсу *Кандидат*. Підготовку п'єс провів учитель А. Жеденій.

31-го січня 1942 року ставили *Марусю* Сіона Сильвая.

Кручів

4-го травня 1947 року сільський гурток СМК ставив п'єси *Німая невіста* та *Депутат до Відня*.

Курумка

3-го березня 1929 року учителі маковицьких сіл під керівництвом священика в Цернinin о. Миколи Келія поставили п'єсу *Безталанна* класика української драматургії

Івана Тобілевича (Івана Карпенка-Карого). Головну роль у п'єсі виконувала дочка о. Келія Марія.

Курів

10-го лютого члени читальні Общества ім. Олександра Духновича поставили п'єсу Іванна Новака *Відьма-босорка*.

Ладомирова

20-го січня 1930 року сільським колективом на сцені було поставлено драму *Могила любові*. Автор п'єси невідомий. Ту саму п'єсу ставили повторно ще 2 лютого названого року.

15-го травня 1931 року ставили в селі п'єсу *Знімчений Юрко*. Виставу підготували уродженці села, студенти учительської академії в Пряшеві – Василь Рудий та Юрій Щамбора.

Згідно з інформацією *Руського слова*, 1-го квітня 1932 року ставили в селі комедію *Сумасшествіє в первом етапе*, а державні службовці села словацького походження поставили словацькою мовою п'єсу *Стари залюбенец*.

12-го квітня 1933 року сільський театральний гурток поставив п'єсу А. М'ясницького *Заєць*.

За газетою *Новое время* (ч. 4, 2-го лютого 1943 року), ставили п'єсу *Попанщене хлопство*.

21-го листопада 1946 року гурток СМК ставив п'єсу *Просперіта*.

9-го лютого 1947 року театральний гурток СМК ставив п'єсу *Муж умер* та жарт на одну дію службовця Івана М. Бойка *Циган в МНК*.

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч. 8, 17-го лютого 1949 року), сільський драматичний гурток виступав із п'єсою *Нежаданий син* у Мирошові.

Легнава

Згідно з газетою *Пряшевщина* (13-го січня 1946 року), в селі ставили п'єси *Крутиться, не крутиться*, *Св. о. Николай*, *Три меха картошек* та *У кого больше*.

Литманова

14-го квітня 1947 року ставили п'єсу Івана Вавринчика *На мельниці – панцух*.

15-го січня 1946 року ставили п'єси *Бідна на світі пещена дитина* та *Жени мудріші*.

14-го квітня 1947 року ставили п'єсу Івана Вавринчика *Панич на мельниці*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 6, 3-го лютого 1949 року), ставили п'єсу *Маруся*.

Лівів

13-го березня 1948 року ставили твір *Лужок*.

Ломне

1-го березня 1925 року сільська молодь дала виставу п'єс *Фальшивий свідок* та *Світло побідит темноту*.

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч. 12, 20-го березня 1947 року), ставили на сцені твори *У нашого старости пір'я поруть*, *Покотигорошок* та *Племінний бик*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 15, 15-го квітня 1948 року), ставили твір *Муж умер*.

Луків

8-го січня, т. є на Різдво, сільський драматичний гурток поставив п'єсу *Маруся*.

На Різдво 1942 року ставили п'єсу *Закопаний скарб*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), ставили п'єси *Американка* та *Кобила*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 12, 25-го березня 1948 року), ставили п'єси *Обман* та *Дуток*.

Любичя

13-го липня 1947 року гурток СМК ставив п'єсу Сильвая *Маруся*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 15, 15-го квітня 1948 року), ставили п'єсу *Лужок* Івана Вавринчика, а драматичний гурток учителів із регіону Старої Любовні поставив п'єсу Миколи Гоголя *Женитва*.

Лютина

На Різдво 1928 року сільський драматичний колектив стараннями вчителя І. П'єщака ставив п'єсу Антонія Бобульського *Вуйко з Америки*.

На Різдво 1930 року ставили п'єсу *Знімчений Юрко* та монолог *П'яниця*.

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч. 3, 21-го січня 1948 року), ставили п'єси *Крива присяга* та *жарт У парикмахера*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), ставили п'єси *Міщанин на селі* та *Полюбив панич селянку*.

Малий Липник

28-го червня 1927 року шкільні діти виступали з п'єсою *Правда побідит*.

За газетою *Пряшевщина* (13-го січня 1946 року), підготували виставу п'єси *Свекра*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 44, 5-го листопада 1947 року), ставили п'єсу *Маруся* С. Сильвая

За газетою *Пряшевщина* (ч. 6, 3-го лютого 1949 року), ставили п'єси *Свекра*, *Маруся*, *Панич на мельниці* та *Колдунья*.

12-го та 13-го лютого 1949 року ставили п'єсу на три дії *Іван заведуючий*.

Мальців

20-го квітня 1925 року ставили п'єсу *Інкогніто*. Про характер п'єси та мову інсценізації тижневик *Народная газета* не подає інформацій.

Учні місцевої горожанської школи під керівництвом о. Романишина ставили його п'єсу *Свобода Карпат*.

3-го лютого 1946 відбувся святковий вечір, на якому ставили п'єсу *Німая невіста* та діалог *Приди до нас*.

Матисова

Наприкінці М'ясниць 1925 року сільський драматичний колектив ставив п'єсу Олександра Духновича *Добродітель перевишає багатство*.

17-го липня 1927 року під керівництвом учителя М. Шими було поставлено п'єсу *Послідня піснь*.

27-го травня 1928 року ставили *Добродітель перевишає багатство* Олександра Духновича.

Машківці

6-го січня 1931 року драматичний колектив поставив п'єсу *Месія*.

Меджилабірці

За даними *Народної газети*, 6-го травня 1928 року драматичний гурток ставив одну п'єсу. Її назва в газеті не наведена.

9-го червня 1929 року драматичний колектив містечка ставив трагедію на п'ять дій *Кара совісті*.

1-го лютого 1930 року ставили п'єсу *Вуйко з Америки*.

23-го лютого 1930 року ставили п'єсу *Які хворі, такі дохтори* та рев'ю Ірини Невицької *Радості майстра Фулардина*.

30-го серпня вчителі району поставили на сцені п'єсу *Ой, не ходи, Грицю, на вечорниці*.

18-го серпня 1931 року молодь різних шкіл поставила п'єсу *Ой, не ходи, Грицю, на вечорниці*.

1-го лютого 1932 року драматичним колективом було поставлено п'єси *Знімчений Юрко* та *Правда побідила*.

23-го квітня 1933 року молодь містечка поставила п'єсу Сіона Сильвая *Маруся*.

19-го грудня того самого року з нагоди відкриття читальні було поставлено п'єсу *Не добре ката в міху купувати*.

Театральна вистава в містечку відбулася й 4-го грудня 1934 року. Яку п'єсу ставили, газета *Русское слово* не навела.

15-го вересня 1936 року в Меджилабірцях ставили п'єсу Йосифа Кизака *Присташ*.

За даними газети *Новое время* (ч. 33, 22-го вересня 1942 року), в містечку відбувся вечір, присвячений пам'яті Адольфа Добрянського. При цій нагоді ставили п'єсу М. Упенця. П'єса не названа.

За даними тої самої газети, на Миколаївському вечорі 1942 року ставили п'єсу *Скрипка*.

14-го січня 1943 року ставили п'єсу на три дії *Свекра*.

Театральний гурток Общества Олександра Духновича 19-го червня 1943 року їздив у Гуменне, де ставив п'єсу в обробці І. Береца *Свекруха*.

За вісткою газети *Пряшещина* (ч. 1-2 1947 року), ставили п'єси *Семейное празднество* Івана Даниловича-Коритнянського та *Предложеніє* А. П. Чехова.

На врочистій академії, приуроченій до ювілею Олександра Духновича, ставили п'єсу *Свекра*.

На Миколаївському вечорі 18-го грудня 1947 року ставили п'єсу *Св. Миколай*.

Микова

За газетою *Новое время* (ч. 9, 7-го березня 1942 року), в селі ставили п'єсу Йосифа Кизака *Свадьбой начинается, свадьбой кінчається*.

Микулашова

20-го січня 1935 року сільський аматорський гурток ставив короткі п'єси *Виучка*, *Ювілей* та *Сварлива баба*.

За газетою *Пряшещина* (ч. 19, 5-го травня 1949 року), сільський драматичний колектив ставив п'єсу Івана Вавринчика *Свекруха*

Михайлів

За газетою *Пряшещина* (ч. 20, 23-го травня 1946 року), в селі ставили п'єсу *Свекра* Андрія Крайняка.

За *Пряшещиною* (ч. 12, 24-го березня 1949 року), ставили п'єси *Маруся*, *Урлап* та *Єврей і Іван*.

Минівці

26-го квітня 1925 року сільським драматичним колективом була поставлена п'єса *Фальшивий свідок*, монолог *Іван Пуф стрілець* та діалог *Хлібник – пекар Бохнік*. Останні два твори переклав із словацької мови учитель Сухий, який підготував виставу.

Нижній Комарник

14-го березня 1932 року драматичний гурток Просвіти ставив твір *Як ковбаса та чарка, то минеться сварка*.

Нижній Тварожець

24-го лютого 1946 року ставили п'єси *Свекруха* та *Чорт – не жена*. За *Пряшещиною* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), ставили твори *Панич на мельниці* та *У врача*.

Нижня Писана

15-го травня 1938 року *Русское слово* повідомило, що в селі ставили п'єси *Просперіта* та *Свідетель*.

За газетою *Новое время* (ч. 25, 27-го червня 1942 року), ставили п'єсу *Присташ* та гумористичну сценку *Кума Анна*.

Нижня Полянка

За вісткою газети *Пряшевщина* (ч. 11, 13-го березня 1947 року), ставили п'єси *Соль і вдова*, *Солдат Швейк* та *Оголоськи*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), ставили п'єсу *Микитик уходить в пенсію*.

Нижня Яблінка

18-го липня 1926 року в селі було влаштовано Руський вечір. На ньому ставили п'єсу на одну дію *Фальшиві свідки*.

27-го липня 1927 року в селі ставили п'єсу *Німая невіста*.

Нягів

1-го травня 1927 року в селі ставили п'єсу *Кандидат*.

5-го лютого 1939 року ставили п'єсу Сіона Сильвая *Маруся*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 11, 13-го березня 1947 року), ставили п'єси *Самоубійця* та *Просперіта*.

Олейників

За повідомленням *Русского слова* (18-го січня 1931 року), в селі ставили п'єсу *Криваві квіти*.

Олька

Згідно з інформацією *Русского слова* (18-го березня 1932 року), в селі ставили п'єсу *Не добре ката в мішку купувати*.

24-го лютого 1935 року ставили п'єсу *В рабстві п'янства*.

12-го лютого 1936 року ставили п'єсу *Присташ* Йосифа Кизака.

Ольшавиця

7-го січня 1933 року сільські аматори ставили п'єсу Олександра Духновича *Добродітель переважає багатство*.

15-го та 16-го лютого 1946 року ставили п'єсу *Присташ* Йосифа Кизака.

Ольшавка

Як повідомляло *Русское слово* 12-го березня 1929 року, в селі ставили на сцені п'єсу. Її назву газета не наводить.

10-го лютого 1939 року ставили п'єсу *Гриць Борозда*.

Ольшинків

31-го січня 1942 року ставили *Марусю* Симеона Сильвая.

Орлів

Згідно з газетою *Новое время* (ч. 1, 14-го грудня 1940 року), в селі ставили п'єсу Йосифа Кизака *Міщан в селі*.

13-го січня 1946 року з нагоди відкриття горожанської школи в селі ставили п'єсу *Соня* Михайла Матиса.

25-го січня 1948 року ставили п'єсу *Свадьбой починається, свадьбой кончається* Йосифа Кизака.

Орябина

14-го березня 1929 року ставили п'єсу *Чиї долари*, а діти ставили *Крутиться, не крутиться*.

9-го лютого 1930 року орябинська молодь під керівництвом учителя І. Шутяка поставила на сцені в Старій Любовні твори *Німая невіста* та *Держися даного слова*. У підготовці вистав допомагав учитель М. Невицький.

7-го лютого 1937 року театральний гурток при читальні ставив п'єсу Йосифа Кизака *Присташ*.

7-го квітня 1942 року ставили п'єсу *Маруся*.

8-го січня 1944 року ставили п'єсу *Маруся*.

За вісткою газети *Пряшевищина*, у грудні 1945 року ставили п'єсу Андрія Крайняка *Свекра*.

На початку 1946 року повторно ставили п'єсу *Свекра* та твори *Вислужений кінь*, *Живая статуя*, а на свято Різдва підготували п'єси *Муж умер*, *Німая невіста* та *Німий циррульник*.

За вісткою газети *Пряшевищина* (ч. 4, 16-го січня 1947 року), в селі готують виставу п'єси *Лужок*.

9-го січня 1948 року ставили п'єсу *Панич на мельниці* Івана Вавринчика та *Німий циррульник*.

За даними газети *Пряшевищина* (ч. 6, 3-го лютого 1949 року), в селі ставили п'єсу *Лужок*.

Осадне

27-го жовтня 1933 року відбувся в селі вечір культури. В його рамках діти ставили п'єсу *Свобода*, а члени місцевої читальні – п'єсу *Віл*.

28-го січня 1934 року гурток читальні Общества Олександра Духновича виступив із п'єсою *Горе от темноти* та *Кандидат*.

21-го жовтня 1934 року в селі ставили п'єсу Миколая Горняка *День народження у сільського учителя* та монолог *Сварлива баба*.

Остурия

15-го січня 1933 року під керівництвом учителя Івана Вавринчика поставили на сцені діалог *Прийди ти до нас* та монолог *Др. Грамофіль*.

7-го травня 1933 року поставили п'єсу *Віл* німецького автора Захарія, водевіль *Мать та Богобойная дівушка*.

Папин

14-го квітня 1934 року в селі відбулася вистава п'єси *Вторник после обеда* та сценки *Парикмахер*.

Паризівці

За повідомленням *Русского слова* (25-го травня 1928 року), старша молодь села ставила п'єсу *Іцко свят* та *Лихо з жінкою та без жінки*. Вистави підготував учитель Микола Деркач.

Петрова

За інформацією газети *Пряшевищина* (ч. 24, 20-го червня 1946 року), ставили п'єсу *Свекра*.

Пискурівці

18-го травня 1947 року ставили п'єсу *Сильвая Маруся*

Пихні

14-го січня 1948 року ставили п'єсу *Американка*.

13-го березня 1948 року ставили п'єсу *Полюбив панич селянку*.

14-го березня того самого року поставили п'єсу *Свекра*

Прага

Руська молодь із Словаччини 11-го лютого 1934 року ставила п'єсу *Німая невіста*.

16-го вересня того самого року в Празі відбувся рекрутський вечір, на якому було

поставлено п'єсу *Сирота*, а після неї комедію, назву якої газета *Русское слово* не наводить.

12-го травня 1935 року було поставлено п'єси *Чиї долари* та *Держися даного слова*.

16-го травня 1935 року під керівництвом Франтішека Тихого було поставлено п'єсу *Семейное празднество* Івана Даниловича-Коритнянського.

Пряшів

16-го грудня 1924 року Спілка руських жінок влаштувала Миколаївський вечір, на якому ставили п'єсу Чехова *Предложеніє*.

7-го та 8-го червня 1927 року з нагоди тридцятирічного ювілею Учительської семінарії в міському театрі ставили п'єсу Марка Лукича Кропивницького *Ой, не ходи, Грицю, на вечорниці*.

29-го квітня 1928 року драматичний гурток Товариства св. Миколая та св. Анни разом із Обществом Олександра Духновича ставили п'єсу *Знімчений Юрко*. Режирував п'єсу Теодор Дуфанець.

1-го січня 1929 року Марійська конгрегація у греко-католицькій горожанській школі ставила п'єсу *Рубінова брошка*.

Під час чаєвого вечора Товариства всепомагаючої Богородиці було поставлено жартівливі п'єси *Походженіє тортів* та *Предложеніє* Антона Павловича Чехова.

3-го березня 1929 року драматичний гурток Товариства св. Анни і св. Миколая ставили п'єсу *Іцко свят*.

10-го травня 1929 року самоосвітній гурток Пряшівської греко-католицької учительської препарандії поставив п'єсу *Женитьба* Миколи Гоголя.

1-го січня 1930 року в Учительській семінарії студенти в честь непорочного зачаття діви Марії поставили п'єсу *Рождественний сон*.

16-го лютого 1930 року Спілка руських жінок ставила одноактну п'єсу Ірини Невицької. Назва п'єси в газеті не наведена.

На Миколаївському вечорі Руського клубу 1930 року була поставлена п'єса Антона Павловича Чехова *Медвідь*.

26-го квітня 1931 року гурток Спілки св. Анни поставив п'єсу *Мать*. Виставу підготували Є. Бігарій та Анна Дубай.

7-го та 9-го листопада 1931 року Спілкове товариство разом з гуртком Общества Олександра Духновича ставили п'єсу Миколи Вербицького *Підгоряни*.

8-го січня 1933 року у великому залі Богословської семінарії ставили п'єсу *Кроваві квіти*.

За повідомленням *Русского слова* (21-го січня 1933 року), колектив студентів Учительської семінарії виступав у Сабінові з п'єсою Аркадія Аверченка *Самоубійця*.

За повідомленням газети *Да прийде царствіє твоє!* (1933 рік), студенти Греко-католицької міщанської школи та Греко-католицької учительської семінарії ставили п'єси *О семи блаженствах* та *Щасливе семейство*.

26 лютого 1933 року студенти Греко-католицької учительської семінарії ставили п'єсу Ібсена *Пір в Сольгауті*. Режирував виставу викладач семінарії М. Ількович.

26-го травня 1933 року Марійська конгрегація Греко-католицької міщанської школи ставила п'єси *О семи блаженствах* та *Росу розсипаюча зоря*.

11-го червня 1933 року студенти Учительської семінарії ставили п'єсу Стефана Ґойдича *Господина директора ніт дома* та *Семейное празднество* Івана Даниловича-Коритнянського.

З нагоди свята відкриття Дому сиріт членки Марійської конгрегації ставили п'єсу *Армія слова*.

3-го травня 1935 року колектив студентів Учительської семінарії виступав із п'єсою Йосифа Кизака *Пристах*.

22-го грудня 1935 року Марійська конгрегація учениць та студенток ставила п'єсу на 4 дії *Лурдская пастушка*.

18-го грудня 1936 року вихованки інтернату Василянок ставили п'єсу на три дії *Гостина св. Миколая*.

24-го січня 1937 року русько-українська молодь пряхівських шкіл старанням Йосифа Кизака ставила одну п'єсу. Її назву газета *Русское слово* не подає.

21-го лютого 1937 року Спілка руської греко-католицької молоді в залі Богословської семінарії ставила жарту *В рештаурації*, *Мищан на селі*, комедію *Циган Брунцлик*, *Механік от всего*, комедію *Наследствіє* та твори *Агенти* та *Балалайка*.

13-го та 14-го листопада 1937 року студенти Учительської семінарії ставили п'єсу Йосифа Кизака *Свадьбой починається, свадьбой кончается*.

Студенти Пряхівської греко-католицької гімназії 27 червня 1943 року виступали в Бардієві з п'єсою *Верховинська кров*, другого липня 1943 року виступали в Меджилабірцях, де поставили ту саму п'єсу.

На Миколаївському вечорі 14 грудня 1946 року ставили п'єсу *Молодая дівушка сумієт ласковими словами привести злодія на правильний путь*.

15-го грудня 1946 року на урочистій академії в Руській гімназії ставили п'єсу *Дорога блаженства*.

7-го та 8-го січня гурток СМК ставив п'єсу Йосифа Кизака *Присташ* та *Глуха баба*.

Пчолине

1-го лютого 1934 року сільський аматорський гурток виступив із п'єсами *Німая невіста* та *Кандидат* Антонія Бобульського. Вистави підготував учитель Молчаній.

27-го лютого 1938 року ставили п'єсу М. Упоренця *Ворожба*.

13-го вересня 1947 року ставили п'єсу *Панич на мельниці* Івана Вавринчика та твір *Хірургія* А. П. Чехова.

13-го та 14-го березня 1948 року ставили п'єси *Поцелуй в темноті* та *Відьма*.

Перемітка

14-го січня 1932 року в селі ставили твір *Крутиться – не крутиться*.

21-го лютого 1932 року ставили *Добродітель превyšаєт богатство* Олександра Духновича.

6-го березня 1932 року ставили *Кандидат* та повторно *Добродітель превyšаєт богатство*.

9-го січня 1933 року під керівництвом учителя Андрія Капішовського поставили п'єсу *Знімчений Юрко*.

Ренчишів

2-го травня 1947 року ставили п'єсу *Свекра*.

Репеїв

За даними газети *Новое время* (ч. 3, 1944), ставили п'єси *Присташ* та *Наші дні*.

Рожківці

22-го січня 1933 року аматори в селі ставили п'єсу *Німая невіста*.

Разтоки

26-го травня 1942 року ставили в селі п'єсу *Сатана в бочці*.

Рокитовець

20-го квітня 1947 року ставили п'єсу *Свекра*.

Руська Воля

15-го лютого 1942 року драматичний гурток ставив п'єсу *Відьма-босорка* Івана Новака.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 21, 27-го травня 1948 року), ставили п'єсу *Полюбив панич селянку*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 7, 10-го лютого 1949 року), ставили п'єсу *Просперіта*.

Руська Поруба

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч.8, 17-го лютого 1949 року), в селі ставили п'єсу *Непоніманіє та Полюбив панич селянку*.

Руське

7-го березня 1932 року ставили п'єсу *Малий коваль*. Виставу режировав учитель Орест Шенкірик.

Сабинів

15-го лютого 1925 року молодь поставила п'єсу *Добродітель перевишає багатство*.

22-го квітня 1928 ставили п'єсу *Вуйко з Америки*. П'єсу поставив гурток руської молоді в місті.

11-го квітня 1936 року ставили п'єсу Йосифа Кизака *Присташ*.

30-го травня 1946 року гурток СМК поставив п'єсу *Чиї долари* та монолог *Сварлива баба*.

Свидник

15-го лютого 1925 року молодь влаштувала забавний вечір, на якому ставили п'єсу *Вуйко з Америки*.

15-го грудня 1926 року з нагоди відкриття читальні ставили п'єсу Олександра Духновича *Добродітель перевишає багатство*. Із цією п'єсою драматичний гурток виступав і в навколишніх селах – Вишньому Верлиху та в Сорочині. Вистави підготували учителі батько Келій та Олена Келій.

29-го січня 1927 року молодь поставила п'єсу Олександра Духновича *Добродітель перевишає багатство*.

У перший день Великодня 1927 року молодіжний колектив поставив п'єсу *Знімчений Юрко*.

2-го червня 1927 року гурток учителів Маковиці поставив драму Івана Карпенка-Карого *Безталанна*. П'єсу підготував священник у Цернininі о. Микола Келій.

За даними газети *Русское слово* (ч. 7 березня 1929 року), місцевий драматичний гурток ставив п'єсу *Іцко сват*. Із цією п'єсою гурток виступав і в Ладомировій.

Згідно з газетою *Русское слово* (ч. 46, 31-го грудня 1929 року), шкільні діти виступили з п'єсою *Св. о. Николай*.

2 го та 4-го березня 1930 року шкільна молодь виступала з п'єсою *Як учив Мошко Чмутька торгувати* та словацькою п'єсою *Правда зв'язі*.

6-го лютого 1938 року ставили п'єсу *Господина директора ніт дома*.

6-го березня 1938 року ставили короткі твори *Муж умер* та *Жена не чорт*.

За даними газети *Новое время* (ч. 15 1942 року), в містечку ставили твір *єсли прислуга забастуєт*.

27-го лютого 1944 року ставили п'єсу *Закопаное сокровище*.

24-го листопада 1946 року гурток СМК ставив п'єсу *То чорт – не жена*.

Під час Миколаївського вечора того самого року ставили п'єсу *Мотор*.

На Різдво 1947 року підготували п'єсу *Депутація до Відня*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 4, 16-го січня 1947 року), названий гурток СМК виступав із п'єсою *Мотор* у Кружльовій.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 19, 13-го квітня 1948 року), ставили п'єсу *Жених з міста*.

Свидничка

За газетою *Пряшевщина* (ч.10, 3-го березня 1949 року), в селі ставили твори *Полюбив панич селянку*, *Чорт – не жена* та *Німий парикмахер*.

Снаків

16-го лютого 1947 року ставили п'єси *Чорт – не жінка* та *Суд, на котором всі виіграють*.

Сорочин

27-го квітня 1947 року ставили п'єси *Присташ* та *Козут на ярмарку*.

Стащин

5-го та 11-го травня 1932 року ставили п'єсу Сіона Сильвая *Маруся*.

5-го травня 1933 року ставили п'єсу *Вуйко з Америки* Антонія Бобульського.

5-го серпня та через тиждень 13 серпня 1933 року ставили п'єсу Б. Мартиновича *Три до вибору*. Виставу підготував учитель А. Хамілла.

2-го лютого 1946 року ставили твір *Муж умер*.

За газетою *Пряшещина* (ч. 7, 6-го лютого 1947 року), драматичний гурток СМК ставив комедії *Самоубійця* та *Нещасний фотограф*.

Стара Любовня

23-го лютого 1930 року учителі Старолюбівнянщини поставили комедію Миколи Васильовича Гоголя *Женитьба*.

Старина

21-го січня 1934 року з нагоди відкриття читальні ставили комедію на одну дію *Студент прав*, твір *Продали коня* та *Раубищер застрелив заяця*.

16-го лютого 1935 року ставили п'єсу *Кандидат* та комічну виставу *Заяць*.

7-го лютого 1937 року шкільна молодь під керівництвом учителя І. Поташа і М. Жеденія ставила твори *Чиї долари*, *Обманство*, *Бахтарня* та *Німая невіста*.

Згідно з газетою *Пряшещина* (ч. 5, 6 лютого 1948 року), ставили п'єсу *Барнуля*.

Старина (на Снинщині)

17-го та 18-го травня 1947 року ставили п'єсу *Муж умер*.

Стебник

14-го серпня 1938 року драматичний гурток молоді із Стебника виступав у Шариському Чорному з п'єсою *Козут на ярмарку*.

9-го та 13-го січня 1946 року ставили п'єси *Святий вечір*, *Присташ* та *Добродітель перевишає багатство* Олександра Духновича.

Стотинці

24-го лютого 1935 року сільський гурток поставив п'єси *День рожденія сільського учителя* Миколи Горняка та *Відьма-босорка* Івана Новака.

20-го січня 1946 року ставили п'єси *Маруся* та *Чиї долари*.

За газетою *Пряшещина* (ч. 5, 6-го лютого 1948 року), ставили п'єсу *Полюбив панич селянку*.

Страняни

28-го квітня 1927 року ставили п'єсу Антонія Бобульського *Німая невіста*. Словацькі службовці поставили п'єсу *Гроб ласки*.

На другий день Великодня ставили *Добродітель перевишає багатство* Олександра Духновича.

Гурток сільських учнів 20-го вересня 1929 року ставив у Смерджонці п'єсу, назва якої в газетах не наведена.

За даними *Русского слова* (ч. 3-го червня 1938 року), молодь виступала на сцені з п'єсою *Сирота* І. Кейпази, а учителі Липника та Странян виступили з п'єсою *Барнуля*.

14-го травня 1942 року ставили п'єсу Антонія Бобульського *Німая невіста*.

13-го січня 1947 року ставили п'єсу *Маруся*.

За гзетою *Пряшевщина* (ч. 2, 14-го січня 1948 року), ставили п'єси *Свекра* та *Панич на мельниці*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 7, 10-го лютого 1949 року), ставили п'єси *Полюбив панич селянку* та *Наші дні*.

За *Пряшевщиною* (ч.9, 1949 року), ставили п'єси *Полюбив панич селянку* та *Наші дні*.

Стропків

У 1928 році в містечку відбувся *День руської культури* й було поставлено на сцені жарт *Хоть раз его правда*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 19, 13-го квітня 1948 року), ставили п'єси *Рай* та *Голгофа*.

Тихий Потік

На Різдво 1933 року ставили п'єсу *Боже провидіння*.

Топорець

За вісткою газети *Пряшевщина* (ч. 5, 23-го січня 1947 року), переселенці із Шамброна ставили п'єсу *Закопаное сокровище*.

Ториски

17-го та 18-го травня 1947 року ставили сценки *Муж умер* та *Радіо*.

Убля

Згідно з газетою *Пряшевщина* (ч. 11, 14-го березня 1946 року), ставили п'єсу *Хозяйство*.

18-го грудня 1947 року ставили п'єси *Барнуля* та *Св. Миколай между сиротами*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 9 1949 року), ставили п'єси *Вечер накануне Николина дня*, *Панич на мельниці*, *Німая невіста* та *Свекровь*.

Удоль

Перша вистава в селі відбулася в 1912 році. Проживаючи в Удолі, Ірина Невицька написала п'єсу *Боже провидіння*. П'єсу того самого року поставила на сцені сільська молодь.

У 1918 році сільська молодь поставила другу її п'єсу *Рождественський дарунок*.

21-го січня 1934 року ставили п'єсу *Віл* та драму Івана Вавринчика *Анна*.

Фричка

За вісткою газети *Пряшевщина* (ч. 3, 9-го січня 1947 року), в селі готують виставу п'єси *Охотники* Н. Цисляка.

Хмельова

Русское слово повідомляло, що 21-го червня 1932 року в селі відбудеться вистава п'єси *Материнська кров*.

24-го січня 1937 року сільський колектив ставив короткі жанри *Держися даного слова*, *Продали коня* та *Чиї долари*.

8-го травня 1938 року драматичним колективом було поставлено п'єсу *Маруся*.

8-го лютого 1942 року ставили п'єсу *Відьма-босорка*.

15-го, 16-го та 17-го лютого 1946 року ставили п'єсу в російському перекладі *Крест под липами*.

15-го червня 1947 року з нагоди свята Дня матері ставили драматизовану казку *Бабаяга*.

Цигелка

На Різдво 1925 року ставили п'єсу Ірини Невицької *Боже провидіння*.

За даними *Русского слова* (24-го червня 1927 року), ставили п'єсу *Німая невіста*.

За даними тієї самої газети (ч. 6 березня 1931 року), словацькі службовці в селі стави-

ли п'єсу Н. Горватової *Труц на труц*, а домашні жителі поставили твори *Німія голич* та *У зубного лікаря*.

21 лютого 1931 року ставили п'єсу Олександра Духновича *Добродітель перевищує багатство*.

12-го лютого 1933 року ставили твори *Кандидат*, *Віл* та діалог *У зубного лікаря*.

4-го лютого 1934 року ставили п'єсу *Маруся* та *Скромність переміщує*.

27-го січня 1935 року ставили сценки *Козут на ярмарку* та *Босорка*.

26-го січня 1936 року ставили *Крутиться, не крутиться* та *Присташ* Йосифа Кизака.

9-го червня 1946 року гурток учителів Бардіївського району виступив у селі із п'єсою *Маруся*.

Чабалівці

10-го лютого 1934 року ставили п'єсу *Німая невіста* та *Кандидат* Антонія Бобульського.

2-го березня 1935 року ставили *Відьма-босорка* Івана Новака та сценку *Тік-так*.

За інформацією газети *Пряшевщина* (ч. 35, 28-го серпня 1947 року), ставили п'єсу Миколи Горняка *Наші дні*.

Чабини

12-го травня 1935 року ставили п'єсу Михайла Старицького *Ой, не ходи, Грицю, на вечорниці*.

26-го квітня 1942 року ставили п'єсу *Босорка*.

За газетою *Пряшевщина* (ч.1-2, 7-го січня 1947 року), сільський гурток підготував п'єсу *Горе от темноти*.

Чертіжне

Театральна вистава відбулася 26-го квітня 1925 року. Назву п'єси *Народная газета* не наводить.

За повідомленням газети *Русское слово* (ч. 9-го лютого 1928 року), ставили п'єсу *Вуйко з Америки*.

У повідомленні пишеться, що до 1928 року в селі відбулися вже чотири театральні вистави. Назви вистав не наводяться.

2-го березня 1935 року в селі було влаштовано святкування ювілею Адольфа Добрянського. При цій нагоді відбулася вистава п'єси Олександра Духновича *Добродітель перевищує багатство*.

30-го травня 1943 року ставили п'єсу на три дії *Псома*.

За газетою *Пряшевщина* (ч. 15, 11-го квітня 1946 року), ставили п'єсу *Де горівка буває, там добра немає*.

Чирч

26-го та 27-го лютого 1949 року драматичний гурток поставив п'єсу *Лужок*.

Чукалівці

9-го січня 1932 року шкільні діти виступили з п'єсою *Німая невіста*, а молодь поставила *Чортівий млин*. Обидві вистави підготував учитель Ервін Владимир.

Шариське Ястраб'є

8-го та 9-го березня 1924 року ставили п'єсу Антонія Бобульського *Вуйко з Америки*.

25-го січня 1936 року ставили п'єси *Німая невіста* Бобульського та *Присташ* Йосифа Кизака.

За газетою *Пряшевщина* (ч.10, 7-го березня 1946 року), в селі ставили *Верховинську кров* Антонія Бобульського.

3-го березня 1946 року ставили п'єси *Муж умер* та *Кандидат*.

Шариський Щавник

12-го липня 1925 року ставили п'єсу *Лучі лучшей будучності*. Ця п'єса є переробкою місцевого пароха Олександра Капішинського п'єси Я. Стадника *Комедія про чоловіка, котрий редагував газету*.

14-го липня 1929 року ставили п'єсу Михайла Старицького *Ой, не ходи, Грицю, на вечорниці*. З п'єсою виступив драматичний колектив маковицьких учителів.

Шеметківці

Згідно з повідомленням газети *Русское слово* (ч. 3-го липня 1938 року), дружина місцевого священика М. Крлічкова підготувала по-словацьки виставу п'єси М. Урбанка *Каменни ходнічек*.

Штефановці

За даними газети *Новое время* (ч. 15, 18-го квітня 1942 року), сільський аматорський колектив поставив п'єсу Вацлава Седлака *Муки Ісуса Христа*.

Штефурів

30-го січня 1949 року ставили п'єсу *Маруся*.

Якуб'яни

14-го квітня 1947 року ставили п'єсу *Свекра*.

8-го січня 1948 року ставили п'єсу І. Кейпази *Полюбив панич селянку*

Репертуар українсько-руських аматорських театральних гуртків

Репертуар, з яким виступали українсько-руські аматорські театральні гуртки в Східній Словаччині протягом 1919 – 1949 рр., визначається великою строкатістю та різноманітністю. Він строкатий і різноманітний як з погляду жанру, так і з погляду свого походження. Із драматичних жанрів бачимо у ньому класичні п'єси української та інших європейських літератур, загальновідомі в Україні та в цілій Європі драми, комедії, водевілі, сцени, сценки, жарти, діалоги, монологи та бачимо у ньому й твори місцевих драматургів, метою яких було не тільки розважати і забавляти сільського глядача, але й впливати на нього, виховувати його, вести його до розуміння мистецтва й бути активним у його створенні.

Класичну українську драматургію в сільських виставах русько-українських аматорських театральних гуртків у Східній Словаччині представляють п'єси, які належать до золотого фонду українського сценічного мистецтва. Найдавнішим твором, поставленим на русько-українській сцені в Східній Словаччині на цей раз студентами Пряшівської греко-католицької богословської семінарії, був твір *Осьме блаженство*, що кореспондує із твором барокового поета і письменника Івана Максимовича. Із новочасних авторів гуртки у свій репертуар включали п'єсу Михайла Старицького *Ой, не ходи, Грицю, на вечорниці*. Цю п'єсу в Східній Словаччині спершу представив ужгородський професіональний театр Просвіти. П'єса мала величезний успіх у глядачів, і закономірно, що до неї потягнулись аматорські театральні колективи. В репертуарі театральних гуртків фігурує й дальший твір Михайла Старицького *Як ковбаса та чарка, то минеться сварка*. Аматорські гуртки включили до свого репертуару твори дальшого класика української драматургії Івана Тобілевича (Івана Карпенка-Карого). Вони поставили його п'єсу *Безталанна*. Ставили гуртки й інші широковідомі й популярні твори української сцени. Серед поставлених на сцені драматичних творів бачимо драму *Верховинці* Й. Корженьовського, перероблену українськими авторами,

п'єсу І. Гушалевича *Підгоряни*, перероблену Вербицьким та Кропивницьким. Далі, аматорські гуртки ставили п'єсу І. Тогобочного *Жидівка – вихрестка*, твори Спиридона Черкасенка *Ювілей* та *Чудо св. Миколая*. Парох у Шариському Шавнику Володимир Капішинський для аматорів околиці пристосував п'єсу із сценічної майстерні Ярослава Стадника *Про чоловіка, котрий редагував Хлібороба*. Далі, гуртки ставили на сцені п'єсу Івана Наумовича *Знімчений Юрко*, *Кара совісті* Григорія Цеглинського, *Ворожба* М. Упоренця, *Три до вибору* у сценічній обробці Б. Мартиновича, *Зустріч* В. Королева-Старого, *За сиротою бог з калитою* І. Луцика, *Гостина св. Миколая* С. Калитовського, *Голгота* Меріяма-Лужницького. Русько-українські аматорські гуртки перебирали в українських режисерів і драматургів сцени й жарти як *Тік – так*, *Жена горою* та інші.

Через руки українських режисерів і драматургів до українсько-руських аматорів Східної Словаччини попадали й твори європейської драматургії. Із стислих повідомлень у газетах випливає, що гуртки ставили на сцені твір французького письменника й драматурга Мольєра *Скнара*, твір німецькомовного автора Людвіга Загарії *Віл*, який був таким популярним на сільських сценах, що його ставило аж десять театральних гуртків.

З інших європейських драматичних творів аматорські театральні гуртки поставили на сцені п'єсу Г. Ібсена *Пір у Сольгаугі* та *Гедда Габлер*. Із світової класики гуртки у свій репертуар включили твір А. П. Чехова *Медвідь*, перекладений Миколою Садовським, далі, вони ставили *Предложеніє* того самого автора, комедію М. В. Гоголя *Женитьба*, твір польського драматурга А. Фредро *Які хворі, такі дохтори*. Успіхом на сільській аматорській сцені користався твір Шенгера *Чортиця*, який ставився під назвами *Чорт – не жена*, *Жінка чорт* у перекладі Я. Стадника.

Українсько-руські аматорські театральні гуртки під керівництвом сільських учителів та в їх сценічній обробці вивчали і ставили на сцені й словацькі та чеські драматичні твори. Із словацької драматичної продукції до репертуару сільських театрів попали твори Йоза Корбачки *Три міхи картошки*, *Мир Яна Сабо*, *Хрест під липами*, *Правда перемогла* та *Могила любови* Ферка Урбанека, *Рубінова брошка* Бейли Кошика, *Ворог женщин* Й. Дафчика, *Муки Ісуса Христа* Вацлава Седлака, *Лурдская пастушка*, *Свідок* Я. Врхліцького, сцени *Іван Пуф стрілець*, *Хлібник – пекар Бохнік*, а треба гадати, що й декотрі інші словацькі та чеські драматичні твори.

Вагоме місце в репертуарі русько-українських аматорських театральних колективів посідають твори, які виникли в русько-українському середовищі в теперішній Закарпатській області України та у нас, в Східній Словаччині. Драматичні гуртки ставили ці твори на сцені в міру того, як дозрівали їх автори та як вони були здатні своїми творами відповідати на потреби дня та на попит драматичних гуртків. Із зібраних нами даних випливає, що найпопулярнішими в Східній Словаччині, як і в усьому Закарпатті, були п'єси Антонія Бобульського. Трохи пізніше популярною була п'єса *Маруся* Сіона Сильвая, *Сирота* Е. Калабішки та кілька інших п'єс, написаних мовою, яка одержала назву «язичія».

П'єси українсько-руських авторів, народжених у Східній Словаччині, виходили друком доволі рідко. Вони, як і всі інші твори, призначені для вистав, переписувалися від руки і з рукописних записів готувалися сільськими драматичними колективами до виступів на сцені.

Найстаршою авторкою драматичних творів у регіоні Східної Словаччини була **Ірина Невицька**. Народилася вона 10-го грудня 1886 року в Збудській Білій в родині гімназального професора Павла Бурика. У 1903 році вона вийшла заміж за абсолювента теології Емілія Невицького, який був призначений за пароха в Чичаву, теперішнього Воронівського округу. Із Чичави вона надсилала статті в русько-українські газети і журнали, які виходили в Ужгороді та в Будапешті, а саме в газети *Наука* і *Неділя*. Із Чичави,

де подружжя прожило шість років, її чоловіка було переведено в Удоль. В Удолі Ірина Невицька прожила дванадцять років. В Удолі у 1912 році вона написала п'єсу *Боже провидіння*. Того самого року цю п'єсу сільська молодь поставила на сцені. Після Першої світової війни вона далі продовжувала писати п'єси. У 1918 році удольська молодь поставила другу її п'єсу *Рождественний дарунок*. Крім цих двох п'єс, написала дальші драматичні твори *Судьба*, *Радости майстра Фулярдина*, *Непорозуміння*, *Все в порядку* та *Огонь*. Її п'єси *Непорозуміння*, *Радости майстра Фулярдина* та *Огонь* ставилися на сцені аматорськими театральними гутками, а п'єса *Огонь* і професіоналами ужгородського театру **Просвіти**. Крім п'єс, вона писала й прозові твори. Вмерла в Пряшеві у 1956 році.

Другою особою, яка обумовлювала русько-українське театральне життя в Східній Словаччині, був **Степан Гойдич**. Народився він 9-го січня 1887 року в Руських Пеклянах, де його батько був греко-католицьким парохом. До розпаду Австро-Угорської монархії був він українофілом. Після виникнення Чехословацької республіки вивчав російську мову і літературу в Празькому університеті і став її викладати у Греко-католицькій учительській семінарії в Пряшеві. Після 1931-го року став її директором. Будучи на посаді директора семінарії, впливав на аматорські театральні вистави, що їх ставили студенти закладу та й сам писав твори для аматорського театру. Як директор семінарії видав кілька підручників для студентів середніх шкіл. Пишучи про російську літературу, згадував і твори українських письменників. У 1920 році був редактором газет *Русская молодежь*, яку видавала учительська семінарія, а від 1925 року редагував газету *Русское слово*. Писав п'єси для інсценізації молоддю та й дорослими. Написав п'єси *Іменини у батька Духновича*, *Закопане сокровище*, *Господина директора ніт дома* та радіоп'єсу *Хто до тебе камнем, ти до него хлібом*. Після ліквідації греко-католицької церкви переслідуваний. Вмер у 1968 році.

Третім драматургом, який писав п'єси для сільського аматорського театру, був **Йосиф Кизак**. Народився він у 1898 році в Камйонці. З 1920 року був префектом гуртожитку учительської препарандії, з 1922 року професором теологічної академії, а з 1929 року професором церковного права та церковної історії.

Редагував газету *Русское слово*, якій надавав народний характер. Був одним із засновників пряшівської **Просвіти**. Писав п'єси та рецензії на декотрі театральні вистави. Є автором п'єс *Сільський суд*, *Присташ* та кількох інших сцен, жартів і виступів. Вмер у 1966 році.

Дальшими авторами драматичних творів, призначених для сільської театральної сцени, були учителі сільських шкіл, які проводили культурно-освітню роботу в українсько-руському регіоні Східної Словаччини. У наш час мало відомою постаттю між ними залишається **Микола Горняк**. Народився він в Габурі в 1914 році. Вчився в гімназії в Мукачеві. Був учителем і працював у парафіяльних школах в Ладомировій, Осадному та кількох інших. Перед Другою світовою війною виїхав в Югославію, звідти у Сполучені Штати Америки. Дальша його доля нам невідома. Писав прозові твори, які вишли книжечкою в 1935 році під назвою *Старая быль*. Книжково вийшла і його п'єса на чотири дії *Наші дні*. У книжці було надруковано й кілька його віршів. Дальша його п'єса мала назву *День народження сільського учителя*, інша *У кого більше*. Успіхом на сільській сцені користався його діалог *Поет і його любовниця* та зокрема монолог *Сварлива баба*.

Окремими книжками вийшли п'єси **Михайла Матиса**, якому довелося прожити коротке життя. Народився Михайло Матис 1913 року у Штефанівцях. Закінчив учительську семінарію і був сільським учителем на Лабірщині. Вмер у 1942 році. Написав дві п'єси *Соня* та *Американка*, як представляють сільське життя.

Драматичні та прозові твори писав **Іван Вавринчик (1913-1993)**, який народився і все життя провів на Спишу.

Працював на посаді сільського учителя й одночасно проводив копітку культурно-

освітню роботу. Писав сцени для вистав шкільної молоді, приурочених до визначних дат та різні твори для сільських театральних гуртків. Успіхом користалася його п'єса *Панич на мельниці* та сцена *Лужок*. Його прозові твори вийшли окремою книжкою в 1981 році як збірник оповідань *Над Магурою зорі не гаснуть*.

Дві п'єси для театральних гуртків написав **Андрій Крайняк**. Учительську освіту здобув у Мукачеві. Працював у народних школах на Лабірщині, а після Другої світової війни в середніх школах Пряшева. Є автором двох п'єс, які були надруковані під час Другої світової війни – *Свекра* та *Жена да убоїтєс мужа своего*.

Плідним автором драматичних творів, призначених для шкільних вистав і приурочених до різних свят, був **Ервін Владимир**. Як решта авторів драматичних творів, був сільським учителем у різних селах Східної Словаччини. Не лише писав твори для театральних вистав як *Панич на мельниці*, *Лужок*, але й сам виступав в окремих ролях у виставах п'єс Івана Тобілевича (І. Карпенка-Карого).

Список драматичних творів, поставлених на сільській сцені

Авто – твір словацького автора Й. Дафчика

Агенти

Американка – п'єса Михайла Матиса, ставили її три гуртки

Англійська блоха

Анна – сцена Ервіна Владимира

Армія слова

Баба-Яга

Балалайка – жарт

Барнуля – п'єса Гузенного, ставило її дев'ять гуртків.

Бахтарня

Бача у лікаря

Безталанна – п'єса Івана Тобілевича (І. Карпенка-Карого)

Берта – твір, перейнятий із чеської драматургії

Бідна на світі пещена дитина – п'єса Антонія Бобульського, ставили її три гуртки

Богобойная дівушка

Боже, отче народів

Боже провидіння – п'єса Ірини Невицької, ставили її чотири гуртки

Бородате непорозуміння – ставили її три гуртки

Босорка

В рабстві п'янства

В рештаурації (ресторані)

Верховина

Верховинська кров – п'єса Антонія Бобульського

Вечер накануне Ніколіна дня

Висипаная камнем доріжка

Вислужений кінь

Виучка

Відьма

Відьма – босорка – п'єса Івана Новака, ставило її п'ять гуртків

Віл – п'єса Людвиг Загарії, ставило її десять гуртків

Ворог женщин – переробка словацької п'єси Й. Дафчика

Ворожба – п'єса М. Упоренця, ставили її чотири гуртки

Вторнік послі обіда

Вуйко з Америки – п'єса Антонія Бобульського, ставило її десять гуртків
 Глуха баба
 Голгофа – п'єса Меріяма-Лужницького
 Горе от темноти – ставили її три гуртки
 Господина директора ніт дома – п'єса Степана Гойдича, ставили її три гуртки
 Гостина Св. Миколая
 Гості з-за хмар
 Гриць Борозда
 Два дохтори
 Два куми
 Де горівка буває, там добра немає
 День рожденія сільського учителя – п'єса Миколи Горняка, ставили її три гурт-
 ки
 Депутат до Відня – п'єса М. Глуба, ставило її п'ять гуртків
 Держися даного слова – ставило шість гуртків
 Добра порада
 Добродітель преввишаєт богатство – п'єса О. Духновича, ставило дванадцять
 гуртків
 Дорога блаженства
 Др. Грамофіль – монолог Івана Вавринчика
 Дурисвітка
 Єсли прислуга забастуєт – твір чеського письменника Мартіка
 Єврей і Іван
 Жандарм і циганка
 Жена горою
 Жени мудріші
 Жених з міста
 Женьтьба – п'єсу М. В. Гоголя ставили три гуртки
 Жертва самоотвержености – п'єса П. П. Фабрія
 Живая статуя
 Жидівка – вихрестка п'єса Івана Тогобочного
 За сиротою бог з калитою – п'єса І. Луцика
 Закопаний скарб
 Закопаное сокровище – п'єса Степана Гойдича, ставило сім гуртків
 Заяць у корчмі – п'єса І. М'ясницького, ставили чотири гуртки
 Знімчений Юрко – п'єса Івана Наумовича, ставило сім гуртків
 Зубний лікар – діалог
 Зустріч – п'єса В. Королева-Старого
 Іван завідуєчий
 Іван Пуф стрілець – монолог, перекладений із словацької мови учителем Йоси-
 фом Сухим
 Інспекція у народного учителя
 Іцко сват – ставило п'ять гуртків
 Ісслідователі занятій
 Кандидат – п'єса Антонія Бобульського, ставило дванадцять гуртків
 Кара божя – п'єса Миколи Вайди, ставили два гуртки
 Кара совісти
 Кающаяся мать
 Кобила – ставили два гуртки
 Когда воіни рискують – твір Ервіна Владимира
 Когут на ярмарку – ставило п'ять гуртків

Крива присяга – ставили три гуртки
Кроваві квіти – переклад з угорської мови Еммануїла Бігарія
Крутиться, не крутиться – ставило п'ять гуртків
Кто виіграет
Кума Анна – твір Івана Вавринчика
Лихо з женою, лихо без жени – ставили два гуртки
Лужок – п'єса Івана Вавринчика, ставило шість гуртків
Лурдская пастушка – переклад із словацької мови
Лучі лучшей будучности – обробка п'єси І. Тимори – Ярослава Стадника *Комедія про чоловіка, котрий редагував Хлібороба*
Льгунышка
Малий коваль
Мальчик у Хріста на йолке – інсценізація оповідання Ф. М. Достоевського
Маруся – п'єса Сіона Сильвая, ставило двадцять сім гуртків
Материнська кров
Мать – ставили два гуртки
Мафтей Клевета
Медвідь – твір А. П. Чехова
Месія – п'єса Антонія Бобульського, ставили два гуртки
Механік от всего
Микитик уходить в пенсію
Мир – переробка словацької п'єси Яна Сабо
Міщанин на селі – сцена Йосифа Кизака, ставили три гуртки
Мовчи, язичку – жарт
Могила любові – переклад словацької п'єси Ферка Урбанека
Молодая дівушка сумієт ласковими словами привести злодія на правильний путь
Мотор – ставили три гуртки
Муж умер – ставило дванадцять гуртків
Муки Ісуса Христа – переклад слов. п'єси Вацлава Седлака
Наказаніє за гріх – переклад п'єси словацького письменника Ферка Урбанека
Наслідствіє
Наші дні – п'єса Миколи Горняка, ставило п'ять гуртків
Не добре ката в міху купувати – п'єсу ставили три гуртки
Нежаданий син
Непоніманіє
Нещасний фотограф
Німая невіста – п'єса Антонія Бобульського, ставило двадцять п'ять гуртків
Німий голич (Німий циркульник) – ставили чотири гуртки
Новий староста
О семи блаженствах – твір Феофана Прокоповича
Обман, Обманство – ставили два рази
Обманщик
Оголоски
Ой, не ходи, Грицю, на вечорниці – ставило п'ять гуртків
Ординація
Охотнікі – твір підготував Н. Цисляк
Панич на мельниці – п'єса Івана Вавринчика, ставило чотирнадцять гуртків
Парикмахер – сценка, ставили три гуртки
Партизан
Пастирська ігра – п'єса Антонія Бобульського

Перехитрив – класичний укр. твір, переробка Баланчука
Підгоряни – п'єса Вербицького
Пір в Сольгауті – п'єса Г. Ібсена
Племінний бик – жарт Д. Поповича
Побіда світла над тьмою – ставили три гуртки
Поет і його любовниця – п'єса Миколи Горняка
Покотигорошок
Полюбив панич селянку – п'єса Ірини Кейпази, ставило дванадцять гуртків
Попанцене хлопство – п'єса Ваня Гунянки, ставили два гуртки
Послідня піснь
Похожденіє торти
Поцелуй в темноті
Правда побідила
Правда побідит – п'єса Спиридона Черкасенка, ставили два гуртки
Предложеніє – п'єса А. П. Чехова, ставили два гуртки
Прийди ти до нас – ставили три гуртки
Присташ – п'єса Йосифа Кизака, ставили двадцять два гуртки
Пробужденіє – п'єса Устияновича
Продали коня – ставило шість гуртків
Просвещеніє
Пройди світом – твір А. Грицака
Просперіта – ставили чотири гуртки
Прядки
Псота – твір Вітєзслава Маркуса
П'яна корова
П'яниця – твір Михайла Корозця
Радості майстра Фулярдина – п'єса Ірини Невицької
Радіо
Рай
Рождественний дарунок – п'єса Ірини Невицької
Рождественний сон – п'єса Степана Гойдича, ставили три гуртки.
Рождественская йолка – п'єса В. Анталовського.
Росу розсипаюча зоря
Рубінова брошка – переклад словацької п'єси Бейли Кошика
Самоубійця – п'єса Аркадія Аверченка
Сатана в бочці – ставили два гуртки
Св. вечір
Св. Миколай – ставили три гуртки, твір Марійки Підгірянки
Св. Миколай между сиротами – ставили два гуртки
Св. Миколай у школі
Свадьбой починається, свадьбой кончається – п'єса Йосифа Кизака, ставило сім гуртків
Сварлива баба – монолог Миколи Горняка, ставило шість гуртків.
Сватання на вечорницях
Свекра
Свекра – п'єса Андрія Крайняка
Свекруха – п'єса обр. І. Береца, ставили три гуртки
Свекруха – твір Івана Вавринчика
Свет свободи – сцена Ервіна Владимира
Свідок – ставили два гуртки
Світло побідит темноту

Свобода – твір о. Романицького

Свобода Карпат

Семейное празднество – п'єса Івана Даниловича-Коритнянського, ставили три гуртки

Сирота – п'єса Ірини Кейпази, ставили три гуртки

Сільський суд – п'єса Йосифа Кизака, ставили два гуртки

Скнара – п'єса Мольєра

Скрипка

Скромность побіждаєт – п'єса П. С. Федора

Солодат Швейк – переробка з чеської драматургії

Соль і вдова

Соня – п'єса Михайла Матиса

Старий паробок

Сто тисяч – п'єса І. К. Тобілевича (І. Карпенка-Карого)

Страх духа

Студент прав – жарт

Суд, на котором всі виграють

Сумасшествіє в першій етапі

Тестамент

Тік – так – сценка

Три до вибору – п'єса І. Тобілевича (І. Карпенка-Карого), обробка Б. Мартиновича, ставили три гуртки

Три міхи картошек – переклад словацької п'єси Йоза Корбачки

У зубного лікаря – сценка, ставили три гуртки

У кого більше – твір Миколи Горняка, ставили три гуртки

У нашого старости пір'я порут

У парикмахера

Урлап

Фальшиві свідки – ставили чотири гуртки

Хірургія – п'єса А. П. Чехова

Хлібник – пекар Бохнік – діалог, перекладений із словацької мови учителем Йосифом Сухим

Хозяйство

Хоч раз його правда – твір Марусина, ставили два гуртки

Хрест під липами – переклад словацької п'єси Ф. Урбанека

Ци ялівка, ци гача – діалог Андрія Штиліхи, ставили чотири гуртки

Циган в МНК – жарт складений Н. Бойком

Циган Рунцлик продає коня – ставили два гуртки

Чиї долари – п'єса Антонія Бобульського, ставило дев'ять гуртків

Чканє

Чорт – не жена (Чортиця) – п'єса Шенгера, ставило вісім гуртків

Чортовий млин – найімовірніше йдеться про переробку слов. п'єси Вацлава Седлачека, яку здійснив Ервін Владимир

Шариська опера

Шолтес – драматичний твір Ваня Гунянки

Щасливе семейство

Ювілей – твір А. П. Чехова

Як ковбаса та чарка, то минеться сварка – твір Михайла Старицького, ставили три гуртки

Як учив Мошко Чмулька торгувати

Які хворі, такі дохтори – п'єса Александра Фредро

ЧОМУ СПАЛИЛИ УКРАЇНСЬКІ КНИГИ?

На території Почаївської лаври кілька років тому за ініціативою шовіністично налаштованих ченців, підпорядкованих Московському патріархату, були спалені українськомовні книги історичної та церковної тематики, в тім числі й церковно-історична монографія митрополита Іларіона «Свята Почаївська лавра». У відповідь на цей вандалістський акт Фундація імені митрополита Іларіона спільно з видавництвом «Наша культура і наука» нещодавно перевидала цю книга значним накладом.

1961 року у канадському Вінніпезі побачила світ ошатно оформлена 398-сторінкова книга митрополита Іларіона (Огієнка) «Свята Почаївська лавра». З тієї пори й почалося непросте побутування цього твору на всіх континентах земної кулі, де перебували в розсіянні суцільні українці.

До радянської України окремі примірники Огієнкової «Святої Почаївської лаври» потрапляють ще наприкінці 80-х років минулого століття. Символічно, що до їх появи на українських теренах стає причетною колишня співробітниця митрополита Іларіона в Консistorії Української православної церкви в Канаді (працювала з англомовною кореспонденцією владики), відома в українській діаспорі та й в Україні громадська діячка Анна Фігус-Ралько.

1988 року, коли весь український світ відзначив 1000-ліття хрещення України-Русі, яке з ідеологічних причин офіційно святкувалося в Москві, а не в Києві, за ініціативою Анни Антонівни в Канаді було зібрано кілька сотень Біблій, видрукованих українською мовою в перекладі митрополита Іларіона. Вона добилися дозволу Москви переслати цей вантаж в Україну. 1989 року, знову ж таки за наполяганням організаторки акції, «дозвільний асортимент» книг було розширено: разом з Бібліями в Україну були надіслані й інші богослужбові книги, зокрема й «Свята Почаївська лавра». За журнальним записом самої пані Анни, до Почаєва того ж року було відправлено шість примірників цієї книги на кілька адрес, зокрема благочинному архімандриту Питириму, ієродиякону Мелетію, ієромонахові Петру, бібліотеці Почаївської лаври.

Ця акція продовжилася вже після 1991 року, коли зникли політичні й бюрократичні перепони для цієї поважної справи. Через створений з власної ініціативи при редакції всеканадської газети «Український Голос» комітет «Допомога Україні» Анна Фігус-Ралько переслала в Україну близько ста тисяч книг на більш ніж сімсот адрес.

Найбільше примірників «Святої Почаївської лаври» цього разу потрапило, звичайно ж, на Тернопілля – до Крем'янця й Почаєва. Люди з захопленням читали цей твір, ніби заново пізнаючи історію свого краю, своєї країни, й мимоволі «накладали» деякі сторінки цієї історії на сучасні реалії Почаївської обителі. Реалії ті чим рік ставали все сумніші. В узагальненому вигляді їх зафіксувала сама Анна Фігус-Ралько, яка за весь час освітньої «опіки» Почаївської лаври тричі, як канадська туристка її відвідувала.

«Вперше я відвідала Почаїв 9 липня 1968 року, – зазначає пані Анна. – Історик Почаєва Андрій Василевич Андіюк подарував мені альбом усіх тамтешніх церков і каплиць. На той час у Лаврі панувала українська мова. Вдруге я побувала там 3 серпня 1989 року. Благочинний ігумен Питирим хоч і розмовляв з нами, канадськими українськими, українською, до своїх підлеглих звертався російською. Коли я почала оповідати про Українську православну церкву в Канаді та про нашого митрополита Іларіона (в миру – професора Огієнка), мій співрозмовник, почувши це прізвище, відразу ж заявив, що не знає ані такої церкви, ані такого митрополита. Зараз від нього повіяло холодним вітром. По прибутті в Канаду я все ж вислала йому окремим

пакетом «Святу Почаївську лавру». Третій раз – у травні 1994 – їхала до Почаєва в товаристві о. Якова з Тернополя, який добре знав життя лаври. Цього разу в лаврі не чути було української мови. Монахи вже боялися до нас приступати. Звідусіль чомусь дихало ворожістю й неприязню до українців...»

Народжена в Канаді в сім'ї українських піонерів-переселенців з Тернопілля, проіши в чужомовному оточенні любов і відданість рідному краю своїх батьків, Анна Фігус-Ралько не помилилася в свої відчуттях. Як не парадоксально це виглядає, але саме з набуттям України державної незалежності проросійські позиції насельників цього монастиря чомусь стали посилюватися. Відповідь на таку, здавалося б, алогічну ситуацію, віднаходимо в книзі сучасного дослідника Почаївської лаври священника УПЦ Московського патріархату В. Зелінського «Объятия Отча...: Очерки по истории Почаевской лавры». Прочитуємо невеликий уривок з цього дослідження мовою оригіналу:

«Еще в середине 80-х годов в жизни Почаева произошло сближение с другим величайшим центром духовной и монашеской жизни древней и нынешней Руси – Троице-Сергиевской лаврой. Численность почаевского братии в то время немного пополнилась за счет иноков Сергиевской обители. В то время часть почаевских иноков ушла в другие монастыри, где приняла участие в их возрождении».

Виходить, ще з середини 80-х років минулого століття, в розпал так званої горбачовської перестройки, коли в усіх радянських республіках колишнього СРСР наростала хвиля національного пробудження, в тім числі й серед численної кількості православних вірних, коли серед священників Української православної церкви все частіше звучали ідеї набуття давно очікуваної незалежності від Московського синоду і створення власного патріархату, коли реальних обрисів стала набирати давня мрія розкиданих світами українців про об'єднання Української автокефальної православної церкви з матірною церквою з центром у Києві, стурбований можливість швидкої втрати значної частини своєї так званої канонічної території провід Російської православної церкви вирішує укріпити твердиню православ'я в західній частині України... іноками з Підмосков'я. Українські ж ченці, навпаки, були споряджені до монастирів російських.

Незважаючи на такий посилений натиск Москви, ченці Свято-Почаївської лаври, переважна більшість яких вже ж була з числа українців, на початку 90-х років починають відправляти Богослужби українською мовою. Ідею повернення насельників монастиря до українських витоків гаряче підтримав тоді сам намісник лаври Яків (Панчук). За що й поплатився перед тією ж Москвою. Ось як оцінює спробу Почаївської лаври повернутися після здобуття Україною незалежності до української традиції згадуваний вже історик російської церкви священник В. Зелінський:

«На протяжении нескольких месяцев Иаков вел закусильную работу по обработке **братьи, абсолютное большинство которых были украинцами** (виділення моє – М. Т.), взывал их к националистическим чувствам (мы, мол, живем ни в Риме, ни в России, будем петь и читать по-украински)... Вскоре Панчук был лишен сана и затем попал под анафему. Новым наместником Лавры был избран иеромонах Федор (Гаюн) – 1992».

Не дивно, що саме в цей період на святій Почаївській горі відбувається подія, яка загальмила освячені Богом кращі традиції українського монашества, високу духовну й просвітницьку місію цього монастиря, поставила адміністративний провід цієї обителі в ряд засліплених злостивістю й нетерпимістю до іншої думки інквізиторів.

Після анафеми й вигнання з монастиря патріотично налаштованого намісника ієромонаха Іакова нове керівництво з особливою запопадливістю перед Москвою організувало наступ на все українське – мову, традиції, книги. Найперше, зникають

з прилавоків книжкової крамниці буквально всі українськомовні богослужбові книги (що вже говорити про друки, присвячені об'єктивному висвітленню, скажімо, української історії, культури того народу, серед якого монастир існує). Наступним кроком стала чистка бібліотечних фондів. Надіслані Анною Фігус-Ралько з Канади українські видання, зокрема й Огієнкова «Свята Почаївська лавра», потрапляють до розряду «єретичних» першими.

Та цього виявилось замало. Окремі ченці звертаються до віруючих почаян приносити книги Огієнка про історію Почаївської лаври нібито для створеної при монастирі «воскресной школи».

Насправді ж ці книги збирали для... багаття, яке незабаром запалало на святій Почаївській горі.

В тому страшному полум'ї горіла не лише «Свята Почаївська лавра» митрополита Іларіона, а й багато інших українських друків. Серед них – і книга вихідця з Кременеччини С. Антоновича (Семена Антоновича Жука) «Короткий історичний нарис Почаївської Успенської лаври». Вперше ця книга побачила світ з емблемою видавництва «Церква і нарід» у Кременці 1938 року. Згодом, заходами вихідця з Почаєва Івана Дубилка, у переробленому варіанті виходить друком у Канаді (1986). А наприкінці 80-х років, розмножене на ксероксі, дослідження Семена Жука жваво продається навіть у книгарні Почаївського монастиря.

Відомий на Галичині активіст-просвітянин Жук-Антонович зацікавився історією Почаївської обителі не випадково. Його дядько був свого часу архімандритом монастиря й немало зусиль та старань присвятив тому, аби перетворити Почаївську лавру на осередок української духовної культури. Як й Іван Огієнко, Семен Антонович мав можливість у 30-х роках працювати також і з рідкісними архівними документами, розпитати живих свідків тієї запеклої боротьби за Почаївський монастир та його ідеологію в роки і після Першої світової війни.

Про причини спалення лаврськими монахами саме цієї книги йдеться в збірці творів відомого дослідника-краєзнавця з Кременця Гаврила Черняхівського «Портрети пером»: «В яру біля скита почаяни знайшли серед спалених книжок українською мовою з історії лаври і нарис С. Антоновича-Жука. Комусь не сподобалось те, що автор наголошував на тому: Почаївська лавра – духовна скарбниця українського народу. Видно, традиції інквізиції не минули і в наш час».

До речі, врятована з полум'я на Почаївській горі напівобгоріла книга С. Жука «Короткий історичний нарис Почаївської Успенської лаври» демонструється нині в музеї села Жуків, де створена експозиція з нагоди сторіччя від дня народження автора. Спалені ж сторінки канадського видання Огієнкової «Святої Почаївської лаври» залишилися на території тієї лаври в попелі...

Розголос про спалені московськими монахами українські книги швидко розійшовся Почаєвом та його околицями. Про це йшлося і в замітці місцевої газети «Діалог», і у виступі Г. Черняхівського по місцевому радію. Телефонували почаяни й до місцевого райвідділу Служби безпеки України. Проте, належної оцінки цьому справді антидержавному акту органи місцевої влади так і не дали. Більше того, історію намагалися зам'яти.

Вандалістський вчинок московських ченців привернув увагу і світової преси. Матеріали про це, зокрема, були вміщені в американській «Свободі», канадському «Гомоні України».

Коли звістка про книжкове багаття на Святій Почаївській горі докотилася й до Києва, автор цих рядків, як голова Фондації імені митрополита Іларіона (Огієнка), заходив якої здійснюється першовидання творчої спадщини цього діяча в Україні, офіційно звернувся за роз'ясненням до голови управління СБУ в Тернопільській області.

Відповідь з Тернополя не забарилася. Текст її, підписаний тимчасово виконуючим обов'язки начальника Управління СБУ в Тернопільській області Б. М. Безрутенко, варто навести повністю:

«Шановний професоре! Нами уважно розглянуто Ваше звернення, по суті якого проведено ретельну перевірку. Вивчення архівних масивів УСБУ в Тернопільській області матеріалів щодо спалення на території Почаївської лаври книг Івана Огієнка, звернень до Управління по даному питанню від юридичних та фізичних осіб, а також підготовлених та надісланих за результатами їх розгляду відповідей не виявлено».

Коментарів ця відповідь не потребує. Читач статті, ознайомившись із коротким науковим викладом суті справи, з посиланням на реальні джерела інформації, має можливість сам зробити висновок про *ретельність* цієї перевірки. Прикро, що вона здійснювалася лише докола пошуків звернень від юридичних чи фізичних осіб, і не спрямовувалася на пошук явних виконавців того антидержавного вчинку та їх покарання.

Немає сумніву в тому, що предметом справді ретельної перевірки посадовими державними чиновниками Тернопілля має стати не лише факт спалення українських книжок, а й той масив друкованої продукції, який поширюється нині із Святої Почаївської гори по всій Україні й на кожному примірнику якої стоїть логотип «Видавництво Почаївської лаври».

Про одну з них – «Очерки по истории Почаевской лавры» священника В. Зелінсько-го вже йшлося вище. Проблема не в тому, що книга ця написана з великодержавних шовіністичних позицій, сповнена зневаги до української історії, мови Української держави, а в тому, що вона поширюється не лише в церквах Московського патріархату, а й по бібліотеках шкіл, вищих навчальних закладів і навіть санаторіїв. (Для прикладу, автори цих рядків запропонували це читиво в санаторії «Збруч» у Гусятині). До речі, її п'ятитисячний наклад друкувався не в Росії, а в Чернівцях.

Не менше бруду на українство і українців зібрано в брошурці протоієрея Олексія Добоша «Розкол: патріотизм чи злочин?», що також вийшла з логотипом друкарні Почаївської лаври. Ось примітивні сентенції цього, з дозволу сказати, богослова, щодо заперечення ним права українців звертатися до Бога рідною мовою, якими рясніють сторінки брошурки: «Переклад із церковнослов'янської на українську є фактично неможливий» (с.19); «приведені мною основні проблеми нададуть можливість тверезомислячій людині відмовитись від мрійливо-політичного патетизму і благоговійно зупинитися перед бар'єром неможливості перекладу богослужіння на українську мову» (с. 20); «онтологічний статус української мови не дозволяє їй на сьогоднішній день виконувати функції богослужбової мови» (с. 24). Цей явно заполітизований кандидат російського богослов'я навіть осмілюється погрозувати українцям, які відважаться «міняти семіотичну словесну оболочку до віри» тим, що від цього, мовляв, «втрати будуть катастрофічні, а користі ніякої» (с. 24).

Де вже доводити цьому горе-науковцю, що канонічність повного перекладу Біблії українською мовою, здійсненого митрополитом Огієнком наприкінці 50-х років минулого століття, ретельно оцінювала авторитетна комісія Лондонського і Закордонного Біблійного товариства. Й не лише дала йому високу оцінку, а й забезпечила коштом друк цієї головної книги для українців величезними накладками у ті країни, куди їх закидала доля. Українськомовний переклад належить до 740 перекладів Біблії, здійснених за всю історію існування книг Святого письма мовами народів світу та окремими діалектами...

Немало словесної отрути виливається на українського читача і з багатотисячних

видань кожного випуску «Почаївського листка», який, за байдужого споглядання влади, безкоштовно поширюється по всій Україні.

Такі факти приводять до гіркої констатації: якими далекими від істинного розуміння честі, порядності, інтелігентності й богобоязливості виглядають нинішні редактори й творці текстів сучасного видавництва Почаївської лаври від своїх попередників – знаменитих почаївських друкарів XVI-XVIII століть, які прославили і себе, і Святу Почаївську гору дивовижними за змістом і художнім оформленням книжковими шедеврами.

Агресивність шовіністично налаштованої частини ченців Почаївської лаври стала відчутнішою після оприлюднення розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року, на якою зі споруд Почаївської лаври було знято статус «заповідника», наданий Українською державною 2001 року. Відразу після виходу цієї постанови події навколо Почаївської лаври загострилися. В Тернополі було створено ініціативну групу під назвою «Почаївській лаврі – статус національної духовної святині». Члени цієї групи надіслали звернення на ім'я Прем'єр-міністра України, в якому, зокрема, зазначається: «Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року створило умови для приватизації будівель Лаври Московським патріархатом. Це фактично є офіційним визнанням духовної ієрархії Російської православної церкви над Лаврою, що суперечить цивілізованим цінностям та вибору абсолютної більшості населення України...».

Чітко й однозначно висловився з приводу цієї гострої проблеми й Помісний собор Української православної церкви Київського патріархату, який відбувся у липні 2004 року: «Всі українці, які відвідують лаврські святині, заявляють, що вони відчувають у Києво-Печерській лаврі, так само як і в Почаївській лаврі, вороже ставлення до всього українського. Це небезпечно не тільки для українського право, а й для Української держави, бо справедливо говориться: хто володіє Києво-Печерською лаврою, той володіє душою українського народу».

Отож, боротьба за українську душу і за Почаївську лавру, як одного з уособлень цієї душі, на початку третього тисячоліття продовжується. Нині, як ніколи, важливе в цій боротьбі правдиве й переконливе слово, правдивий погляд на історію проблеми.

Сумлінням чесного й патріотично налаштованого дослідника та богослова митрополита Іларіона (Івана Огієнка) створено великий за обсягом і глибинний за аргументованістю розповіді твір, головною ідеєю якого стала незламність духу українського народу, вірність вірі своїх батьків, готовність і вміння кращих представників цього народу боронити свої національні святині. Такою національною духовною святиною українців стала Свята Почаївська гора. Насельники цієї обителі немало зробили для спасіння Української церкви і української душі. Тому вистражданий у глибині серця за багато літ поневірянь на чужині твір митрополит Іларіон завершує на ось цій високій публіцистичній ноті:

«Сімсот літ існує Почаївський монастир як фортеця православ'я на Волині, сімсот літ він – душа українського народу. Сімсот літ він – головна святиня Волині, яку любить і шанує не тільки народ волинської землі, але й народ усієї України. Це все накладає на нас великі обов'язки до своєї віковичної святині. Такі ж самі обов'язки і Святої Почаївської гори до свого рідного українського народу».

Саме з обов'язку перед цією святиною і своїм народом митрополит Іларіон писав протягом багатьох літ свій труд. Саме з такого обов'язку Фондація імені митрополита Іларіона спільно з київським видавництвом «Наша культура і наука» повернула його українському читачеві, аби ніякі вандали XXI століття не змогли в черговий раз спалити цю унікальну і правдиву книгу.

Микола ТИМОШИК

Переклад символічної лексики

За визначенням «Шкільного словника з українознавства», «Символ – це умовне позначення будь-якого предмета, поняття або явища з метою стисло і яскраво передати певну ідею. Символами бувають речові, образні, графічні умовні знаки, засновані на кольорі. Причому українська традиція відображення явищ дійсності у символах має три виразні аспекти: **народний**, виражений в образах, піснях, звичаях, орнаментах; **релігійний**, виражений в абстрактній символіці, у священних текстах, обрядах, ритуалах; **державний**, виражений переважно в геральдиці та вексилologii (науці про прапори). Всі ці аспекти взаємопов'язані – релігійні символи стають народними й державними, і навпаки».¹

Українська народна символіка відображає основні віхи в житті людини, позначає у переважній більшості щось добре, світле, життєстверджуюче. Віддавна символом дівочої честі була *коса*. *Вінок* на голові дівчини символізував молодість, дівочтво, цнотливість; *рушник*, на який стають молоді, – єдиний життєвий шлях, спільну долю; *птахи* – сім'ю і т. п. Розмальоване *яйце* (писанка) було символом весняного пробудження природи й родючості, *рожева троянда* – символ бажаного знайомства, *червона* – символ кохання, *жовта* – розлуки, *біла* – смутку і страждання.

Канонізованим символом фольклорного походження в українській мові є *калина*, що уособлює вродливу дівчину, а також *верба*, *тополя* – символи змученої, безталанної дівчини. *Лебідь*, *голуб* були і є символами вірного, чистого кохання. *Явір* був слов'янським символом жури, смутку, самотності, безталанного юнака, *сокіл* – мужнього юнака. *Ворон* символізував сум, лихо, *хмара* – неславу, поговір, вічнозелений *барвінок* – нев'янучу молодість, *хліб-сіль* – гостинність.

Слід розрізняти **родову** і **видову** символіку. Родова символіка відображає родові ознаки роду, племені, народу, а видова – ідеї певної групи, партії, релігійної громади. З цієї точки зору національним (родовим) прапором може вважатися синьо-жовтий прапор, а партійний (видовий) – зелений, червоний, помаранчевий та ін. прапори. Крім того, одноколірні прапори – це міжнародні символи, як, наприклад, *білий* (перемир'я), *чорний* (знак біди, епідемії, смерті), *зелений* (екологічний).

Загальновживані символи, що умовно позначають будь-який предмет або явище навколишньої дійсності, слід відрізняти від символів, що становлять за собою пізнання дійсності, що використовуються як узагальнений засіб у мистецтві або виступають елементами релігійного культу. З іншого боку, загальномовний символ не слід змішувати з індивідуальними художніми символами, що мають метафоричну основу та відбивають провідну думку автора (франківський камінь).

Щоб осмислити художній зміст символів (рослин, птахів, природних явищ, барв, чисел), який вони набувають у процесі суб'єктивного сприйняття світу людиною і його відтворення, необхідно знати їх значення. Причому ті ж самі

символи в різних народів можуть мати різне, а то й протилежне художнє значення в залежності від матеріальних, історичних, етнографічних, психічних та мовних факторів. Чим народи історично й духовно віддаленіші, тим ці розбіжності значніші. Так, наприклад, *бузина* у німців має майже те саме значення, що *калина* в українців. *Сова* в українському, словацькому та чеському фольклорі - символ жаху, а в Греції та Італії – дружби.

При перекладі символів нерідко виникає така ситуація, коли лексичні одиниці двох мов повністю збігаються за своїм референційним значенням, але розходяться в плані екстралінгвістичної інформації, яку мають носії мови перекладу і мови оригіналу.

Наслідком цього є те, що речі, зрозумілі для носіїв однієї мови, виявляються незрозумілими для носіїв другої мови, і навпаки. Наприклад, фраза з повісті І. Нечуя-Левицького «Бурлачка» – «*Нічого, нічого. Діждемо літа, насадимо гарбузів. Буде чим вітати мірошника*» – буде правильно сприйнята читачем тільки тоді, коли він буде знати, що в Україні був звичай подавати женихові гарбуза як символ відмови.

Переклад символічного пласту лексики, особливо народнопоетичної символіки в творчості українських і словацьких поетів-романтиків, викликає великі труднощі в перекладачів. Щоб зберегти адекватність символічної мови поетичних текстів, потрібне насамперед досконале знання національно-культурного контексту першотвору. За таких умов ідеальних перекладів, як правило, не буває, бо не завжди вдається перекладачеві схопити приховане значення того чи іншого символу. Отже, успіх залежить не тільки від тонкого чуття мови оригіналу, але й від інтуїції.

При перекладі символів вживаються методи лексичних відповідників, синонімічної трансформації – використання синонімічних образів із цього ряду, образної трансформації, заснованої на відповідності символічних значень різних лексичних одиниць, метод стиістичної трансформації та прямий опис символу. Застосування цих методів розглянемо на словацьких² і чеських³ перекладах «Кобзаря» Тараса Шевченка, здійснених Ю. Кокавцем, Я. Галлом, М. Ковальчіком, М. Марчановою, З. Ніліусовою, Я. Туречком-Їзерським та З. Бергровою в середині минулого століття.

Тарас Шевченко – це символ України, українського народу, його історії, а його символи – це естетичні центри художньої системи твору. Вони служать засобом узагальнення й емоційного вираження конкретних людських почуттів, думок; настроїв, складних психологічних процесів. Глибоке відчуття життя, обізнаність з усною творчістю, з віруваннями та повір'ями допомогли поетові художньо інтерпретувати народну демонологію. Символи Шевченка виступають засобом художнього відображення дійсності, перетворення, наприклад, *дівчини* в русалку, рослину, в тополя. Вони глибоко національні, поетичні і незвичайні, тому їх переклад на інші мови в деяких випадках проблематичний і навіть неможливий, як, наприклад, у випадку образу *тополі*, яка виступає символічним перетворенням дівчат в рослину в баладах «*Тополя*» та «*Коло гаю в чистім полі*». Не випадкова й назва балади «*Тополя*» і не тільки тим, що дівчина пере-

творилася на тополю, а передусім тому, що тополя – незвичайний образ-символ, «символ дерева життя, символ добра і правди».⁴ Таким чином, відтворити образ *тополі* на словацьку і чеську мови неможливо: по-перше, тому, що *тополя* в цих мовах чоловічого роду, а по-друге, вона не має такого символічного значення, як в українській мові.

У словацьких і чеських перекладах «Кобзаря» народнопістичні образи відтворені методом лексичних відповідників, символічне значення яких збігається в українській, словацькій і чеській мовах. До них належать такі символи, як:

дуб (dub, dub), який символізує силу, могутність і довголіття;

лілея, лілія (ľalia, ľilie) – чистоту, непорочну красу;

терен (tŕň, trn) – страждання, муки, біль, розлуку, запущення;

орел (orol, orl) – хоробрість, молодечтво, прагнення до волі;

ворон (havran, havran) – печаль, горе, загибель, смерть;

голубка (holubička, holubička) – кохання, любов, лагідність;

змія, гадина (zmija, hnusoba, zmije, hnusota) – підступність, улесливість, зрада, фальшивість;

сич (kuvik, sýček, kulich) – недолю, нещастя;

сокіл (sokol, sokol) – хороброго воїна, коханого, статного й сміливого юнака.

За допомогою лексичного відповідника в словацькому й чеських перекладах адекватно відтворено також сильно емоційний образ *орла*, бо його символічне значення повністю збігається з художнім значенням у словацькій і чеській мовах. Так, за допомогою *orla* Ю. Кокавець, З. Бергрова та Я. Кабічек у психологічних порівняннях, звертаннях відтворюють звияжність і мужність Гамалії («Гамалія»), Залізняка («Гайдамаки»), славу І. Котляревського («На вічну пам'ять Котляревському»), Г. Квітки-Основ'яненка («До Основ'яненка»), бандуриста («Н. Маркевичу»). Для ілюстрації цього порівняємо оригінал і переклади цього образу в поезії «На вічну пам'ять Котляревському»:

*Прилинь, сизий орле, бо я одинокий*⁵

Vrát sa, orol sivý, ja tu opustený... (I, 32)

Přileť, sivý orle, shlédni vřelým okem...⁶

Метод лексичних відповідників у словацькому і чеському перекладах використано так само й при відтворенні таких негативних образів, як *змія, гадюка, галич*. Прикладом є відтворення тяжких передчуттів козака перед тим, як він знайшов неживою свою кохану і наклав на себе руки в баладі «Прийчина», болю і страждання Яреми, коли він дізнався про викрадення Оксани в поемі «Гайдамаки» і особливо ідейно-естетичної оцінки пап, кардиналів, прелатів та інших учасників суду над Я. Гусом в поемі «Єретик». Ось як в перекладах звучить ця оцінка:

*Зашипили мов гадюки,
ченці в Ватикані.(202)*

*Ako hadi zasipeli
mnísy vatikánski (I, 236)*

*...Кардинали,
Як гадюки, в'ються
Круг міари (202)*

*...Kardináli
jak hady sa krútiť
v svojich kutniach ... (I, 236)*

*Nejen mniši vatikánští
syčt jako hadi,⁷*

*... A kolem trůnu
zmijí klubko mnišků,
kardinálů⁸*

*Гадюкою зашипіли,
Звірем заревіли. (204)*

*Ako zvery zarevali,
Jak hadi sipeli. (I, 238)*

*zasyčeli zvěrsti hadí
a v překotnem spěchu
volají.⁹*

Як бачимо, в останньому чеському перекладі Бергрова дещо трансформує образ оригіналу, чим народний символ перетворюється в авторський, метафору, втрачаючи при цьому свої типізуючі, експресивно-емоційні та інші якості і вимагаючи для свого сприймання більших розумових зусиль.

До лексичних відповідників словацької і чеської перекладачі вдаються і при перекладі таких символів, художнє значення яких збігається тільки частково або навіть розходиться. Це пояснюється як тим, що цим методом до певної міри можна відтворити образ оригіналу, так і тим, що при недостатньому знанні символики обох мов цей метод створює ілюзорність адекватності, хоча в дійсності художній образ перетворюється в реалію.

Це стосується, зокрема, таких символів, як *topola*, яка в українському фольклорі і в «Кобзарі» виступає символом дружини, нареченої в тузі, що виглядає свого коханого, а *topol*, *topol* - в словацькій і чеській мовах – символ самотності; *verba* – символ суму, горя, жінки, дівчини в тузі, *vřba*, *vrba* – символ неповноцінності, неправдивості, занедбаності; *sova* – символ сумного, тривожного настрою, лиха, *sova*, *sova* – символ негативного образу людини, найчастіше жінки; *mak* – символ краси, ошатності, *mak*, *mak* – символ надмірності, відсутності або дрібності чогось; *pugac* – символ смерті, загибелі, *vůr*, *vůr* – символ негативного образу людини.

До образної трансформації словацької й чеської перекладачі вдаються передусім тоді, коли словацькі і чеські відповідники не мають потрібного символічного значення. Так, наприклад, вони повністю відмовились від таких відповідників, як *zimozelen*, *barvinek* (барвінок), *ponikles*, *poniklec* (сон-трава), *ruta* (рута), *vůr*, *vůr* (пугач), бо вони не вживаються у словацькій і чеській народних піснях і їм не властиві емоційно-експресивні якості.

Тому *ruta* повноцінно відтворюється образом *rozmátn* – символом радощів або смутку. Завдяки йому рядки:

*Без васильків і без руты
Спочивайте, діти (106)*

торкаються тих самих струн душі, що й в Шевченка:

*Bez sirôtok, rozmarínov
Tak mi spočínate, (I, 157)*

Барвінок – символ шлюбу, кохання відтворюється образом *квітів*, коли він не асоціюється безпосередньо з одруженням, як, наприклад:

*Встала й весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рястом,
Барвінком укрила. (100)*

*I jar prišla a zem čiernu
zo sna zobudila,
brliek, trávnu na ňu stlala,
Kvetmi ju pokryla. (I, 150)*

В іншому випадку, коли ж потрібно передати символічне значення барвінку, то словацький перекладач методом трансформації перетворює символ у просту реалію:

*До схід сонця воду брала,
В барвінку купала. (187)*

*Do súmraku vodu brala,
V korýtku kúpala. (I, 195)*

Символ *сон-трава* передана в словацькому перекладі «Кобзаря» назвою стебла (*byľ-sen, sen-byľ*), яка, однак, не відтворює таємничої ситуації.

Інколи перекладачі змушені вдаватися до трансформації чи вживання прямих значень при наявності лексичних відповідників у цільових мовах. Це трапляється внаслідок художньої неповноцінності словацьких і чеських еквівалентів. Так, у перекладах відтворено, зокрема, символічне значення *терену* за допомогою *trávy, buriny, bodlača, húštiny, blohu*.

*Заросли шляхи тернами
На тую країну, (446)*

*Zarástli ta všetky cesty
Burinou a húštim. (II, 159)*

*Плаче козак – шляхи бити
Заросли тернами. (10)*

*Plače kozák – známe cesty
Zarostly mu hložím. (I, 331)*

Для ілюстрації застосування методів перекладу символів звернемось також до українського перекладу поезії словацьких поетів-романтиків, здійсненого І. Мацинським і підданого порівняльному аналізу ужгородським літературознавцем і перекладачем Тетяною Кобаль.⁹ На її думку, з-поміж великої кількості символічної лексики для штурівців найбагатшою була космічна символіка, зокрема символи астральні й світлові. Це зумовлено тим, що герої олітературнених народних повір'їв, легенд, переказів, балад, пісень у доробку штурівців діють найчастіше вночі. Адже ніч у фольклорі є періодом чарівних перетворень, див. Саме тому в творах словацьких романтиків часто зустрічаємось з такими образами, як *mesiac jasný, mesiačik strieborný, mesiac pohanský*.

Аналізуючи символічний пласт словацької лексики в українському перекладі І. Мацинського, Т. Кобаль констатує, що він не завжди дбав про точність перекладу словацьких символів, про що свідчать такі переклади: *mesiac jasný* – світлий місяць; *mesiac krásny* – місяць гарний; *mesiačik strieborný* – місячне світло, де словосполучення *mesiačik bledý* не знайшло свого втілення в перекладі, а переклад інших символів – невдалий і наперекір тому, що українська мова має точні традиційні еквіваленти до всіх випадків (місяць блідий, ясний, красний, срібний). А найбільш типовий, широко вживаний романтичний епітет до всіх небесних тіл – «ясний» І. Мацинський усяляко обминає, вдаючись до перифраз, наприклад: *jasná noc* – прозора ніч; *jasné zore* – чудові зорі; *jasný mesiac* – світлий місяць; *jasné nebo* – небо, що зірками сяє.¹⁰

Значно рідше, але зустрічаються в перекладах І. Мацинського й випадки точної передачі астральних символів: *božie plamene* – божі племінці; *čierna zora* – чорна зірка; *ružové zore* – рожеві зорі; *strieborné zore* – срібні зорі – *zlaté slniečko* – золоте сонечко.

У порівнянні з астральною символікою І. Мацинський вдало передає світлову символіку, влучно використовуючи відповідний епітет – чорний. Наприклад: *čiernymi hábami* – чорними габами; *čierne mraky* – чорні хмари; *čierna Noc* – чорна Ніч; *čierne oblaky* – чорні хмари; *tma* – темрява (замість тьма).

Окрему групу становлять казково-баладні словосполучення-формули, які надзвичайно близькі до українських, але І. Мацинський не скористався ними при перекладі таких словацьких словосполучень, як: *za červeným morom* – за червоним морем; *za tisíc vodami* – де хлюпочуть води; *za tisíc horami* ... – за горами – далеко; *za tisíc vodami* – за морями; *za tri mora* – за морем, хоча кожен з наведених вище зачинів має по кілька готових відповідників типу «за червоними морями», «за високими горами», «за глибокими водами» й под.

Не з особливою уважністю передає І. Мацинський традиційні повтори, що позначають, наприклад, відстань, місце дії в творах романтиків: *od mora do mora* – скрізь; *po horách po dolách* – долом і горою.

При передачі кольорів-символів І. Мацинський майже не відходить від оригіналу. Якщо це зробити важко, добирає інші недалекі еквіваленти. Передача чорного кольору виглядає так: *čierny hrad* – чорний замок; *čierne more* – чорне море; *čierny šarkan* – чорний драконисько; *čierne vrany* – чорні ворони, але вже *čierny jed* – дика отрута; *čierne skaly* – скелі, *čierna zrada* – зрада.

Значних відхилень допускається І. Мацинський при передачі білого та похідного від нього кольору (*biele dieta* – дитина гарна; *bledé líčka* – біле личко; *bledoruže líčka* – личенько хороше; *biely sokol* – соколенько), символічних чисел три (*cez tri svety* – над світами; *sa krížom tri raz prežehná* – перехрестивсь; *za tri mora* – за морем), тисяч (*tisíc nešťastí* – сотні лих; *zakliata... od tisíc vekov* – заклята вже давно; *za tisíc horami*... – за горами – далеко; *za tisíc vodami* – за водами – далеко) та ін.

Наведені та інші відхилення від оригіналу Т. Кобаль пояснює недостатньою

увагою І. Мацинського до першотвору, прагненням дотримати віршовий розмір та уникнути повтору одних і тих же слів.

У нашій статті ми торкнулися лише деяких аспектів відтворення народно-поетичних символів «Кобзаря» Т. Шевченка словацькою і чеською мовами. Ґрунтовніше дослідження цієї проблематики повинно спиратися на повне видання «Кобзаря» словацькою і чеською мовами, якого досі, на жаль, немає й, очевидно, скоро не буде.

Те саме стосується дослідження перекладу символічного шару лексики в українських перекладах словацьких романтиків, здійснених І. Мацинським. Вагомий вклад у дослідження перекладів І. Мацинського й зокрема перекладу символічної лексики зробила Т. Кобаль, що може стати вихідною основою для досліджень інших аспектів його перекладів. Наведені вище приклади свідчать про те, що переклад символічної лексики в перекладах художніх творів викликає чималі труднощі, пов'язані з віднайденням відповідних еквівалентів. Тому перекладачі вдаються до різних способів їх відтворення, до яких належать методи лексичних відповідників, синонімічної, образної й стилістичної трансформації та прямого опису символу. Проте ці методи поки що достатньо не розроблені і тому при їх застосуванні перекладачі допускаються певних помилок.

Примітки:

1. *Потапенко. О. І., Кузьменко В. І.* Шкільний словник з українознавства. Київ, 1995. – С. 22.
2. *Ševčenko, T.: Dymy moje. Výbrané spisy v 3. zväzkoch. Zväzok I.* Preložil Július Kokavec. Úvodnú štúdiu napísal, poznámky a vysvetlivky spracovali Mikuláš Nevrlý a Michak Molnár. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1959; *Ševčenko, T.: Struny srdca. Vybrané spisy v 3. zväzkoch. Zväzok II.* Preložili Július Kokavec, Igor Gallo a Marián Kovačík. Bratislava 1962. (Далі при посиланні на ці видання в дужках вказані том та сторінка).
3. *Ševčenko, T.: Bylo kdysi v Ukrajine ...* Přeložili M. Marčanová, Z. Niliusová a J. Tureček-Jizerský. Praha 1946; *Ševčenko, T.: Bíla mraky – černá mračna.* Přeložil J. Kabiček. Praha 1977; *Ševčenko T.: Kacíř.* Přeložila Z. Bergrová. Praha 1946.
4. *Керлот Х.* Словарь символов. М.: REEL – book, 1994. – С. 128.
5. *Шевченко Т.* Кобзар. Київ, 1964. – С. 248. (Далі при посиланні на це видання в дужках вказана сторінка).
6. *Ševčenko, T.: Bíla mraky – černá mračna.* Přeložil J. Kabiček. Praha 1977. с. 36.
7. *Ševčenko, T.: Kacíř.* Přeložila Z. Bergrová. Praha 1946, с. 13.
8. Там же, с. 13.
9. Там же, с. 16.
10. *Кобаль Т.* Символічний пласт словацької лексики в українському перекладі І. Мацинського. // *Дукля*, 1998. – № 1. – С. 44 - 49.
11. У своєму аналізі Т. Кобаль посилається на словацькі оригінали поезії Я. Ботти, С. Халупки, А. Сладковича й Ф. Краля та їх українські переклади, видані в 1981, 1984, 1987 і 1989 роках.

Юрій КУНДРАТ

Науковець, педагог та організатор

(До ювілею Зузани Ганудель)

При кожній зустрічі ми згадуємо своїх вчителів і серця тепліють при називанні їхніх імен, а пам'ять повертає в неповторні студентські роки до безлічі сцен, у центрі яких яскраво вивисується Зузана Томашівна Ганудель. Доцент, педагог, громадський діяч, авторка понад двох сотень праць. Для всіх вона служить взірцем працелюбності, бо постійно тішити новими роботами, статтями з питань мови, діалектології, культури мови та лінгводидактики.

Зузана Ганудель народилася 9 червня 1929 р. в селі Пихні Снинського округу в родині хлібороба Томаша Плішки та його дружини Анни Плішкової. Після закінчення Гуменської російської гімназії у 1952 р. поступає на Філософський факультет Університету Коменського в Братиславі, де в тому часі викладали такі прекрасні вчені, як О. О. Ісаченко, Л. Дюрович, Е. Панова та інші. На початку другого семестру першого курсу було їй направлено в Одеський державний університет ім. І. І. Мечнікова.

Після закінчення університету в 1959 р. продовжує працювати в редакції «Піонерська газета» в Братиславі, якої була основоположником. Через рік приходить на кафедру української мови та літератури Пряшівського філософського факультету Університету П. Й. Шафарика в Кошицях. Викладає мовознавчі дисципліни – морфологію української мови, синтаксис і стилістику української мови та діалектологію. Читає курс методики викладання української мови, веде семінарські й практичні заняття та забезпечує педагогічну практику на кафедрі. Пише підручники з української мови для основних і середніх шкіл, методичні посібники для вчителів та скрипта для студентів вищих навчальних закладів.

Наукова робота вченої з діалектології була спрямована на дослідження українських говорів Східної Словаччини, які вона багато років безпосередньо записувала в польових умовах. Для неї було важливим показати конкретні відмінності українських діалектів у галузі лексики та словотвору, з'ясувати, що являють собою власне місцеві особливості, за якими напрямками слід вивчати діалектні лексичні варіанти. З наведеної проблематики 1980 року захищає на кафедрі української мови Ужгородського державного університету кандидатську дисертацію на тему «Побутова лексика українських говорів Східної Словаччини» (Назви страв, посуду і кухонного начиння) і здобуває наукове звання кандидата філологічних наук. Через два роки стає доцентом української мови. У 1984 році їй присвоєно звання самостійний науковий працівник після чого працює в науково-дослідному відділенні кафедри української мови та літератури, яке очолює аж до 1990 року. У 1980 – 1990 рр. інтенсивно співпрацює з Й. Дзендзелівським над підготовкою до друку «Словника української мови Я. Головацького» (311 с.) та маловідомої «Граматики Арсенія Коцака» (332 с.), які потім друкуються на сторінках Наукового збірника Музею української культури у Свиднику.

У 1987 р. видає монографію «Народні страви і напої. Лексика українських говорів Східної Словаччини». Зузана Томашівна всебічно дослідила різні групи діалектної лексики, як-от: медичинську, спорідненості й свояцтва та дитячу лексику. На обширному матеріалі у своїх наукових роботах розглянула лексику в синхронічному й діахронічному планах з особливою увагою до семантики слова. Виявила характерні особливості досліджуваних діалектів, якими відрізняються від інших слов'янських говорів, сферу їх побутування та географію поширення. Вона хронологічно перша із словацьких українців видала роботи методом лінгвістичної географії. Зібраний нею багатий діалектний матеріал послужив для вивчення особливостей просторового розміщення й варіативності різних груп лексики зазначених говірок. Видає 3 томи регіонального «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини»: «Назви страв, посуду і кухонного начиння» (1981), «Ткацька лексика» (1989) та «Назви будівництва і транспорту» (2001).

З 1981 р. З. Ганудель член картографічного центра по підготовці Загальнокарпатського діалектологічного атласу при ФФ УПІШ в Пряшеві, а з 1986 р. – член редакційної колегії названо-

го атласу. Вона співпрацює з діалектологами найпрестижніших наукових центрів та академій наук. Результатом активної співпраці є 7 томів Загальнокарпатського діалектологічного атласу.

Заслугою Зузани Ганудель у 1991 році виходить «Атлас українських говорів Східної Словаччини» В. П. Латти, який майже 30 років чекав на своє видання. Його упорядкували, крім ученої, Івор Ріпка та Мирослав Сополіга. Матеріал атласу був зібраний автором у 1951 – 1965 рр. у 270 населених пунктах Східної Словаччини з українсько-руським населенням. У ньому подано картографований матеріал фонетичних та морфологічних явищ а лексичний матеріал, для повноти задуманої ідеї Латтою, повністю укладений Зузаною Томашівною, представлено на 39 картах. Я. Закревська в одній зі своїх рецензій написала: «Зузана Ганудель найдовше й систематично працювала над атласом, здійснила величезну роботу. Саме завдяки їй, Атлас побачив світ і став неоціненим подарунком до недожитого 70-річного ювілею Василя Латти. Досвід з власної дослідницької роботи в галузі лінгвогеографії був узагальнений у синтетичній праці «Územné členenie ukrajinských nárečí východného Slovenska», яка прозвучала на XI конгресі славистів у Братиславі.

Наукові інтереси доцентки багатогранні, її праці охоплюють майже всі галузі лінгвістики: порівняльно-історичне мовознавство, етимологію, фразеологію, лінгвосеміотику, типологію, лінгвістичну географію, лексикологію, лексикографію, граматику, фонологію, класичну філологію. Цим проблемам присвячено численні наукові роботи, 9 підручників для гімназій та середніх фахових шкіл, 5 титулів скрипт, виданих у співавторстві для студентів вищих навчальних закладів з морфології, синтаксису, фонетики, стилістики та вступу до мовознавства, 3 титули методичних посібників для вчителів. Серед робіт, які мають вплив на розвиток лінгвістичної науки та методики вивчення української мови сьогодні, слід відзначити 20 монографій, виданих самостійно або в співавторстві, на які з'явилося понад 30 рецензій в різних монографіях та журналах як нашої країни, так і закордоном. Наукові праці З. Т. Ганудель друкувалися в Словаччині, Чехії, Україні, Росії, Польщі, Болгарії та Угорщині. Вчена, виступаючи з результатами фундаментальних досліджень, брала активну участь у міжнародних конференціях і симпозіумах. Вона належить до найавторитетніших слов'янських діалектологів. Авторитет і повагу широкої наукової громадськості принесли вченій копітка і виснажлива щоденна наукова праця.

Доцент З. Ганудель за майже чотири десятиріччя праці в Пряшівському університеті, а з 1998 р. в Університеті Матея Бели в Банській Бистриці, виховала кілька поколінь студентів. Серед її учнів – професори, доценти, що працюють у різних галузях мовознавства та літературознавства, класичної філології, діалектології, перекладачі, письменники, дипломати.

Багато праці ювілярка приділяла культурно-освітній діяльності. Довгі роки працювала як член Пленуму ЦК КСУТ у Пряшеві. З її ініціативи сформувалося жіноче свято поезії й прози, присвячене письменниці Ірині Невицькій – «Струни серця», якому через рік буде 20 років. Майже 30 років Зузана Томашівна працювала в Науковому товаристві ЦК КСУТ в її мовознавчій секції, яку певний час і очолювала. Чимало часу присвятила Пряшівській окружній раді миру. Організувала вечори світових ювілярів миру, в середніх школах забезпечувала «години миру». Немало роботи присвятила Чехословацькому, а потім Словацькому союзу жінок, в якому працювала 20 років як член Президії і Пленуму. Визнанням її наукових досягнень, педагогічної та громадсько-суспільної роботи є почесні премії та дипломи, медалі й ордени, якими її нагородив словацький уряд, Університет П. Й. Шафарика в Кошицях, Чехословацький союз жінок, місто Пряшів та інші установи й організації.

Вчена і тепер не припиняє роботи. Вона підготувала до друку 4-ий том «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини – Анатомічна й експресивна лексика». Шкода, що не знайшлися доброзичливі люди, які б сприяли виданню цієї наукової роботи до її ювілею.

Щиро вітаємо дорогу й шановну доцентку Зузану Томашівну з днем народження. Зичимо їй міцного здоров'я, невичерпної енергії, щоденної радості від спілкування із студентами, аспірантами, друзями, рідними! Ще багато років щасливого життя та творчого натхнення для нових звершень на ниві філологічної науки!

**За кафедру україністики Пряшівського університету
доц. д-р Марія Чижмар, к.н. (студентка Зузани Ганудель)**

Мовні особливості лемків

Про мову лемків, їхню матеріальну і духовну культуру та назву *лемки*, *лемківський*, *Лемківщина* існує значна література. На питання: хто вони, лемки? Звідки прийшли? Де поселилися? - у науковій літературі не існує одностайної відповіді. Дана стаття не претендує на те, щоб дати вичерпну відповідь на ці питання, ані на те, щоб дати точне уявлення про сучасний стан мовних особливостей лемківських говорів. Мова як суспільне явище, внаслідок розвитку суспільства, міняється, архаїзується і збагачується новими мовними елементами. З тих часів, коли були зроблені перші записи про мову лемків, пройшло вже понад сто років. За цей період у мові багато чого змінилося. На північ від головного хребта Карпат, де колись мешкали північні лемки, після 1945-47 рр. більшість з них була переселена в різні міста. Якщо ми в роботі ілюструємо прикладами окремі мовні факти, то вони відносяться до часів сто років тому та до 30-60 рр. минулого століття. Це роботи, головним чином, найвизначніших дослідників карпатських говорів. Іван Верхратський (2-4) дослідив 38 населених пунктів з наголосом сталим і майже стільки з наголосом рухомим. Ці говори дуже ретельно досліджено в монографічній праці Івана Панькевича (17), яку в той час Мілош Вайнгард назвав найкращою монографічною працею у слов'янській діалектології. Він подав характеристику фонетичної і морфологічної системи з біля ста сіл лемківського регіону і розглядав лемківські мовні факти в плані синхронії і діахронії в контексті з говорами Підкарпаття.

У 40-их рр. минулого століття про українські карпатські говори писав також Григорій Геровський (12). У своїй праці він твердить, що говори Пряшівщини, як частина південнокарпатського наріччя, зберігають „Все главные языковые признаки русской языковой области... имеющие соответствие в северных великорусских говорах» (12, 128-130). Його теорією скористалися сучасні «русинофіли», які знегували всі автентичні записи з карпатської мовної царини, виконані до і після Григорія Геровського, навіть такого велетня і новатора в галузі діалектології, яким був Василь Латта (Русин, 2005, 1, 76-84).

У 50-их рр. минулого століття лемківські говори на території Словаччини методом лінгвогеографії досліджував польський мовознавець Здіслав Штібер. З його роботи можна почерпнути всі основні дані фонологічної, морфологічної, лексичної та акцентуаційної системи, які ріднять їх з усіма українськими діалектами.

У 50-их рр. минулого століття на території Східної Словаччини методом лінгвогеографії новаторську роботу в галузі дослідження південнолемківських говорів виконав Василь Латта (1). Він власноручно зібрав діалектні матеріали з 270-ох населених пунктів, що становить 100% усієї території. Такого повного дослідження говорів у діалектології ще не було. Всі основні явища цих говорів представлено на 350-ох картах.

У 80 - 90 рр. минулого століття вийшли три томи атласів діалектолога-лексиколога Зузани Ганудель (5). Сітка її атласів – 167 населених пунктів. Таким чином, фонетика, морфологія та лексика згаданого регіону настільки солідно вивчені, що надійно можуть бути використані для всебічних наукових цілей.

У багатьох джерелах мовознавців, етнографів, істориків назва *лемки* по-являється як етнографічна група українців, які здавна живуть у Карпатах на обох схилах Східних Бескидів. Самі лемки цю назву не вживали, особливо південні. І. Верхратський писав: „У всіх місцевостях, де мені доводилось робити записи мовні, звуть себе наші люди Русини або Руснаки, а язык свій називають руська бесіда уторських лемаків – се говор українського языка“ (4,3). До наукового і літературного обігу у 1836 року назву лемки запровадив мовознавець Осип Левицький, а в 1860 році у праці *Русини-лемки* назву лемки спопуляризував А. І. Торонський.

Василь Латта у своєму *Атласі українських говорів Східної Словаччини* писав: „Назва лемки, лемко, лемківський є давнім етнографічним неотерміном з часів романтизму. Ця кличка не властива живій мові місцевого населення і межа, яка визначає їх діалект, не відповідає поширенню свого етимону - слова ЛЕМ, що вживаються у значенні ЛИШ на схід до долини ріки Боржави“ (1,9).

Польський мовознавець Януш Рігер, автор значної кількості робіт про лемків, Лемківщину і Бойківщину та їх говори, вважає, що лемки поселилися в Карпатах з Надсяння, з колишніх Сяноцької та Перемишлянської земель в період XIV-XVI ст. часів волоської колонізації, в якій переважала руська маса, про що свідчить лексичний склад її мови, насичений численними запозиченнями із сусідніх мов: словацької, польської, румунської та уторської, особливо з галузі пастушої термінології. Тієї думки дотримується дальший польський дослідник, відомий лемкознавець-етнограф Роман Райнфусс.

Лемківські говори поширені на території Лемківщини на південних і північних узбіччях Карпат і утворюють два діалектні масиви – південний і північний. Межа південного на території Східної Словаччини проходить на захід від ріки Лаборець і тягнеться через Свидниччину і Пряшівщину аж до Великого Липника, Остурні та ріки Попрад. На сході південнолемківські говірки межують з північнокарпатськими (бойківськими) і закарпатськими приблизно по лінії Снина-Гірлівці-Бардіїв-Сабинів-Стара Любовня; на заході – по поріччю ріки Попрад – із словацькими говірками. Північна межа північнолемківських говірок на території Польщі проходить на схід від Кресьценкового – на південь від Північної-Грибова-Дуклі – на північ від Сянока. На північних схилах Карпат живуть так звані галицькі лемки. Ізоглоси, які відокремлюють зі сходу південнолемківські говори від північнокарпатських, найбільш згущені в долині ріки Лабірця та Цірохи. Про ці говори існує вже значна наукова література. Визначний сучасний український діалектолог Йосип Олексійович Дзендзелівський у 1991 році сказав: „... південнолемківські говори і в плані синхронії, і в плані діакронії давно перестали бути „terra incognita“. Проте із-за своєї виняткової специфіки (архаїчність, латеральність, давність контактування з іншими мовними масивами) лемківські говори і на південних, і на північних схилах Карпат не втратили зацікавлення з боку дослідників“ (16,26).

Приналежність лемківських говорів до української мови і територія їх поширення у наукових колах не викликала і не викликає жодних сумнівів. В їх діалектній основі знаходимо всі основні риси східнослов'янських (російської та білоруської) та всі типові риси української мов. У своєму історичному розвитку вони пройшли майже всі ті звукові стадії, як інші українські говори. Особливості лемківських говірок найвиразніше виявилися у фонетичній сис-

темі та словниковому складі. Граматична будова їх взагалі така ж, як і в інших говорах карпатської групи говорів. Окремі істотні риси північних і південних лемківських говірок, які відрізняють їх від інших карпатських, виникли під впливом польської та словацької мов.

Однією з найважливіших ознак лемківських говорів є стабільний наголос (парокситонія) на другому складі від кінця як вплив польської мови.

З окремих фонетичних ознак цих говорів відзначимо семифонемну систему вокалізму: **і, у, е, и, а, о, ы** у наголошеній і ненаголошеній позиції, яка виражає загальний характер того чи іншого говору і відіграє вирішальну роль у протиставленні одного місцевого говору іншому. Такі фонеми як **і, ы, е, а, о, у** є загальними для всіх говірок карпатської групи, але наявність чи відсутність однієї або кількох фонем є одним з головних диференційних явищ їхньої фонологічної системи. Наприклад, поширення фонем **і**, яка властива всім описуваним говорам, не однакова, що пояснюється її різною генетичною основою. Фонема **і**, яка виступає лише у нових закритих складах, незалежно від наголосу, є продовженням **і**, **е** або виникла з давніх (етимологічних) **о**, **е** в нових закритих складах. Наприклад: **кін'**, **міст**, **спік**, **приніс** та **ін.**, хоч у крайніх західних говірках за рікою Попрадом знаходимо й заміну **о** на **и**, **ы**: **кин**, **мист**, **кын**, **мыст**. Проте у говірках сусідніх зі словацькими говорами давня фонема **о** в цій позиції зберігається: **кон'**, **мост**, **вол**.

На місці етимологічного звука **е** виступає голосний **ы** – звук верхнього піднесення, що стоїть на межі середнього і заднього ряду, причому **ы** < **е** та **ѣ** має палатальні властивості: **л'ыто** - літо, **хл'ып** - хліб, **л'ыс** - ліс, **н'ымый** - німий, **вйыра** - віра та ін.

Етимологічні **о**, **е** чергуються також з **ѣ** (лабіалізоване **і**): **шѣст** - шість, **кѣн'** - кінь, **сѣм** - сім, **тѣтка** - тітка, **палѣнка** - палінка, **принѣс** - приніс та інші. Ця риса майже суцільно виявлена у говірках галицьких лемків. Ці говірки мають восьмичленну систему голосних: **і, ѣ, ы, у, и, е, а, о**.

У ряді говірок лемківської групи зберігається давнє **і**, перед яким приголосні не пом'якшуються: **дати**, **ходиті**, **носиті**, **мі**, **сі** тощо.

Звукосполучення сонорних **р**, **л** із редукованими **ѣ**, **ы** між приголосними перетворились у західних лемківських говірках у **ыр**, **ыл**, зрідка і в **ры**, **лы**. Наприклад, **хырбет**, **гырмить**, **сыгуза**, **блыха**, **кыртіца** (кыртіца), **дрыва гыртан'**, **кыртіті**, **кстіті**, **кстіны** (особливо в західній частині південно-лемківських говорів). На місці праслов'янського сполучення **ТѢРТ** у частині північнолемківських говорів знаходимо слова: **кѣрві**, **кѣрваый**, **кѣрстіті**, до **кѣрсту**, **кѣртіна**, **кѣртіца** факультативно з **кырге**, **хырстіті**, **кыртина**, **дрыва/дырва** та ін.

Західнокарпатські говори, особливо їх південна частина, у своєму складі зберігають повноголосні форми: **ТОРОТ**, **ТОЛОТ**, **ТЕРЕТ**, **ТЕЛЕТ** як результат загальнослов'янських груп: **ТОРТ**, **ТОЛТ**, **ТЕРТ**, **ТЕЛТ**: **корѡва**, **корѡста**, **голѡва**, **молѡко**, **берѣза**, **бѣрег**, **серѣда**, **веретѣно**, **челѣнки** та ін. Слова типу **блѣгий**, **владѣйка**, **хранітел**, **град**, **блѣна**, **драга** - це словакізми, полонізми та церковнослов'янізми (ЛІАУГ, к. 10).

У західній частині південнолемківських говорів знаходимо польську форму **млѡді**, **млѡда** замість **молѡдий**, **молѡда**, яка вживається лише при весільному обряді: **млѡда** на голіві мат вінец, ішов **млѡдый** з **млѡдоу**.

У лемківських говірках на відміну від інших карпатських у значній мірі відбулося ствердіння давніх м'яких приголосних **р'**, **ц'** у суфіксах **-ец'**,

-іц-, -иц-, а також у кінці слів. Наприклад: **ко́сар, ко́лэсар, пі́сар, ка́чмар, че́твер, мо́чар, па́лец, удо́вец, ко́рец, ві́нец, йа́рец, го́рнец, шма́лец, пше́ніца, п'я́тніца, жы́тніца, по́вітніца, гра́ніца, сновалні́ца** та ін. (ЛАУТ, кк.130, 133; ГЛАУТ, II, кк. 19, 22, 45).

Приголосні **з, с, ц** у суфіксах перед **к**, як правило, тверді: **узкый, рускый, сирокый, сусіцкый, валальскый** та ін. (ЛАУТ, кк. 113, 114, 115).

М'які приголосні **т', н', с', ц'** у кінці слів мають тенденцію втрачати палаталізацію у багатьох західнокарпатських говірках: **жолут, кін, днес, вес, сыпа́нец, , бтец, па́лец, ві́нец, бген, смерт** та ін.

Звук **л** перед голосними у частині південнолемківських, а також північно-лемківських говірок переходить у губно-зубний **в** чи навіть губно-губний **ў**: **робиў, ходиў, саўо „сало“, ўаўка „лавка“, йиў, быў**.

Звук **в /ў/** у функції прийменника і префікса перед приголосними часто переходить у **г** (перед дзвінками) і в **ж, ф** (перед глухими). Наприклад, **гдо́вец, жчи́ти, жпе́ред, гла́сний „власний“ г нас, г дру́гий бік, г боло́ті, г во́ді, г зими́, ж комо́рі, ж со́бі, ж ті хы́жі** тощо. Ця риса властива також говіркам галицьких лемків: **фшче́ра, фт'а́ти**.

У лемківських говірках і на північних, і на південних схилах Карпат зникло розрізнення глухості/дзвінкості у кінці слів, де виступають тільки глухі приголосні: **віс, бе́рех, ріх, душ, мет, лет, сат** та інші.

Досить широко представлені у лемківських говорах передньоязикові афrikати **дз', дж'**, які властиві іншим говорам південнозахідної групи українського наріччя: **дз'оба́ті, дз'вінок, дж'а́ды, гладж'е́ніца, йидж'і́н'а, ходж'у, водж'у, пр'адж'а, ме́дж'а** (ЛАУТ, к.137; ГЛАУТ, II, кк. 22, 33, 43, 76).

У лемківських говорах (південних і північних на території Польщі) простежується палаталізація свистячих у шиплячі: **са-с'а-ш'а, сіно-с'іно-ш'іно, з'ат'-ж'ат', з'іл'а-ж'іл'а, о́с'ін'-о́ш'ін'**.

Шиплячі приголосні **ж, ч, ш**, диспалатизувались іноді в такій мірі, що давня фонема і після них перейшла в **и** або **ы**: **жи́то, чи́стий, пе́чи, ка́ши, чы́тати, жы́ти, жы́ла, на́шы, чы́сто** та ін.

Морфологічні особливості

У граматичній будові лемківських говірок найбільше поширено збереження у називному відмінку однини іменників II відміни чоловічого роду давнє закінчення **-і**, що перейшло в **-и**: **па́рибци, войа́ци, во́уци, хло́пи**. Частіше і послідовніше закінчення **-и** виступає у родовому та місцевому відмінках однини іменників III відміни: **сіл' - со́ли, т'ін' - ті́ни, вос'ін' - восе́ни**.

Типовим явищем лемківських говірок (особливо південно-західної групи) є закінчення **-ове** іменників **у-основ** у називному відмінку множини живих істот: **брато́ве, кумо́ве, свато́ве, сусідо́ве**. Іноді закінчення **-ове** набувають також іменники, що означають неживі істоти, які поширені лише у незначній мірі на окремі слова: **днмо́ве, плуто́ве**.

Закінчення родового відмінка множини **-ох** іменників чоловічого і жіночого роду, яке властиве східнословачьким говорам, у значній мірі поширилось на область південнолемківських говорів (від Лабірця до Попраду) та на північну область Карпат - Лемківщину: **былі у дохто́рох, зо снóпох, до кр'а́кох, барз вельо во́укох** у лісі. Закінчення **-ох** виступає і в місцевому відмінку множини іменників чоловічого, середнього та жіночого роду: **на во́вкох**, на

поко́сох, на йарма́ркох, по ками́нцях, по роди́чох. Це закінчення перенесено з місцевого відмінка множини іменників **у-основ** під впливом займенникової відміни, в якій родовий відмінок має спільне закінчення з місцевим відмінком множини.

Іменники жіночого роду всіх основ, а також узгоджені з ними прикметники, числівники та займенники (прикметникового типу) в орудному відмінку однини мають закінчення **-ом**: **йédном жéном, зелéном тра́вом, та́ком дóбром д'і́уком, мо́йом ру́ком, ры́бом, во́дом, к'і́сьтом, мýшом** та ін. Ці закінчення перейшли також на форми орудного відмінка особових займенників: **мнóм, тóбом**.

Лемківські говірки відрізняються від сусідніх говорів тим, що в місцевому відмінку однини чоловічого і середнього роду прикметників замість форм **-ім -ом** мають закінчення **-ым**, а м'яких основ **-им**: **дóбрым, велі́кым, сін'им**, **когúт'им**.

Лемківським говіркам частіше, ніж іншим, властиве двоїнне закінчення **-ма** в орудному відмінку множини прикметників та займенників: **ты́ма, ны́ма, мойі́ма, котры́ма, більы́ма, тверды́ма** та ін. У родовому відмінку прикметників жіночого роду нерідко виступає флексія **-ой** замість **-ойі**: **дóброй, велі́кой, сінью́й, той, мо́йой**.

Прикметники і займенники прикметникового типу всіх трьох родів у називному відмінку множини мають закінчення **-ы**: **білы, зелéны, вшелі́якы, дубо́вы, крúглы, та́кы, на́шы, ва́шы** та інші.

Загальнолемківським є також коротке закінчення прикметників середнього роду на **-е**, м'якої групи на **-є**: **высо́ке дере́во, мокрова́те по́ле, ма́ле д'і́уча́тко, сін'є не́бо** та інші.

Ступенювання прикметників на галицькій Лемківщині твориться за допомогою сусісків **-ійший, -ійша, -ійше** або **-ший, -ша, -ше**, а замість суфікса **-ійший** частіше виступає форма **-ісшы́й, -ісша, -ісше**: **білісшы́й, частісшы́й**.

Дієсловам теперішнього часу в 3 особі однини і множини властиве закінчення **-т**. Це послідовне явище, яке має своє територіальне поширення на захід від ріки Лаборець, а звідси даліше на північ: **ро́бит, хо́дит, о́стрит, зна́йут, му́с'ат, кла́дут**.

Таке ж територіальне поширення має і відсутність епентетичного л після губних у теперішньому часі, яке на північній стороні Карпат поширилось не лише на лемківські говори, але й східнословачькі та бойківські: **дрі́му, дрі́меш, дрі́мут; ла́му, ла́меш, ла́мут; ко́пу, ко́пеш, ко́пут**.

У певній частині лемківських говірок минулий час дієслів, який утворюється за допомогою колишнього дієприкметника минулого часу на л, має особливу губну артикуляцію, перетворюючись на губно-зубний в чи навіть на губно-рубний **у**: **роби́л-роби́в-роби́у, был-бы́в-бы́у, чы́тал-чы́тав-чы́тау** та ін.

Майбутній час утворюється переважно за допомогою допоміжного дієслова **быти** і колишнього дієприкметника від дієслова минулого часу на л; значно рідше з інфінітива і цього ж допоміжного дієслова: **бу́ду йіу; бу́ду н'ус; де са бу́де топи́ло; та што бу́дем роби́ли; кед пін'ази не бу́ду мал; ты бу́деш, члове́че, ту роби́л**.

У лемківських говірках поширений прийменник **к**, який перед наступними дзвінками приголосними й голосними переходить у г: **підут г жы́ту, г л'ісо́ві**. Внаслідок дисиміляції **г > г**: **г вес'і́л'у, г ній**. Вживається також прийменник **ку//гу**: **ві́ход ку́ нам, гу́ мн'і, гу́ нім, йéден гу́ друго́му, гу́ йедно́му остро́ву**.

Під впливом польської мови у лемківських говірках поширилися при-
йменники **пред**, **през**: перешло **през** хотар, **прескочіти**, **пресоліти**, **прет**
тым, **прет** родичмі та ін.

У порівнянні з українською літературною мовою південнолемківські го-
вори зберігають словотворчу частку **ДА-** замість **ДЕ-**: **да́хто**, **да́што**, **дако́му**,
дачо́му, **дако́ли**, **да́где**.

Словотвір південнолемківських говорів досі найменш дослідже-
ний. Типовим явищем цих говорів є словотворчий суфікс **-АНК-**, **ЙАНК-**:
жытн'анка, вівсánка, кендерічánка, конопл'анка, капуст'анка, бандурч'анка
- назви поля з-під жита, вівса, кукурудзи, коноплі, капусти картоплі - схід
досліджуваного регіону, і **-Щ-**, **-ИСК-**, які з генетичного і семантично-
го боку майже рівнозначні в усіх слов'янських мовах: грулісько-г'руліще,
конопніско-конопніще, жытніско-жытніще тощо.

Рідкісним суфіксом на означення здрібнелих предметів у східній части-
ні південнолемківських говорів є суфікс **-Ч-**: **гóрча**, **та́н'і́рча**, **бл'аша́нча**,
вóзича, **па́нтлича**, **візі́тча**, **пла́нча**, **гру́шча**, **сли́ўча**, **мо́ркоўча**, **вы́гл'атча**
тощо. Ці назви відмінюються як іменники середнього роду IV відміни: **гóрча**-
ти, **та́н'і́рча****ти**, **бл'аша́нча****ти**, **вóзича****ти** тощо.

Лексичні особливості

Діалектна лексика описуваних говорів за своїм походженням на-
лежить до трьох типів: архаїчна лексика, в якій знаходимо багато слів
спільнослов'янського походження, лексичні інновації та лексичні запозичен-
ня з різних слов'янських і неслов'янських мов.

До найдавнішої лексики відносяться слова, які з боку літературної мови
кваліфікуються як застарілі. Наприклад: **вúйко**, **у́йко**, **у́йо** - материн брат;
стры́ко - батьків брат; **че́л'ад'**, **чы́л'ад'** - молоде, родина, сім'я, люди; **збóвца** -
чоловікова сестра; **д'івер** - чоловіків брат; **у́чіна** - батькова жінка; **сестери́нца** -
двоюрідна сестра; **тест'**, **тист'** - дружинин батько; **те́ща**, **ті́ща** - дружинина
мати; **свёкра** - чоловікова мати; **свёкор** - чоловіків батько тощо. До цієї по-
бутової лексики відносяться назви частин тіла людини, назви хвороб, назви
страв і посуду, назви ткацтва, будівництва, метрології, зоонімії, ботаніки,
сільськогосподарська лексика та ін. Наприклад: **лы́ст'** - литка; **клу́бы** - та-
зостегнові суглоби; **го́л'ін'** - голінка; **кы́челенки** - суглоби пальців; **ды́мена** -
таз; **зр'áчок** - зіниця; **ма́дра** - матка, **баву́сы** - вуси; **сухо́ты**, **сухоты́ни** - ту-
беркулез; **по́кы** - кір; **завушні́ці** - свинка; **ши́ц'** - дитяче захворювання, яке
супроводиться сильним кашлем; **ш'ерпи́нка** - посудина на трьох ніжках;
розва́лка, **кату́л'ка**, **качални́ца** - качалка; **боды́нка** - масничка; **го́рді́у** - вели-
ка бочка, **су́сік**; **перейáйка** - велика дерев'яна посудина для зберігання зер-
на; **колоту́ца**, **колоту́ўка**, **колоты́ло** - збивалка; **жел'і́зн'áк** - 10-15 л чавунна
посудина; **фúчка**, **па́л'а**, **де́ртлик** - здобна булка; **нале́'сник** - дерун; **цмі/у**,
а/р - скологини; **ге́ршл'і**, **панца́кы** - ячмінні крупи; **студен'а́тіна**, **коча́ніна**,
гуспе́ніна - холодець; **восу́га**, **пл'і́сен'** - цвіль на кислій капусті; **цібе́рей**,
цібері́й - напій з жита і кропу; **кісели́ца**, **росол'áнка**, **ві́цт'áнка** - картопля-
ний суп, заправлений юшкою з кислої капусти; **за́чкіу** - шкіряне або полот-
няне цидилко для тютюну; **кра́чун**, **раді́сник**, **торга́ник** - назви для обрядового
хліба тощо.

Такі назви, як-от: **бе́рдо**, **нічі́льніці**, **по́но́бжы**, **на́вій**, **ці́вка**, **чо́лно́к**, **по́так**,
па́с'мо, **чі́сніца**, **ві́йáлки**, **мотови́ло**, **терлі́ца**, **гладилни́ца**, **ш'і́т'**, **мы́кати**,
у́т'іпа́ті, **пр'яди́во**, **кло́ча**, **пачу́скы**, **гладі́ти**, **навива́ті**, **снова́ті**, **тка́ті** тощо на-

лежать до ткацької лексики. У сучасному ця лексика майже не вживається і молоде покоління її не знає. З домашнього вжитку вийшли реалії, пов'язані зі старим транспортом, обробітком землі, будівництвом. Зараз уже не вживаються назви вузниця - діра в стіні приміщення, яке отоплюється, сўлаґ, фіршток, кол'ішн'а, по́др'а бўдар, шы́нґл'і, кы́чки, л'іса, л'іска, вал'кы, підвали́на, рі́г'ел', пойáтка, са́каст, ца́рок, стрýнга, цары́на та інші - доклад. див. ГЛАУГ III.

У сучасному словацька мова витісняє ці говори навіть із домашнього вжитку. Молодше покоління у побуті зі своїми дітьми у великій мірі комунікує словацькою мовою. Цю тенденцію підсилює також заміна українських основних шкіл словацькими школами та сильний вплив словацьких мас-медіа. Це природне явище негативно позначається на формуванні народної свідомості місцевого населення та на його загальній мовній культурі. Лексичні запозичення у нових умовах розвитку техніки, промисловості, торгівлі і транспорту, культури і матеріальних потреб позначені і новими утвореннями слів або їх пристосуванням до фонетичної або морфологічної системи південнолемківських говірок. Зі **словацьких та польських запозичень** для ілюстрації можна навести: председа-голова, доручовáтель-листоноша, гáйник-лісник, гáсич-пожежник, ша́ндар'-поліцай, дозóр'ца-наглядач, лека́рник-аптека́р, зве́ролека́р-ветерина́р, дра́жник-дорожній майстер, о́бє́чний ур'ат-сілський уряд, немо́цніца-лікарня, влак-поїзд, сто́дблa-сарай, спра́ўца-управитель, заві́дувач, ба́лик-пакунок, заво́ры-шлаґбаум, замóчник-слюсар, о́пхот-магазин, гл'і́тка-патруль, су́крóмна фірма-привáтна фірма, ура́шка-образа, ве́ду́ций-керівник, ро́л'ні́цкы усадло́сти-сілськогосподарські мастки, змі́знуў-щез, про́пав, прісно-су́воро, вску́тку-в дійсно́сті, схва́л'н'і-навмисне, найо́мник-наймач, хо́дба-коридор, оші́па́ны-свині, брау́чóве мн'áсо-свинина, пора́дн'а-консульта́ція, патрі́ті-належати, ово́це-фрукти, га́ча, га́чур, га́чу́ра - жереб'я, ту́н'йй-дешевий, па́л'інка-водка, ва́ркоч-діво́ча коса, хві́л'а-погода, ста́ток-худо́ба, жри́дло-джерело, ге́у-суди (под'ге́у!), шы́ткой-все, ве́це-більше, гей-так, лем-ті́льки, пак-поті́м, йа́р'-весна, ма́чка-кішка, пу́л'ка-індичка, по́т'а-пташка тощо.

Угорські запозичення до південнолемківських говорів проникали безпосередньо або посередництвом словацької мови. Найбільшого угорського впливу південнолемківські говори зазнали на схід від ріки Лаборець. Вони так сильно ввійшли у склад описуваних говорів, що сприймаються як звичайні українські слова. Унгаризми поширені у всіх лексичних шарах описуваних говорів. Наприклад, у побуті: бў́тор'а-всякі меблі, фійо́ука - ящик для зерна, ресел'у́ў-тертка, те́пша-лист, д'у́гоў-затичка, па́пріґа-перець, гурка-ліверна ковбаса, шо́ўдра-шинка, пала́чінка-блін, пара́дчкы-помідори, ле́веш-картопляний суп, чі́жмы-сапоги, бока́нчі-туфлі, та́лпа-підошва, бу́нда-шуба, ма́рга-худо́ба, коч-ка́рета, ко́рман'-руль, канта́р'-узда, лу́йтра-драбина, ба́лта, фи/é/йса-топір, шпа́рга-мотузок, тінґел'-віс' у возі, теме́тіў-цвинтар, по́гар-стакан, го́мбічка-гудзик, хо́сен-користь, кел'чі́к, кел'тува́ті-витрати, витра́чати, олдóмаш, ўдо́маш-могорич, сере́нча-щастя, хо́сен-ужиток, сока́чка-кухарка на весі́ллі, сока́ш-звичай, та́нцош-танцюрист, те́ремте́те-фу, чо́рт, тінта-чорнило, ту́рн'а-башня, трумбі́та-труба, ва́рош-город, чава́рг'ош-порушник порядку, ша́рга-жовтий, па́мут-нитки, па́ріпа-рогатка, апа́тыка-лікарня, кре́денц-буфет, ку́вік-сова, бе́т'ар-шалун, лоу́говаті-ледарювати, шор-ряд, йу́ґас-пастух овець, гіре́шний-знаменитий,

гы́ртом, гы́рте́лем-нега́йно, зразу, чы́нгоў-дзвоник, чы́коў-жереб'я, чы́нош-милий, чер'а́ті-обмі́нювати та багато інших.

Значний вплив на лемківські говори мала мова німецьких колоністів на Спишу. **Германізми** проникали в описувані говори також посередництвом словацької та польської мов. Наприклад: браўта-молода, невіста, браўті́ян-молодий, гра́ты-посуд, цайк-дріжджі, фры́штик-сніданок, шпа́ргет-залізна піч, райба́ті-стирати білизну, шу́рц-фартух, фра́йр, фрай́рка-кохані, дра́йфус-посудина на трьох ніжках, жо́хтар-дійничка, дре́лих-вид полотна, з якого шили мужчинам ногавиці, тлу́нок, трунок, невеличка торбинка, го́блик-рубанок, фа́йфы-цівки для нитки, флудик-дерев'яний прутик, на якому крутиться цівка у човнику та інші.

Серед іншомовних запозичень у лемківських говірках певне місце займають **румунізми**, особливо в галузі пастушества, знані з часів волоської колонізації. Сюди належать такі назви, як-от: ко́ліба, коша́ра, стру́нга, руме́гаті, кура́стра, шу́та - вівця без рогів, корну́та-вівця із загнутими рогами взад, тарчу́л'а-вівця з чорними або білими плямами, кл'а́г-закваска для молока, рындз'а, кл'а́га́ті, бры́ндз'а, у́рда, ву́рда - перекинуте молоко, кра́чун-хліб, печений на Різдво, бу́дз'-груда сира, ва́тра, спудз'а, нана́шка, нана́шко-хрещені батьки, вакелі́я- губа на дереві, ча́тіна-галуззя із ялиці чи смереки, валбі́я-корито для свиней, ца́ріна-засіяне поле, толо́ка-поле, де випасали худобу, мере́нд'а-страва для пастуха, гелётка-дерев'яна посудина об'ємом 25 кг, чаб'а́н-пастух, фрамбі́я, ра́пша - полотнона, у якій носили траву з поля, Кы́ча́ра, Магу́ра тощо.

Значне число у лемківських говорах займають слова **латинського походження**, які потрапили сюди особливо з функціонуванням латинської мови у колишній Австро-Угорщині. З огляду на давню функцію латинської мови як вищої урядової мови та мови науки часів середньовіччя вона в описувані говори потрапила посередництвом словацької, польської та угорської мов.

Латинізми зустрічаються особливо у діловому та побутовому стилях описуваних говорів: апела́ція, комісі́я, екзеку́ція, порці́я, канцеля́р'а, матрі́ка, ноу́таріш, фішка́ріш, екзеку́тор, інте́рес, теста́мент, а́ренда, проце́нто, фамелі́я, нату́ра, го́нор, кол'а́да, а́нгел, гармоні́я, кура́тор, евангелі́я, офі́ра, па́ска, проце́сія, гімназі́я, хо́руш, машка́ра, бешті́я, ці́нтер, лаксова́ті та інші.

З хронологічного боку з розвитком суспільства, його змінами описувані говори також мінялися. Із зникненням певних речей, понять, явищ зникають також слова. Зараз у школі ніхто не вживає табличку гри́флик, шпонгі́ю. Поступово зникли назви різних мір: осмі́на, четверті́на, ко́рец, фунт, р'а́ф. З побуту відійшли у забуття дра́йфус, ла́мпаш, про́со, бі́б, тата́рка, кісе́ліца, ві́рпц'і, ону́чки, гу́н'а, холо́шні, губа́'н'а, візі́тка, па́нтлик, па́рта, сир'п, то́учка, боде́нка, млі́нец, ви́ячка, мочи́ло, мотові́ло, терлі́ца, гладил'ні́ца, куде́л'а, ці́пы, плуг, плужн'а́та, ш'і́т' тощо.

Ті та інші подібні назви доживають уже лише у пасивному запасі старшого покоління і функціонують як історизми у розповідях про давні часи.

Література:

1. ЛАУГ - Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Наукове і картографічне доопрацювання та упорядкування З.Ганудель, І.Ріпка,

- М.Сополіга. Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, 1991, 552 с.
2. Верхратський І. Про говір галицьких лемків. Львів, 1902.
 3. Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів, ч. I (Говори з наголосом джимим). ЗНТШ. Львів, 1899, т. XXVII-XXX.
 4. Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів, ч. II (Говори з наголосом сталим). ЗНТШ. Львів, 1901-1902, т. XL, XLIV, XLV.
 5. ГЛАУГ - Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Назви страв, посуду і кухонного начиння. I, 1981; II. Ткацька лексика. Братислава. Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури, 1998; III. Назви будівництва і транспорту. Пряшів. Видавництво ЕХСО, 2001.
 6. Ганудель З. Назви спорідненості і свояцтва в українських говорах Східної Словаччини. - В кн.: Наукові записки. 13. Культурний союз українських трудящих. Пряшів, 1987, с. 83-107.
 7. Ганудель З. Спостереження над медичною номенклатурою українських говорів Східної Словаччини. - В кн.: Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. 16. Братислава. Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, 1990, с. 301-320.
 8. Ганудель З. Ткацька лексика в українських говорах Східної Словаччини. - В кн.: Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. 18. Братислава. Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, 1992, с. 245-317.
 9. Ганудель З. Територіальне членування системи українських говорів Східної Словаччини. - В кн.: Проблеми сучасної аерології, Київ. Наукова думка, 1994, с. 95-101.
 10. Hanudel'ová Z. Územné členenie ukrajinských nářečí východného Slovenska. - Slavica Slovaca. 28. 1993, s. 178-184.
 11. Hanudel'ová Z. Poľski zapożyceńna v ukrajinských hovorach Schidnoji Slovaččyny. - In: Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim. Białystok 1995, s. 61-66.
 12. Геровський Г. Народная речь Пряшевщины. Прага, 1948.
 13. Дзендзелівський Й. О. Мова бачванців як засіб датування явищ лемківського діалекту. - В кн.: Руснаци, Русини, 1745-1995. Завод за уцбеніке и настановна средства. Београд, филозофски факултет, катедра за русински језик и книжевност. Нови Сад, 1996, с. 6-18.
 14. Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР. Т. I-III. Ужгородський державний університет. Ужгород, 1958-1960-1993.
 15. Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов'янські паралелі. Наукова думка. Київ, 1969.
 16. Наукові записки. 18. Союз русинів-українців Словацької Республіки. Пряшів, 1993.
 17. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей. Прага, 1938.
 18. Rieger J. Słownictwo i nazownictwo Łemkowskie. Wydawnictwo naukowe Semper. Warszawa 1995,
 19. Reinfuss R. Łemkowie jako grupa etnograficzna. -In: Prace i materiały etnograficzne. Lublin 1948.
 20. Stiebr Z. Atlas językowy Dawnej Łemkowczyzny. - Łódź, 1956 - 1964, с. I-VIII.
 21. Русини - лемки. Зоря галицька. (Видано як альбом в честь митрополіта Яхимовича). Львів, 1860.

ІЗ РОДУ В РІД

Лам КВАНГ МИ (В'єтнам)

Справжнє прізвище в'єтнамського поета – Нгуєн Дін Дунг, за яким його знають у наукових колах, бо він має ступінь доктора з фізики. По закінченню факультету електроніки Гданьської політехніки (Польща) працював у Ханой в Дослідницькому науково-технологічному центрі. Із 1989 року знову працює в Польщі, окрім науки активно займається літературною працею, є членом письменницьких організацій Польщі та В'єтнаму, збірки його поезій виходили в обох країнах. Перекладає вірші польських поетів на в'єтнамську, також і в'єтнамських на польську. Його можна стріти майже на всіх літературних імпрезах, а їх відбувається щороку досить багато в Польщі. І не лише загальнопольських, як у Варшаві чи Кракові, до участі в яких завжди запрошуються колеги з інших країн, але так само чинить майже кожна воеводська письменницька організація. Лам буває і на міжнародних літературних зустрічах в Англії, Італії, Литві, Чехії тощо. Його надзвичайно цікаве мелодійне виконання власних поезій, а він майже на всіх виступах їх співає, завжди приваблює слухачів, а на тих фестивалях, де проводиться конкурс, Лам ніколи не лишається без нагороди. Серед них і нагорода Всесвітніх днів поезії ЮНЕСКО (2006 р.). Надзвичайно важко відтворити поезії Лама адекватно українською, бо все-таки мови надто різні за мелодикою звучання, навіть наша спільна робота з автором не завжди приводила до повного мого задоволення результатами тяжкої праці. Для цієї публікації я обрав декілька різних віршів за тематикою і стилем, аби представити українському читачеві своєрідність в'єтнамського поета і водночас його подібність до нас, подібність у ставленні до життя, до загальнолюдських проблем.



Юрій Завгородній

Простота

З квітами мене не порівнюй
скільки у них розмаїття
скільки у них кольорів
а я попросту хтів би мати колір землі
з якої все вироста

Четвертий вимір

Мій простір мав три виміри
– затісно
Раптом знайшов вимір четвертий
– велику любов бездонну

Час

Ранок квапить ранка
і день є закоротким
лише кохання не знає меж
Весна літо осінь зима минають
як стікає вода у стрімкій річці часів
Закрути її струменів заглиблюють дно –
кохання

Очікування

Існуємо присутні в собі хоч і віддалено
Прощання – як учора настільки жива пам'ять –
На річці човни у сонці що вже сідає
Власне буря затихла на семи кольорах веселки

Звідти лише прибережний пісок
Очікує на наші сліди

Весна

Дзінь... дзінь...
Чи то ти танцюєш так пружно, чи весна?
Пружний простір наповнює музика
звивається зелено як хвилі прибою
б'ється до віконця мого

Ти – як хвиля що вихлюпне в сонце світанком
Аби ж відірвати мене від зимового сну
І всіляку журбу поховати під зеленими травами
Дзінь... дзінь

Диво велике за одну єдину ніч
Небо й земля із тобою вибухнули життям зеленим
Дзінь... дзінь..

Смерки

Зронило сонце останнє слово
і захід зачервонів
Вже неба блакить осіла на самім дні річки
Зажура тяжка що зникла була у просторі
Аби ж повернутися криком з іншого краю лісу
Від того, хто віками чекає...
Останні промені лягають узбіччями
Птах що спізнився даремно

Переклад Юрія Завгороднього

РЕЦЕНЗІЇ

Нова монографія про Івана Франка

Словацька франкіана, яка бере свій початок від 1906 року, коли вперше з'явилася стаття словацькою мовою Светозара Гурбана Ваянського «Вчись від неприятеля» в газеті «Нородніє новіни», стала знов багатша. Збагатили її два автори Мірослав Даніш і Микола Неврлий. Вони написали монографію словацькою мовою «Іван Франко. Життя і творчість» (1856-1916) – (Ivan Franko. Život a dielo (1856-1916). Prešov 2009, s.335). Перший за спеціальністю доцент історії східних слов'ян та словацько-українських зв'язків, а другий – відомий у нас та й у всьому слов'янському світі як історик та теоретик української літератури і взагалі знавець слов'янських літератур. Співпраця двох спеціалістів дала позитивні результати. В творчому доробку М. Неврлого більше сотні статей про життя і творчість цього геніального українського поета, прозаїка, драматурга, перекладача, фольклориста, політичного діяча, бо все своє творче життя займався вивченням та популяризацією його творчості. Вже 1952 року видав чеською мовою першу в колишній Чехословаччині монографічну роботу під назвою «Ivan Franko – ukrajinský básnik revolucionář». За тих понад 50 років йому вдалося ще більш докладно вивчити неповторну в світовій літературі творчість І. Франка та дослідження про нього.

Відомо, що кожен політичний режим, кожна країна, політична ситуація чи партія намагалися «взяти» щось із його творчості і присвоїти собі та оперувати його авторитетом, поглядом, хоч іноді він був далекий від того. Тому автори в рецензованій монографії намагалися позбавити тлумачення його творчості різних ідеологічних нашарувань. Виходили при цьому з найновіших методологічних принципів. Для авторів І. Франко був надзвичайно працьовитий, талановитий, геніальний творець літератури, який вийшов за межі України, Європи і добре орієнтувався не лише у художній літературі, але й в політиці, економіці. Він був письменником однаково «сильний у всіх літературних жанрах» (с.11), письменником інспіративним для українських, але й світових авторів, людиною, яка вільно писала свої трактати українською, російською, польською, німецькою, чеською мовами, перекладала із 14 мов і так дала українському читачу твори понад 60 найкращих авторів світу, починаючи від антики і кінчаючи його сучасниками. Тим він одночасно довів, що українською мовою можна також передати дух і образну художню мову інших мов світу, що вона така багата, як будь-яка інша мова. Серед Франкових перекладів знайдемо і твори словацького поета Сама Халупки та кількох чеських поетів.

Монографія складається із 12 розділів (*Галичина в період Івана Франка, Молодість Івана Франка, У вирі боїв, Віденська активність, На вершині творчих сил, Прага, чеська культура і слов'янська програма Івана Франка, Іван Франко як політик, Жінки Івана Франка, Жиди і жидівське питання, Мойсей, Іван Франко і словаки, Останні роки життя*), в яких автори стисло, влучно, всебічно і по-новому розглянули та оцінили творчість і діяльність цієї талановитої людини. Поставили нові акценти, які раніше замовчувались або перекручувались. Перед читачем постає геніальна постать від перших гімназійних років аж до останнього його подиху, вказали на його всебічні інтереси, на тюремні роки і його переслідування, на всебічне художнє зростання, надзвичайну працьовитість та велику бідність і тяжку хворобу. Все це на фоні суспільно-політичної і культурної ситуації в Галичині та світової літератури і культури. Закономірно

окремо ведуть розмову про такі новаторські його твори, як «З вершин і низин» (вважають разом з деякими українськими авторами найкращим твором, який вийшов друком після Шевченкового «Кобзаря» (с.118) та про поему «Мойсей». Шкода, що автори не згадали, що збірка «З вершин і низин» виходила майже сто років без циклу під назвою «Україна», який навіть в радянські часи був під сімома замками і окремо вийшов аж 2001 року. Поемі «Мойсей» присвятили окремий розділ. Тут же підкреслили новаторство Франкового сонету, яке полягає, на їх думку, в тому, що автор надав йому соціальний і демократичний зміст, коли його попередники Петрарка – більше почуттям любові, Шекспір – психологізму, Міцкевич – країномальбі (с.118). Автори монографії правильно вважають поему «Мойсей» вершиною творчості поета Франка, зокрема пролог, який автор додатково дописав. З аналізом та оцінкою можна погодитись, лише з додатком, що це одночасно модерна, модерністична поема.

Автори весь час підкреслюють, що І. Франко як поет, прозаїк і драматург був реалістом. Це суперечить погляду сучасного українського літературознавця проф. Михайла Наєнка, який в монографії «Художня література України. Від міфів до модерної реальності» (Київ, 2009) вважає І. Франка не лише натуралістом, реалістом, але й модерністом та все, що з тим зв'язане. З прозових творів він вважає модерністичними «Захар Беркут» (неоромантичним твором) (с.472– 473), «Для домашнього вогнища» (478), «Перехресні стежки» (479) тощо. Для українського модернізму, як і світового, був властивий хаос та апокаліпсис, який знаходимо в багатьох прозових як і драматичних творах І. Франка. В поезії І. Франко був романтик («Гімн»). М. Наєнко твердить, що «поетична мелодійність Франкова – багатостильова: від старо- і новоромантизму, до символізму та екзистенціалізму. Усе разом це іменується раннім українським модернізмом» (с. 488). «Веснянки» М. Наєнко вважає навіть екзистенціалістичними (с.489). Варіанти екзистенціалізму наявні, на його думку, й в циклах збірки «З вершин і низин» (с.489). І. Франко взагалі сприяв утвердженню модернізму в українській літературі на початку 20 ст. Він йшов до «модернізму не раціоналістично, а інтуїтивно», твердить М. Наєнко (с.510). Ми навели думки М. Наєнка не тому, щоб довести, що автори помилялися, але тому, що на творчість І. Франка можна дивитись й іншими очима.

Дуже актуальні думки висловили автори в розділі «Прага, чеська культура і слов'янська програма Івана Франка». Розповіли, яке значення мала Прага і чеська культура для Франка. Для мене актуальне значення мають і сьогодні Франкові думки відносно слов'янофільства чи русофільства, які панували в Чехії в ХІХ. ст. Зокрема його стаття «Na vedomie rápot Českom», в якій твердив, що хто хоче бути добрим слов'янином, то, в першу чергу, повинен бути добрим патріотом свого народу, тобто – добрим чехом, росіянином, поляком, словаком, українцем і т. д. (с.163-164).

Окремий розділ автори присвятили перебуванню І. Франка у Відні та його зустрічам з різними вченими, культурними і політичними діячами, які збагатили його. Автори спиралися на нові архівні матеріали, які досі не були доступні або розкидані по різних статтях та дослідженнях.

Увагу заслуговує розділ, присвячений жидам і жидівству взагалі. Відомо, що І. Франко у своїх творах змалював багато галицьких жидів, присвятив їм вірші, прозові твори, наукові статті і рецензії. Вперше до теми жидів звернувся у тюрмі під час першого ув'язнення, де зустрівся з деякими жидами («Жидівські мелодії»). Потім жиди виступають у повістях «Борислав сміється», «Voac constrictor» та в багатьох інших творах. Не дивно, адже жиди складали значну частину населення Галичини і жили разом з українцями і поляками. Жидів І. Франко зображував так, як їх пізнав у реальному житті і завжди намагався в особі жида, так як українця, поляка, росіянина, австріяка передусім бачити людину і лише людину, як сам заявив (с.226). Він

розумних жидів високо поважав. До таких належав і Теодор Герцл, який написав роботу «Judenstaat», яку рецензував Франко. Франко підтримував його ідею про необхідність створення незалежної єврейської держави, бо також мріяв про виникнення незалежної України. Свої принципові погляди І. Франко на євреїв висловив у праці «Семітизм і антисемітизм в Галичині» (с.231). Автори правильно нагадали, що розмови з Генрцлом у Відні інспірували І. Франка до написання поеми «Мойсей» і він багато чого взяв від нього.

Не менш цікавий розділ монографії, в якому автори розповідають про роль жінок у житті І. Франка. Авторам вдалося зібрати багатий матеріал про жінок, які відіграли важливу роль в його житті, інспірували до написання творів, інші глибоко ранили. Взагалі це цікаве читання і показує глибоку людяність, багатство почуттів такої великої людини, яким був І. Франко. Вперше Франко серйозно закохався, будучи ще студентом гімназії, до Ольги Рошкевич, але сільський хлопець, хоч був студентом, не був рівний доньці священика. Після неї були у нього українські поетеси Юлія Шнейдер і Клементина Попович, полька Йозефіна Дзвонковська. Оженився з Ольгою Хоружинською, з якою познайомився в Києві і яка походила з шляхтичного роду. Але Франко її не кохав так сильно, як Целі Журовську, яка його інспірувала на поезію «Зів'яле листя». (До речі, радянська та й пострадянська критика вважає її декадентською, тим часом як М. Наєнко модерністичною, яка не має нічого спільного з декадансом). Ольга Хоружинська ніяк не змогла звикнути до бідного життя у Львові. Захворіла, і І. Франко теж терпів. Тоді допомогли йому жінки Целіна Журовська, Ольга Роздольська та інші. Взагалі І. Франко поважав жінок, зокрема письменниці Лесю Українку, Олену Пчілку, багатьом жінкам присвятив свої вірші. Всі Франкові жінки, на думку авторів, були гарні, виняткові.

Оскільки монографія призначена передусім для словацького читача, так останній розділ розповідає про зв'язки Івана Франка зі словаками та рецепцією творчості І. Франка в Словаччині від найдавніших часів до 2007 року. Показали, що інтерес не був систематичний, що лише поступово приходили до словацького читача оповідання в пресі, збірочки оповідань, п'єса «Украдене щастя» (1909 року в Надлаку), потім статті. Найбільше було зроблено після 1945 року. Сторіччя від дня народження Івана Франка було пригадане міжнародною науковою конференцією в Пряшеві, матеріали якої вийшли окремим виданням під назвою «Із історії чехословацько-українських відносин» (1957) та 4 томи Франкових прозових творів, пізніше вибір із поезії «Чому ти ніколи не всміхнешся» (1978). Жаль, чомусь дослідники забули навести міжнародну наукову конференцію, присвячену 130-річчю від дня народження Івана Франка, яка відбулася в Пряшеві за участі українських, чеських, словацьких і пряшевських українців (26 доповідачів). Особливо стоять питання І. Франко і УНТ в Пряшеві, який ставив його п'єси, та КСУТ і І. Франко, в яких брали участь і словаки. На мою думку, без того не є повна уява про франкіану в Словаччині. Як вже автори навели участь словацьких вчених у міжнародній конференції до 100-річчя Івана Франка у Львові, то бажано, щоб була наведена й участь словацьких вчених в міжнародному симпозіумі ЮНЕСКО 1986 року у Львові, присвяченому 130-річчю від дня народження Івана Франка (М. Мольнар, Ф. Ковач, М. Роман).

Наші зауваження аж ніяк не принижують якість монографії та нове слово про цього генія. Автори справді зробили велику справу. Написали наукову працю на потрібному науковому рівні, дохідливою мовою, дотримуючи одночасно наукові принципи. Позитивно оцінюємо, що монографія ілюстрована фотографіями, доповнена резюме українською, німецькою, англійською і французькою мовами, що доданий іменний покажчик і бібліографія всіх перекладів творів Івана Франка на словацьку мову.

Михайло РОМАН

Ніжна карнавалізація

Відома ужгородська письменниця **Тетяна Ліхтей** в половині 2008 року порадувала своїх читачів новою «несподіванкою». Несподіваним був не так вихід нової книги з-під її пера, але факт, що україномовному читачеві Т. Ліхтей, яку ми знали як чудову поетесу, представилася прозовим твором, для якого обрала назву «**Лялька**». Щодо назви повісті (за словами авторки), йдеться про ширший задум створити серію прозових творів про сучасну жінку й кожен твір назвати саме іменем героїні, яка в ньому виступає. Цей задум вже почала реалізувати не тільки прозою «**Лялька**», але й короткими оповіданнями, надрукованими в антології «Джинсове покоління», яка вийшла в Ужгороді.

«**Лялька**» – це, просто кажучи, жіноча історія. Передусім про ті сильні індивіди з-поміж нас, які взаємно допомагають одна одній, щоб, наперекір життєвим труднощам, не піддаватися несприятливій долі. Головна героїня (власним ім'ям Лариса Ігорівна Ластівка) – успішна модерна жінка, подружжя якої опиняється в скрутному становищі, в результаті чого вона сама опиняється на грані нервового й фізичного зриву. Сюжет починається приїздом Ляльки в славний «курортний» Крим, який приваблює відвідувачів не тільки відпочинком, але й «лікувальними ресурсами для раненої душі». Лікувальним осередком для Ляльки стає пенсіон з вимовною назвою «**Надія**», яким міцною рукою керує пані Лора. В ретроспективних екскурсах авторка вводить читача все глибше в лабіринти Ляльчиної змученої душі. Довідемося про невідале подружжя, організацію «**Феміна**» й турботи її членів, про безліч Ляльчиних самообманів, які завели її життя «в тупик». В неї залишилася одна нереальна мрія – забути про все і про всіх. Вибачте, не про всіх... Мама, донька й подруга Лідка становлять уявний трикутник, що представляє залишки людяності (для Ляльки) в незрозумілому й нещирому світі. До цього трикутника в Крими приєднується й Лора, наслідком чого створюється квадратний ґрунт, на якому Лялька починає розбудову свого нового життя. Сила самої Лори полягає в болі, який пододала, коли втратила не тільки любимого чоловіка, але й сина в той самий день... З того часу пройшла алкоголічним та наркотичним пеклом, впала на самісіньке дно, щоб встати і жити далі...

Авторка в «**Ляльці**» культивовано використовує символічні мотиви та засоби «таємниць». Згадаймо, наприклад, назву пенсіону «**Надія**», брошку у формі конвалій чи букет цих квітів, що нагадують дитинство тощо.

З другого боку, в «**Ляльці**» спостерігаємо натяки на важливі суспільно-історичні події, які в генераціях українців залишили грікі спомини. Наприклад, Лора, яка народилася в українській сім'ї, живе з нею в паризькій політичній еміграції. Постійно ставить перед собою питання, чим Україна провинилася, що Бог її так випробовує в політичному, суспільному й культурному житті? Ляльчина матір-лікарка, разом із матір'ю Матвія, є вдовами воїнів, які полягли в афганській війні. Матвій Маргітич, Ляльчина любов з дитинства, одержав своє ім'я за дідусем-священиком, який став жертвою сталінських репресій.

В плані цілого твору спостерігаємо, що чоловіки в розвитку дії займають лише маргінальне значення, майже не говорять. Матвій, романтик, який роками тихенько чекав, спостерігав на підхожий момент, щоб розповісти Ляльці про своє кохання до неї, є персонажем мало не містичним... Андрієві, Ляльчиному чоловікові, авторка не дає навіть можливості промовити, пояснити свої поступки. Батько Женьки (сліпа дівчина, якій організація «**Феміна**» допомагає в лікуванні) покидає родину, коли дізнається про доньчин гендикеп...

В контексті українського постмодерну (та після-постмодерну), який часто використовує засоби карнавалізму (Бахтін), «Лялька» Тетяни Ліхтей вносить в сучасну українську літературу «карнавальну обробку» ніжного плану без зайвої грубості та магічного переплітання реальних та ірреальних моментів – цей конфлікт авторка підкреслила насиченням реальних моментів з життя героїні з її уявним внутрішнім світом, в якому життєві явища претендують бути кращими, ніж вони є і, таким чином, можуть стати і суб'єктивно виправданими.

Отже, історія (не)звичайної Ляльки представляє не тільки поповнення української жіночої прози, але й поетологічне збагачення літератури. Про це свідчить, крім іншого, й факт, що «Ляльку» наприкінці 2008 р. було відзначено Закарпатською обласною літературною премією ім. Ф. Потушняка.

Адріана АМІР

«Українського цвіту по всьому світу»

Під такою назвою Український видавничий центр «Світ успіху» в Києві наприкінці минулого року видав великоформатну книжку на крейдяному папері з паралельними текстами українською та англійською мовами¹. Книжка, видана на високому поліграфічному рівні, містить 90 нарисів про життя і творчість визначних представників української культури за межами України з 24 країн світу та майже понад чотириста високоякісних фотографій, переважно кольорових.

Нариси побудовано за спільною структурою на основі відповідей респондентів на запитання редакції. Спочатку наведено походження діяча, його освіта, сімейне оточення, спосіб переїзду за кордон. У людей, які живуть на етнічних землях – ставлення влади до своєї національної меншини. Далі, розкрито внесок даної особи в науку та культуру країни її проживання, зв'язки з Україною та українською громадою в діаспорі, улюблений девіз (кредо) тощо. А на кінець – її заслуга в утримуванні і поглибленні національної ідентичності українців дома й у світі. Кожна людина – інша доля. Об'єднуючим елементом усіх є їх любов до батьківщини і переживання за її майбутнє. Редакція в передмові підкреслює: «Ця книга є першою із задуманого грандіозного проєкту про українську діаспору. Адже в ній вміщено тільки 90 біографій, а наших видатних земляків за кордоном – мільйони» (с. 11).

Книга відкривається п'ятьома вступними статтями: Станіслава Лазебника – члена Національної спілки журналістів, Любомира Мазура – генерального секретаря Європейського конгресу українців, Василя Боєчка – начальника Управління МЗС України з питань закордонних українців, Аскольда Лозинського – президента Світового конгресу українців та Ірини Ключковської – директора Міжнародного інституту освіти та зв'язків з діаспорою «Львівська політехніка».

Кожному з учасників книги присвячено 2-4 сторінки тексту та 3-6 фотографій. Найбільшою кількістю представлені США – 15 нарисів, Росія – 13, Латвія – 11 та Канада – 7.

Словаччина в довіднику представлена п'ятьома українськими діячами: Левко Довгович з Кошиць виступає як мистецький керівник і диригент Українського хору «Карпати» та голова Крайової пластової організації Словаччини. Його дружина Олена Довгович – як заступник голови Пласту та постановник хору «Карпати», Микола Мушинка – як голова Асоціації українців Словаччини та Наукового товариства ім.

¹ Українського цвіту по всьому світу. The Flower of Ukraine Around the World. Довідково-біографічне видання. – Автори-упорядники: Н. Бурець-Струк та О. Матвійчик. Керівник проєкту М. Чепіжко. Редактор І. Довгаль. – Видавництво „Світ успіху”. – Київ, 2008. – Наклад 5000 прим. – 272 стор.

Шевченка в Словаччині, Мирослав Сополіга – як етнолог, музеолог та директор Музею української культури в Свиднику, а Микола Неврлий із Братислави – як вчений-славіст та літературознавець. Із Словаччиною частково пов'язана теж біографія голови Світової федерації українських жіночих організацій (1992-2000) Оксани Бризгун-Соколик, яка до 1945 року жила в Братиславі, а нині мешкає в Канаді.

Чеську Республіку представляють в довіднику троє людей: Віктор Райчинець із Праги, голова Української Ініціативи Чеської Республіки та головний редактор часопису «Пороги», Валерій Кулацький з Хомутова (мати якого походить з Лютини біля Сабінова на Пряшівщині) – заступник голови УІЧР, та підприємець Іван Пера – уродженець Закарпаття, співвласник чеського транспортного підприємства «REGABUS», яке щотижня виконує шістнадцять регулярних автобусних рейсів в Україну.

З Чехією пов'язана і біографія художниці Катерини Кричевської-Росандіч, яка в часі війни вчилася в художньо-промисловій школі в Празі, а нині живе і працює в США.

П'ятьома українськими діями представлена Сербія: Борис Варга із Белграда – журналіст, балканський кореспондент української служби «BBC» (Bi-Bi-Ci) та оглядач сербського тижневика «Vreme», Мирослав Калинюк – голова Української національної ради в Сербії, Мирослав Гачок з Нового Саду – секретар Української національної ради в Сербії та голова Товариства української мови, літератури і культури «Просвіта», Євген Кулеба із Кули – директор видавництва «Рідне слово» та головний редактор журналу такої ж назви, Іван Терлюк – журналіст, публіцист та перший голова Товариства української мови, літератури та культури в Новому Саді. З ними пов'язана й біографія Славка Бурди із Загреба – голови Союзу русинів і українців Хорватії та заступника голови Європейського конгресу українців.

Із Польщі в довідник потрапило четверо людей: владика Володимир – єпископ, Греко-католицької Вроцлавсько-Гданської єпархії, Остап Лапський – поет з Варшави, Михайло Лесів – професор Люблінського католицького університету, та Василь Назарук – старший викладач Варшавського університету. Майже всі вони мають лемківське коріння. З Лемківщиною пов'язані й родоводи дальших трьох людей, представлених на сторінках книги: визначного вченого-медика Василя Антонова, який живе і працює в Москві, о. Дмитра Блажейовського, що на весь світ прославився своїми вишиваними іконами, та скульптор Ореста Миська (син славного скульптора Еммануїла Миська), який нині живе і працює в Латвії.

В «Додатках» до книги подано зразки творчості поетів і художників, представлених на її сторінках.

Про призначення видання упорядники заявляють: «Книга передається всім учасникам проекту, бібліотекам культурних центрів, посольствам, земляцтвам України та за кордоном» (с. 273). Отже, вона має більш-менш репрезентативний характер і достойно репрезентує незначну частину української еліти за кордоном. Віримо, що в короткому часі привітаємо і дальші випуски цього цінного видання. Як підкреслив А. Лозинський, в сучасності кожен третій українець живе і працює за межами своєї батьківщини. Отже, і справді – українського цвіту по всьому світу.

-ММ-

На обкладинці журналу твори українського письменника Прокопа Колісника. На першій сторінці: «Серце дзвону»; рядно, комб. тех., 90х90 см; на другій сторінці: «Портрет письменника – І. Яцканин», рядно, комб.тех., 90х70 см; на третій сторінці: «Портрет сучасника – Петер Галько», рядно, комб. тех., 90х70 см; на четвертій сторінці: «Знамення», рядно, комб. тех., 135х135 см.



Ціна 0,66 € (20 Ск)

Індекс EV 226/08

